

**KALKINMA AJANSLARI ARACILIĞIYLA
GEÇEKLEŞTİRİLEN TURİZM
PROJELERİNİN TESPİT EDİLMESİ VE
PROJE ÇIKTILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ**

Resul PARLAK
Yüksek Lisans Tezi
Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı
Dr. Öğr. Üyesi. Neslihan ÇETİNKAYA
2019
Her Hakkı Saklıdır

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ VE OTELCİLİK ANABİLİM DALI

RESUL PARLAK

KALKINMA AJANSLARI ARACILIĞIYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN TURİZM
PROJELERİNİN TESPİT EDİLMESİ VE PROJE ÇIKTILARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DR.ÖĞR. ÜYESİ NESLİHAN ÇETİNKAYA

ERZURUM-2019

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

10.07/2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum ". Kalkınma Ajansları Aracılığıyla Gerçekleştirilen Turizm Projelerinin Tespit Edilmesi ve Proje Çıktılarının Değerlendirilmesi "adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezin kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.

☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

[Tarih ve İmza]

10/07/2019

[Öğrencinin Adı Soyadı]

Resul PARLAK

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

..... ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

F-83/00/22.12.2016

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dr. Öğr. Üyesi NESLİHAN ÇETİNKAYA danışmanlığında, RESUL PARLAK tarafından hazırlanan bu çalışma 24/06 /2019 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. GÖKALP NURİ SELÇUK

İmza:

Jüri Üyesi : Dr.Öğr. Üyesi NESLİHAN ÇETİNKAYA

İmza:

Jüri Üyesi :Dr.Öğr. Üyesi SEDAT ŞAHİN

İmza:

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	vii
TABLolar DİZİNİ.....	viii
ÖNSÖZ	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KALKINMA KAVRAMI VE BÖLGESEL KALKINMA

1.1. KALKINMA KAVRAMI	4
1.1.1. Ekonomik Kalkınma	5
1.1.2. Toplumsal ve Sosyal Kalkınma	6
1.1.3. Sürdürülebilir Kalkınma	6
1.1.4. Ekonomik Kalkınmanın Belirleyici Unsurları.....	7
1.2. BÖLGESEL KALKINMA.....	13
1.2.1. Bölge Kavramı	15
1.2.2. Bölge Türleri.....	16
1.2.3. Bölgesel Kalkınma Politikaları.....	19
1.2.4. Bölgesel Kalkınma Planlamasında Temel İlkeler.....	20
1.2.5. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikaları	21

İKİNCİ BÖLÜM

TURİZMİN BÖLGESEL KALKINMAYA ETKİLERİ

2.1. TURİZMİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	35
2.1.1. Dünyada Turizmin Gelişimi ve Turizm Politikaları	36
2.1.2. Türkiye’de Turizmin Gelişimi ve Turizm Politikaları	40

2.2. TURİZMİN BÖLGESEL KALKINMAYA ETKİLERİ	44
2.3. SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KALKINMASININ ÖNEMİ.....	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KALKINMA AJANSLARI ARACILIĞIYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN TURİZM PROJELERİNİN TESPİT EDİLMESİ VE PROJE ÇIKTILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	47
3.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	50
3.3. KALKINMA AJANSLARI ARACILIĞIYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN TURİZM PROJELERİ	51
3.4. KALKINMA AJANSLARI ARACILIĞIYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN TURİZM PROJELERİ ÇIKTILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	63
3.4.1. Kalkınma Ajanslarının Kurum, Kuruluş ve Şahıslarda Bir Kalkınma Bilinci Oluşturma Amacına İlişkin Değerlendirme ve Öneriler	64
3.4.2. Kalkınma Ajanslarının Paydaşları Arasında İşbirliği Geliştirme Amacına İlişkin Değerlendirme ve Öneriler	68
3.4.3. Kalkınma Ajanslarının Yerel ve Bölgesel Potansiyeli Ortaya Çıkarma Amacına ilişkin Değerlendirme ve Öneriler	70
3.4.4. Kalkınma Ajanslarının Yerel ve Bölgesel Potansiyeli Ekonomik Değer Haline Dönüştürme Amacına İlişkin Değerlendirme ve Öneriler.....	75
3.4.5. Kalkınma Ajanslarının Bölge İçi ve Bölgeler Arası Gelişmişlik Farklarını Azaltma Amacına İlişkin Değerlendirme ve Öneriler.....	77
SONUÇ	87
KAYNAKÇA.....	91

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ
KALKINMA AJANSLARI ARACILIĞIYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN
TURİZM PROJELERİNİN TESPİT EDİLMESİ VE PROJE
ÇIKTILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

RESUL PARLAK

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi NESLİHAN ÇETİNKAYA

2019, 107 sayfa

JÜRİ: Prof. Dr. Gökalg Nuri SELÇUK

Dr. Öğr. Üyesi Neslihan ÇETİNKAYA

Dr. Öğr. Üyesi Sedat ŞAHİN

Türkiye Cumhuriyeti, kurulmasının hemen ardından kendisine “muasır medeniyetler seviyesinin üzerine çıkma” vizyonu belirlemiştir. Ulaşılması ancak mevcut maddi ve manevi tüm kaynakların bir ahenk içerisinde yönetilmesiyle gerçekleştirilecek bu kapsamlı hedef önündeki en büyük engellerden birisi bölgelerarası gelişmişlik farklarıdır. Her bölgenin kendine has temel dinamikleri içerisinde daha çok ekonomi boyutunda ele alınan, aynı zamanda diğer dinamikler üzerinde de katalizör etkisi olan bu farklar, iktisat literatüründe bölgesel farklılıklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kalkınma ajansları ülke ve bölge ekonomisine büyük katkılar sağlamaktadır. Elllerinde bulundurdıkları kaynaklarla kırsal kalkınmayı sürdürülebilir kılabacak tüm proje tekliflerini değerlendirmeye almalı, doğrudan kırsal kalkınmayı destekleyici programlar açarak duyurusunu yapıp bu konuyla ilgili projelerin sayısının artırılmasına destek olmalıdır. Ancak konuyla ilişkili yükümlülük yalnızca kalkınma ajanslarına ait değildir. Ülkemizde proje yapma ve uygulama anlayışının yaygınlaşması için tüm kurum ve kuruluşların bu sürece dahil edilmesi gerekmektedir.

Bu araştırmanın amacı, kalkınma ajansları aracılığıyla gerçekleştirilen turizm projelerinin tespit edilmesi, kurumsal kimlik uygulamalarını ortaya koymak ve proje çıktılarının değerlendirilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma Ajansları, Bölgesel Kalkınma, Turizm Projeleri.

ABSTRACT**MASTER'S THESIS****DETERMINATION OF TOURISM PROJECTS THROUGH
DEVELOPMENT AGENCIES AND EVALUATION OF PROJECT
OUTPUTS****RESUL PARLAK****Advisor: Assist. Prof. Dr. NESLİHAN ÇETİNKAYA****2019, 107 pages****Jury: Prof. Dr. Gökalp Nuri SELÇUK****Assist. Prof. Dr. Neslihan ÇETİNKAYA****Assist. Prof. Dr. Sedat ŞAHİN**

The Republic of Turkey itself immediately after the establishment of the "contemporary civilizations rise above the level" has set a vision. One of the biggest obstacles to this comprehensive objective is to achieve inter-regional development differences, which can only be achieved by managing all available material and spiritual resources in harmony. These differences, which are considered more economically in the basic dynamics of each region and which have a catalyst effect on other dynamics, emerge as regional differences in the economic literature. Development agencies make great contributions to the country and the regional economy. They should evaluate all project proposals that will make rural development sustainable with the resources they have in their hands, should announce programs by supporting rural development directly and support the increase of the number of related projects. However, the related liability does not belong to development agencies. All institutions and organizations need to be included in this process in order to expand the project implementation and implementation approach in our country.

The aim of this study is to identify tourism projects realized through development agencies, to introduce corporate identity practices and to evaluate project outputs.

Key Words: Development Agencies, Regional Development, Tourism Projects

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
Ar-Ge	:Araştırma Geliştirme
DOKAP	:Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı
DPT	:Devlet Planlama Teşkilatı
GAP	:Güneydoğu Anadolu Projesi
GSYİH	:Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
KOBİ	:Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
MGK	:Milli Güvenlik Kurulu
MTA	:Maden Tetkik ve Arama
TL	:Türk Lirası
TDK	:Türk Dil Kurumu
TRC	:Türkiye Cumhuriyeti
TÜRSAB	:Türkiye Seyahat Acentaları Birliği

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 3.1. Turizm Projeleri.....	56
---	----

ÖNSÖZ

Çalışmama bilgi ve tecrübeleriyle değerli katkılarda bulunan danışman hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi NESLİHAN ÇETİNKAYA 'a, şahsıma kıymetli vakitlerini ayırarak çalışmama önerilerde bulunan hocam Prof. Dr. GÖKALP NURİ SELÇUK ve Dr. Öğr. Üyesi SEDAT ŞAHİN 'e ve desteklerini esirgemeyen bölüm hocalarıma teşekkürlerimi arz ederim.

Erzurum-2019

Resul PARLAK

GİRİŞ

Dünya ülkelerinin en önemli ekonomik sorunlarından biri de bölgelerarası gelişmişlik farklarıdır. Bu problem, sadece ekonomik bir problem değil, aynı zamanda hayatın her alanını etkileyen sosyal bir sorun olma özelliği de taşımaktadır. Herhangi bir siyasi, ekonomik, jeopolitik vb. daha birçok nedenden ötürü bölgelerarası derin kalkınmışlık farkları gözlemlenmektedir. Türkiye’de de bu problemin mevcut olmasından dolayı bu alanda çalışmalar yapılmaktadır. Bu ve benzer daha birçok sebepten mütevellit “ Bölgesel Kalkınma” konusu iktisat literatüründe önemli bir yer işgal etmeye devam etmektedir (Çakmak, 2006: 10).

Bölgesel kalkınma konusunun önem kazandığı 1950’li yıllardan günümüze kadar olan süreç değerlendirildiğinde, bölgesel kalkınma politikalarında önemli değişimler olduğu görülmektedir. Bölgesel kalkınma politikalarında yaşanan bu değişim, bölgesel kalkınma araçlarında da bir değişimi beraberinde getirmiştir. Bu politikalarda yaşanan en önemli değişimlerden biri de “Mekan” kavramının önem kazanmasıdır. Ayrıca, üstten alta doğru örgütlenmeyi savunan geleneksel kalkınma politikalarının aksine yeni kalkınma politikalarında bu süreç tam tersi bir şekilde alttan üste doğru örgütlenmeyi öngörmektedir. Dünya üzerinde özellikle 1990’lı yıllardan sonra içsel dinamiklere dayalı kesintisiz bölgesel kalkınma tezi, bölgesel kalkınma alanına hakim olmaya başlamıştır. Alttan üste doğru örgütlenmeyle birlikte merkezi karar alma mekanizması, yerini yerel dinamiklere devretmiştir. İşte tam bu noktada Kalkınma Ajansları devreye sokulmuştur. Zaten kalkınma ajanslarının amacı da bölgesel dinamikleri gözlemlemek, bu dinamiklere göre hareket tarzı belirlemek ve bu hareket tarzına göre politikalar üreterek bölgesel kalkınmaya katkı sağlamaktır (İldırar, 2004: 9).

Günümüzün en önemli kavramlarından biri de Küreselleşmedir. Küreselleşmeyle birlikte artan rekabet olgusu, yerelleşmeyi beraberinde getirmiş ve yerel birimler böylece, ekonomi içerisinde önemli bir konuma yükselmiştir. Bölgelerin yerel kaynakları ve potansiyelleri kullanılarak o bölgelerin belirli alanlarda uzmanlaşması sağlanmış, bu da kalkınmada bir ivme yakalanmasını beraberinde getirmiştir. Burada kilit nokta şüphesiz ki yerel kaynakları ve yerel potansiyeli iyi analiz etmekten geçmektedir.

Bu yüzden kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının bir araya getirilmesi önem arz etmektedir. Bu birlikteliği sağlayan yahut sağlayacak olan da kalkınma ajanslarıdır (Uzay, 2005: 10).

Kalkınma ajanslarının eksikliği ülkemizde 2000’li yıllara kadar maalesef ki hissedilememiştir. 2002 yılında yapılan İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması adlı çalışmanın sonucunda Türkiye, Düzey 1 olarak 12, Düzey 2 olarak 26 ve Düzey 3 olarak da 81 (İl sayısı)’e ayrılmıştır. Bu çalışmanın akabinde 2006 yılında kalkınma ajanslarının kurulmasına ilişkin kanunla birlikte 26 Düzey 2 bölgesinde kalkınma ajansı kurulmasına başlanmış ve günümüz itibariyle ülkemizde 26 kalkınma ajansının kurulumu tamamlanmıştır.

Ülkemizde sanayileşmenin yoğun olduğu yerlere doğru yaşanan göç, köy nüfusunun cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren azalmasına, kent nüfuslarının ise artmasına neden olmuştur. Yedi Coğrafi Bölge’den oluşan Türkiye’de, kalkınma açısından en az kalkınmış olan bölge Güneydoğu Anadolu Bölgesi’dir. İstatistiki bölge birimleri sınıflandırılmasında Siirt, Batman, Şırnak ve Mardin’den oluşan TRC3 bölgesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi içerisinde yer alan gelişmemiş bölgelerden birisidir. Bu iller genel olarak, işsizliğin çok olduğu, yeni istihdam olanaklarının sağlanamadığı, sanayinin yeterince gelişmediği, sosyal kalkınmanın gerçekleştirilemediği yerler olarak özetlenebilir.

Planlı ekonomiye geçildiği yıllardan itibaren Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin kalkınma seviyesini arttırmak ve diğer bölgelerle arasındaki kalkınmışlık farkını ortadan kaldırmak için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu kapsamda bölgede, Güneydoğu Anadolu Projesi vb. birçok proje hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Bu projelerin dışında yine kalkınma seviyesini arttırmak amacıyla bölgede, alt yapı çalışmaları yapılmış, devlet destekli kalkınma projeleri uygulanmaya çalışılmış, tarımsal destekler verilerek bölge tarımının canlandırılması hedeflenmiş ve daha birçok çalışmaya imza atılmıştır. Yukarıda da değinildiği gibi küreselleşen günümüz dünyasında bölgesel kalkınma kavramı oldukça önem arz etmektedir. Bölgesel kalkınmanın sağlanabilmesi ve bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılabilmesi için doğru ve etkin bölgesel kalkınma politikalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Süregelen geleneksel bölgesel kalkınma yaklaşımlarında tepeden inme şeklinde bir yol izlenmiş ve bu yüzden bu politikalar etkili olamamıştır.

Aksine yenilikçi bölgesel kalkınma yaklaşımlarında ise; tabandan tavana doğru bir yönelim sergilenmiş ve bölgesel kalkınma konusunda daha verimli sonuçlar alınmaya başlanmıştır. Yenilikçi Bölgesel Kalkınma anlayışında yerel dinamikler ön plana çıkmaktadır. Yerel dinamikleri bir araya getiren ve yerel kaynakların etkin kullanılmasını sağlayan da kalkınma ajanslarıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KALKINMA KAVRAMI VE BÖLGESEL KALKINMA

1.1. KALKINMA KAVRAMI

Sağlık, adalet, güvenlik, istihdam ve eğitimin tüm temel hak ve hizmetlerinin yanı sıra, bilgi kaynakları, eşit biçimde çalışan piyasa koşulları, toplumsal cinsiyet dengesi demokratik, katılımcı ve kültürel değişime açık, şeffaflıkla mümkündür. Kalkınma, sorumlu yönetim yapıları, sosyal olanları, tüm dezavantajlı grupların ve tabakaların kaybolduğu bir toplum veya topluluk yaratma eylemi olarak tanımlanmaktadır. Bir diğer deyişle kalkınma, gelecek hakkında kesin olarak doğal kaynakları ve insanları, sorunları çözmek korumak ve geliştirmek için yeteneği şeklinde de ifade edilmektedir (Işık ve Kılınç, 2011: 12). Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise “Kalkınma” kavramı, “1. Kalkınmak işi, 2. İyileşme, şifa bulma” şeklinde ifade edilmiştir (TDK, 2013).

Türkçede kalkınma, ilerleme (terakki), modernleşme, çağdaşlaşmanın eş anlamlısı olarak kullanılmakta ve kalkınma yerine genellikle gelişme kavramı tercih edilmektedir. Kalkınmanın olumlu versiyonu daha çok kullanılmaktadır. Latin kökenli batı dillerinde “development/underdevelopment” ikilemi bizde “kalkınma/azgelişmişlik” şeklinde kullanılmaktadır (Başkaya, 2005: 25).

Kalkınmanın sadece ekonomik değil aynı zamanda sosyal hedefleri de vardır. Eğitim, sağlık, sosyal sigorta, organizasyon ve ulaşım gibi toplumun alt sistemleriyle uygun eşikler araştırılmalıdır. Bu nedenle, medeniyet süreci ile yakın işbirliği içindedir. Kalkınma, kişi başına milli gelirdeki artışı doğru, dengeli ve sürekli olarak tanımlayan bir kavramdır (Karaduman, 1992: 16). Kalkınma ayrıca sosyal yapıdaki değişiklikler, bu değişimlerin inovasyonu ve kişi başına düşen milli gelir üretimindeki artış olarak da tanımlanmaktadır (Türk, 1970: 55).

İnsan toplulukları ve buna bağlı olarak devletler sürekli değişim içindedirler. Bu değişime bağlı olarak kaynakların dağılımı, toplumsal değerler, insanların tutum ve davranışları da değişme uğramakta ve belli bir yönde ilerleme kaydedilmektedir. Buna ek olarak insanların gelenekleri ve uğraştıkları işler de sabit değildir, sürekli değişirler. Kalkınma kavramı, şimdiki ya da bir önceki durumdan yola çıkarak değişim sürecine girmeyi öneren bir kavram olarak nitelendirilebilir. Ayrıca düşünüldüğünde kalkınma

kavramı sosyal yapının ve ekonomik yapının değişmesi olarak da tanımlanmaktadır. Kalkınma kavramı ekonomik bir sistem olarak değerlendirildiğinde; ekonomik sistemde üretim hacminin artışının olması ile tanımlanmaktadır (Köklü,1973:117).

Kalkınma kavramı genel olarak ekonomik ve sosyal yapıdaki olumlu değişimleri içermektedir. Kalkınmanın olması için bu değişikliklerinde olması gerekmektedir. Buna bağlı olarak da toplumun bir kısmı artan refah seviyesinden etkilenmektedir. Bu durumda ise refah seviyesinin dengeli dağılımının sağlanması gerekmektedir. Aynı zamanda sosyal alanda oluşacak sorunların çözülmesi de şarttır. Kalkınmada asıl amaç: artan refah seviyesini yükseltmek için daha iyi koşullara sahip olmalarını sağlamak ve sosyal sorunlara bulunulacak çözümlerde bu koşulların kullanılmasını sağlamaktır (Güven, 1995: 5).

1.1.1. Ekonomik Kalkınma

Gelişmiş ülkelere aynı zamanda kalkınmış ülkelerde denilmektedir. Geri kalmış ülkelerin ise hedefleri gelişmiş ülkelerin seviyesine ulaşmaktır. Kalkınma ile gelişme aynı anlamda kullanılmaktadır. Günümüzde kalkınma yerelin yaşam kalitesini bir üst seviyeye çıkarma çabası olarak tanımlanmaktadır. Buna bağlı olarak “kalkınma akıl ve gönül birliğine dayanan kararlı bağlantıların harekete geçirilmesi ve değerlendirilmesi” olarak vurgulanmaktadır (Sayın, 2006).

Ekonomik kalkınmanın gelişmesinde en önemli rol, geleneksel kalkınma politikalarına duyulan güven eksikliğidir. Geleneksel gelişimin başarısız olmasının birçok nedeni bulunmaktadır. Örneğin, yukarıdan aşağıya gelişme modeli geleneksel kalkınma modelinde uygulanmaktadır. Bu yaklaşıma göre, bölgelere ilişkin kararlar merkezde verilmektedir. Yerel ekonomik kalkınma modelinde, yerel düzeydeki tüm bölgesel düzeylere dağılmış bir inisiyatif kullanılarak kalkınma gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır (Çetin, 2007: 156-157).

Ekonomik gelişme, ülkenin ekonomik, sosyal ve politik yapılarını değiştirmekte, maddi manevi alanda insan yaşamını desteklemekte ve sosyal refahı artırmaktadır. Bu bağlamda, kalkınma GSYİH'daki artışın belirlediği ölümlere ve ekonomik büyümeye dayanan ekonomik ve sosyal değişimleri içermektedir. Ekonomik ve sosyal yapının yeniden düzenlenmesi, zaman içinde üretimde niceliksel bir artış olan kurumlarda meydana gelen temel değişiklikler, insanların dünya görüş ve davranış düzenindeki

değişimleri kapsamaktadır. Ayrıca, kalkınmadaki değişimler bağlamında ekonomik ve sosyal yapıdaki değişikliklerin yaratılması için önlemler alınması mümkündür (Demircan, 2003: 98).

Bir ekonomide kişi başına düşen milli gelirin yükselmesiyle ve kişiler arası artışın dengeli dağılımıyla beraber kişilerin yaşam seviyesinde de bir iyileşme meydana gelmektedir. Bu iyileşme neticesinde refahı yükselen bireylerin tasarruf yetenekleri de artmaktadır. Bununla birlikte gelirin büyük bir kısmı da yatırım için kalmaktadır. Böylece ekonomik kalkınma sayesinde üretimde artışın sağlanması ve sanayileşmenin başlaması ekonomik kalkınmayı simgeleyen temel özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.1.2. Toplumsal ve Sosyal Kalkınma

Geray (2002) topluluk gelişimi kavramını kırsal ve kentsel toplulukların sosyal ve ekonomik sorunlarını birleştirmek için bir araya getirme kapasitesinin olmadığı durumlarda destekleyici olaylarla karşılıklı dayanışma süreci olarak tanımlamıştır (Bilir, 2003; 5).

Sosyal gelişme, ekonomik büyümenin yanı sıra değişim ve gelişmeyi de içermektedir. Günümüzde sosyal kalkınmanın sosyal boyutu, bir ülkenin sosyal, politik ve sosyal yapılarında bir değişiklik olarak tanımlanmakta ve sosyal kalkınma kavramı, sosyal gelişme kavramı olarak da ifade edilmektedir (Özbek, 2010).

Gelişimin temel amacı kişileri ve toplumu optimize etmektir. Bu bağlamda, bu temel amaç ülkeye uygun olarak değerlendirme ve uygulama sürecinde, kamu politikası şeklinde yeniden yapılandırılmalıdır. Sosyal gelişimin en insani unsuru olan insani gelişme, dengesiz ve benzeri görülmemiş bir gelişme göstermekte ve anne ve çocuk sağlığı ile bebek ölümleri gibi konulara dikkat çeken hükümet politikalarının revize edilmesini mümkün kılmaktadır. Devlet harcamaları arasındaki sosyal gelişme, büyük sosyal harcamalara dikkat çekmektedir (Aydınlıgil, 2009: 24).

1.1.3. Sürdürülebilir Kalkınma

Sürdürülebilir kalkınma ifadesi ilk olarak 1987 yılında Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan ve daha sonra yayın olarak kullanılan bir Brundtland raporunda tanıtılmıştır. Brundtland raporuna göre, sürdürülebilir kalkınma mevcut kuşağın ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerini

baltalamamakta ve asla taviz vermemektedir. Günümüzde bu kavram hem sosyo-ekonomik hem de sürdürülebilir yönleriyle ilgilidir (Kaynak, 2005: 31).

Sürdürülebilir kalkınmanın üç yönü vardır. Birincisi, sürekli büyümenin devamı; ikincisi, temel ihtiyaçlara cevap verebilmek için asgari yoksulluk seviyesini azaltmak ve üçüncüsü, gelecek nesillerin refahını ve yaşam standardını sağlamaktır. Tüm bunlar olmasına rağmen, çevre üzerindeki baskının insanları tehdit etmeyecek düzeyde olması gerekmektedir (Başkaya, 2000: 213). Bugünümüzü ve geleceğimizi bütünleştiren çevresini etkileme özelliğine sahip olan kalkınma modeli zamanla siyasal, sosyal ve kültürel alanda da gündeme gelmektedir (Zengin vd. 2014: 99).

Gelişmekte olan ülkeler daha düşük gelir seviyesine sahip oldukları için öncelikli olarak gelir seviyesindeki artışı hedeflemektedirler. Bu ülkeler yüksek nüfusa sahip olduklarında doğa sermayesi daha fazla baskı oluşacaktır (Gürlük, 2010; 93). Dolayısıyla sürdürülebilir kalkınma kavramı gelişmiş ülkeler için daha alt sıralarda yer almaktadır. Türkiye’de sürdürülebilir kalkınmanın önünde engeller vardır. Bunlar; küreselleşme ve sermayenin devamlı olarak yapısının değişmesi, sürdürülebilir kalkınmanın hedeflediği bölgeler için talep olmaması ve bölgelerde verimli işgücüne sahip olmamasıdır.

Sürdürülebilir kalkınma ekonomik, sosyal ve çevresel olarak üçe ayrılmaktadır. Ekonomik anlamda sürdürülebilir kalkınma mal ve hizmetin mevcut durumu, tarıma ve üretime zarar verecek dengesizliklerin önlenmesidir. Çevresel anlamda sürdürülebilir kalkınma çevreye hem zarar vermemeyi hem de ekosistemi korumayı amaçlanmaktadır. Sosyal anlamda sürdürülebilir kalkınma ise topluma sunulan hizmetlerin yeterli ve dengeli bir şekilde gerçekleştirilmesini amaçlamaktadır.

1.1.4. Ekonomik Kalkınmanın Belirleyici Unsurları

Ekonomik gelişme, yalnızca ekonomik büyümenin basit bir tanımı olan milli gelirdeki bir artışla ölçülmemektedir. Artan milli gelirin yanı sıra, toplumdaki sağlık hizmetlerine erişim, yaşam beklentisi, çocuk ölümleri gibi sağlık sistemi sonuçları, toplumdaki bireylerin eğitim durumu, düzenli kentleşme, sektörel yapı, doğal kaynakların kullanımı, teknolojik ilerleme, kalkınmanın belirleyici faktörleridir. Ekonomistler, ülkelerin gelişmişlik düzeyini ölçmek için önemli göstergeler kullanmaktadırlar. Birincisi, kişi başına düşen gelir veya büyüme kriteridir. Berber’e göre ülkelerin gelişmişlik düzeylerini karşılaştırmak için gelir seviyelerinin oldukça makul olduğu tespit

edilmiştir. Bununla birlikte, bu bakış açısına alternatif bir yaklaşım, kalkınmanın çok karmaşık ve çok boyutlu bir kavram olduğu için gelirden daha kapsamlı olarak ele alınması ve yardımın farklı standartlara göre ölçülmesi gerektiğini savunmaktadır (Berber, 2006: 11).

Özcan, Ekonomik kalkınmanın sadece gelirle açıklanamayacağını kabul etmenin yanı sıra, kişi başına düşen gelirin de önemli bir kalkınma payına sahip olduğunu vurgulamaktadır. Gelir, insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak için bir önkoşuldur, geniş bir kalkınma tanımı hedeflerine ulaşmak için ana araçtır (Özcan, 2011: 62-63).

1.1.4.1. Doğal Kaynaklar

Doğal kaynaklar, insanların birçok ihtiyacını karşılamak için en önemli ve vazgeçilmez unsurlar olarak bilinmektedir. Gelişmekte olan ülke ve bölgelerin değerlerinin önemli bir kısmı, doğal kaynakları ile genç ve güçlü nüfuslarıdır. Günümüzde doğal kaynakların ekonomik ve sosyal kalkınmadaki önemi gelişmekte olan ülkeler tarafından iyi anlaşılmaktadır. Nüfuslarıyla birlikte, mevcut doğal kaynaklar bu ülkelerin temel ekonomik değerlerini oluşturmaktadır (Başol vd., 2005: 65).

İstikrarlı büyümenin geliştirilmesi ve başarılması için doğal kaynakların kullanılması gerekir, ancak doğal kaynakların olması gerekmez. Sanayileşmiş ülkelerin birçoğunun doğal hammadde kaynağı olmamasına rağmen gelişmişlik seviyelerinin yüksekliği buna örnek teşkil etmektedir. (Karataş ve Çankaya, 2010: 35).

Zengin doğal kaynakların varlığının ekonomik gelişme üzerinde olumlu bir etkisi olduğu düşünülmektedir. Bunun gerçek bir yargı olduğu gerçeğine dair örnekler olmasına rağmen, ekonomik gelişmeyi otomatik olarak sağlayabileceğini düşünmek kolay değildir. Tam tersi bile olabilir. Bu bağlamda, doğal kaynaklar bakımından zengin ülkelerin ekonomik performansını değerlendiren birçok çalışma dikkate değer tanımlar içerir ve doğal kaynakların zenginliğinin olumsuz sonuçları olabileceği tartışılmaktadır. Halen, doğal kaynakları verimli kullanan ülkeler tarafından üretilen, genel olarak, milli gelir, istihdam, yatırım, sanayi, ticaret sektörü, enerji sektörü, turizm ve dış ticaret, en azından ekonomik performansa katkıda bulunmuştur (MTA, 2000: 1). Bu katkı göz önüne alındığında, kalkınma hedefi olarak görülen bir ülkede yeterli üretim kapasitesi ve doğal kaynaklara dayanan kullanım fikri sağlanamadığı takdirde, ekonomik gelişmeden söz etmek imkansızdır (Başol vd., 2005: 68).

Çeşitli yeraltı ve yeraltı kaynakları olan doğal kaynaklar, insan ihtiyaçlarını karşılamak için sınırsız sayıda kaynak oluşturan en temel ünitelerdir. Doğal kaynaklar ekonomik kalkınma için büyük ekonomik öneme sahiptir. Doğal kaynaklar bakımından zengin ülkeler, kaynakları iyi değerlendirebileceklerse, mümkün olan en kısa sürede teknolojik destek ile gelişme sağlayabilirler.

1.1.4.2. Teknolojik Gelişme Düzeyi

Günümüzde gelişmiş toplumlar arasında ve diğer toplumlar düzeyinde olmak için bir zenginlik ve bilgi düzeyi gerekmektedir. Bilim teknolojide uzmanlaşabilmeli, teknolojik bilgileri endüstride istenen ürünler, hizmetler ve hizmetler olarak temsil edebilmeli, önemli bir pazar payına sahip olmalı, bilgi toplumunu şekillendirecek tüm araçlara sahip olunmalıdır. Ekonomik büyüme sürecinde, kaynakların dağılımındaki değişiklikler ve verimlilik düzeyinde kaydedilen gelirler, teknolojik gelişme ile elde edilen verimlilik kazanımlarıyla bütünleştirilmiştir. Ürün yelpazesine ek olarak, teknolojik bilgilerin sektöre aktarılmasıyla, sektörün toplam üretimdeki payının artırılmasının yanı sıra, kalite ve verimlilik artışı sağlanmıştır. Teknolojik gelişmeler, pazarda rekabet avantajı sağlamak için daha gelişmiş makineler ve yöntemler kullanarak yeni ürünler üretmeyi mümkün kılmaktadır. Teknolojik gelişimin amacı ekonomik kalkınmayı ve sosyal kalkınmayı sağlamaktır (Bal, 2010: 5).

Ülkeler yeni teknolojileri geliştirerek ve bu teknolojileri ekonomiye dahil ederek dünya pazarında rekabet edebilir ve bu pazardaki paylarını artırabilirler. Bilgi teknolojileri, ekonomik ve sosyal yaşamın hemen hemen tüm alanlarında kullanılmakta ve kullanıldığı sektörlerde verimliliği artırmaktadır. Başka bir deyişle, birim emek veya sermaye için üretilen çıktı değerinde bir artış sağlamakta ve bu teknolojileri benimseyen ekonomiler için önemli bir rekabet avantajı yaratmaktadır (Eşiyok, 2004: 159). Günümüzde gelişmiş ülkelerin ulaştığı seviye, teknolojik alanda sağlanan teknolojik gelişmenin yeni aşamalarında, sanayileşme süreci ve bilgisinin oynadığı kilit rolün oynadığı teknoloji ve inovasyonları üretilip üretemeyeceklerine bağlıdır. Bu yüksek düzeydeki gelişme, fiziki sermaye birikiminin yanı sıra vasıflı işgücüne sahip ülkelerin sağladığı teknolojik gelişmelere de bağlıdır (Karataş ve Çankaya, 2010: 37).

Teknolojik değişim süreci, ürün tasarım gelişimi, yeni ürün geliştirme, artan verimlilik ve üretim süreçlerinin esnekliği ve yeni üretim organizasyonlarının

geliştirilmesi gibi üretim sürecindeki tüm gelişmeleri içermektedir. Teknolojik değişiklikler, Ar-Ge gibi yeni teknolojiler geliştirmeyi amaçlayan sistematik, kurumsallaştırılmış faaliyetlerin yanı sıra uygulamada öğrenme, kullanma ve öğrenme gibi süreçlerin bir sonucu olabilir (Taymaz, 1994: 551).

1.1.4.3. Kişi Başına Düşen Milli Gelir

İster gelişmiş ister gelişmemiş ülke olsun ekonomik kalkınmanın en önemli ögesinin kişi başına düşen milli gelir olduğu bilinmektedir. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla ülkenin sosyal öğeleriyle de yakından ilişkilidir. Ayrıca bu öge kalkınmanın gerçekleşmesi içinde gerekli bir ögedir (Hicks ve Streeten, 1979). Ekonomik kalkınmanın birçok boyutu vardır ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla bunun sadece bir bölümünü oluşturmaktadır (McGilivray, 2007). Birçok boyuta sahip olması gelir, tüketim, zenginlik, sağlık, kişisel faaliyetler, politika ve hükümet, sosyal ilişkiler, çevresel koşullar, kişisel faktörler ve güvensizlik gibi koşullarının birlikte düşülmesini ve varılacak kararın da buna göre belirlenmesi gerektiğinin bilinmesidir. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla matematiksel bir kavramdır. Bu kavram ortalama değerleri kapsamaktadır. Bu nedenle de GSYİH konusundaki bilgiler kesin ve net olmamaktadır. Gelişmekte olan bir ülkede gelir dağılımıyla ilgili adaletsizlik varsa bu değer o zaman daha da güvenilir bir hal almaktadır. Çünkü gelir dağılımı adaletsiz olduğu takdirde kişiler arası dengesizlikler oluşacaktır. Ekonomik kalkınmanın gelir bazlı düşünülmesiyle ulusal bazlı düşünüldüğünde ulusal fiyat farklılıkları nedeniyle ülkelerin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ları olduğundan düşük ya da yüksek çıkabilmektedir.

1.1.4.4. Gelir Dağılımı

Gelir dağılımı; bir ekonomide yılda kazanılan gelirin bireyler veya üretim faktörleri arasında nasıl dağıldığını göstermektedir. Gelirin adaletsizce dağıtıldığı toplumlarda, sosyal hoşnutsuzluk, sosyal huzursuzluk, şiddet, devrim, kitlesel şiddet ve politik belirsizlik gibi risklerin arttığı ve ekonomik gelişmeyi olumsuz etkilediği görülmektedir.

Özellikle, gelişmiş ülkelerde gelir dağılımı oldukça dağılmıştır ve bu ülkelerde sosyal uyum ve dayanışmanın daha iyi sağlandığı ve ülke vatandaşlarının sosyal destek ve sermayeden daha fazla yararlandığı görülmektedir. Buna göre, bir sağlık popülasyonu ortaya çıkmaktadır (Deaton, 2001).

Gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkenin gelir dağılımıyla ilgilenmesinin birçok nedeni vardır. Genel olarak, gelir dağılımındaki eşitsizlik yoksulluk oluşturan temel faktörlerden biridir. Bunun nedeni, ortalama gelir, eğitim, arazi mülkiyeti, eşitsizliğin artması, mutlak ve göreceli yoksulluk düzeyinin daha yüksek olmasına yol açmasıdır (McKay, 2002). Dolayısıyla gelir dağılımı ve yoksulluktaki eşitsizlik birbirini etkileyen iki kavramdır. Aralarında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu bağlamda, ekonomik kalkınmanın en önemli hedeflerinden biri, eşit bir gelir dağılımı sağlayarak yoksulluğu önlemeye çalışmaktır (Levin ve Bigsten, 2000).

Tarihsel bir bakış açısına göre, oligarşi tarafından yönetilen hükümetlerin önceki dönemlerde gelir dağılımını doğal bir süreç olarak gördükleri, ancak günümüzde modern toplumlarda bu düşüncenin imha edildiği ve insanların gelir dağılımında adaletsizliğe daha az tolerans gösterdiği görülmektedir. Bu politikacıları gelir dağılımını iyileştirmeye yönelik politikalar geliştirmeye zorlamaktadır. Böylece, yeni bir politika oluşturulmaktadır (Afonso ve Shuknecht ve diğerleri, 2008). Politika geliştirme için ön koşul, sorunu tanımlamak olduğundan, gelir eşitsizliğini ölçmek çok önemlidir.

Bir ülkenin milli gelirinin bireyler arasında ne derece dağıtıldığını görmek için iki yaklaşıma dikkat etmek önemlidir. Bu yaklaşımlar; işlevsel gelir dağılımı ve kişisel gelir dağılımıdır. İşlevsel gelir dağılımı, üretim faktörleri arasındaki gelir dağılımının miktarı, yani emeğin payı, ücretlerin payı, doğal kaynakların payı, sermaye içindeki pay ve girişimcinin kârının milli gelirden paylarını; Kişisel gelirin dağılımı, milli gelirin insanlar ve / veya tüketici birimleri (hane halkları) arasındaki dağılımını gösterir.

Lorenz eğrisi ve kişisel gelir dağılımı Gini katsayısı, bir ülkedeki gelir dağılımındaki eşitsizlikleri ölçmek ve diğer ülkelerle karşılaştırmak için kullanılmaktadır. Burada hane veya bireyler fakirden zengine doğru sıralanmaktadır. Daha sonra tüm insanlar çıkarlara göre bölünmekte ve tüm bu grupların gelirleri GSYİH'nin yüzdesi olarak hesaplanmaktadır. Son olarak, gruplar tarafından elde edilen gelirlerin payı tabloya kümülatif olarak yansıtılmakta ve Lorenz eğrisi kişisel gelir dağılımı tablosunu takip etmektedir (Soubbotina ve Sheram, 2000).

1.1.4.5. Beşeri Sermaye

Ekonomik kalkınmada beşeri sermaye de çok önemlidir. Beşeri sermaye, bireylerin toplum için faydalarının ne ölçüde olduğunu incelemekte ve insanların kendilerini

geliştirme ve eğitim aracılığıyla kendilerine yatırım yapmalarını ve böylece hayatlarının sonuna kadar gelirlerini yüksek tutmalarını ifade etmektedir (Özsoy, 2007).

Beşeri sermaye iki temel unsurdan oluşmaktadır. Bunlar; eğitim ve sağlıktır.

1.1.4.5.1. Eğitim

Eğitim, insan sermayesinin en önemli unsurlarından biridir. Eğitim, yaşam standartlarının ve ekonomik büyümenin gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Birleşmiş Milletlerin kuruluşundan bu yana, bu faktör sosyal ve insani kalkınmanın önemli bir unsuru olarak görülmektedir.

Günümüzde eğitim sistemlerinin hızla geliştiği görülmektedir. Daha az gelişmiş ülkelerin en karakteristik özellikleri düşük okuryazarlık oranlarıdır. Az gelişmiş ülkelerde okuryazarlık oranı, bölgeler bakımından kırsal olarak kabul edilmektedir ve cinsiyet açısından kadınlarda dengesizlik görünmektedir.

1.1.4.5.2. Sağlık

Beşeri sermayenin bir diğer bileşeni olan sağlık, ekonomik kalkınmanın temel alanlarından biridir ve ülke sermayesinin bir katkisidir. Çünkü finansal, sosyal, politik gelişme sağlıklı tüketiciler ve üreticilerle yakından ilişkilidir. Aile sağlığı gelecek için önemlidir. Sağlık, gerek okulda gerek işte her zaman önemli olduğu gibi fiziksel ve duygusal gelişim için de çok önemlidir. Sermayenin beş bileşeninin bakış açısından sağlık, hem doğrudan hem de dolaylı olarak ekonomik performansı etkilemektedir. Sağlığın emek verimliliği üzerindeki etkisi de doğrudan bir etkidir.

1.1.4.5.3. Nüfus

Ekonomik literatürde, nüfus artış hızlarının ülke ekonomisi üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri olduğu belirtilmektedir. Bazı araştırmacılar, nüfus artışı ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki bulsa da, bazıları böyle olumlu bir ilişkinin mümkün olmayacağını savunmaktadırlar. Bununla birlikte, modern büyüme teorisine göre, üretim düzeyi ile nüfus artış hızı arasında negatif bir ilişki olduğu açıktır.

1.1.4.6. Yatırım ve Tasarruf Oranı

Ekonomik gelişmenin en önemli göstergelerinden biri sermaye birikimidir. Sermaye birikimi artan gelir ve üretim kapasitesinin en önemli kaynağıdır. Ulusal gelirin

düşük olduğu ve nüfusun hızla arttığı az gelişmiş bir ülkede, sermaye miktarını önleyen en önemli faktör tüketimdeki artıştır. Yavilioğlu'nun çalışmasına göre kişi başına düşen gelirin düşük olduğu bir toplumda, gelirin çoğunun tüketime, küçük bir kısmının da tasarruflara gittiğine inanılmaktadır (Yavilioğlu, 2002).

Herhangi bir ülkede sermaye birikimi yoksa ülke kendi iç kaynaklarından beslenir ve o ülkenin yatırımları hakkında konuşmak zorlaşır. Bu nedenle, ülke fazla tasarruflu ülkelerde uygun bir kaynak aramaya başlayacaktır. Bu açıdan bakıldığında, gelişmekte olan bir ülkenin en önemli sorunlarından biri mevcut sorundur. Cari hesap açığı istemeyen bir ülke, tasarruf ve yatırım arasında bir denge sağlamalıdır. Literatürde tasarruf ve yatırım ilişkisinin incelenmesine adanmış birçok çalışma vardır.

1.1.4.7. Sektörel Yapı

Gelişmiş ülkelerde, tarım sektörünün istihdamı ve üretkenliği milli gelirde küçük bir paya sahiptir. Bu rakam, tarımdaki yüksek üretkenliğe rağmen, ABD ve İngiltere gibi gelişmiş ülkelerde yaklaşık % 1'dir. Bununla birlikte, çalışan nüfusun sanayi sektöründeki payı, gelişmekte olan ülkelere göre daha düşüktür. Çünkü gelişmiş ülkelerde çalışan nüfus zaman içinde hizmet sektörüne taşınmaktadır. Pek çok kalkınma modeline göre, bir ülke gelişmiş ülkelerin durumuna yaklaşırken, sektördeki istihdam payı kademeli olarak azalmakta ve hizmet sektöründe artmaktadır (Todaro vd., 2012).

1.1.4.8. Kentleşme

Az gelişmiş ülkelerde, nüfusun çoğu kırsal alanlardaki tarımsal yapı nedeniyle kırsal alanlarda yaşamaktadır. Kırsal alandaki insanların bilgi eksiliği ve kırsaldaki sosyal tabakalaşma nedeniyle pazar yapısı kötüleşmekte ve insanlar zayıflamaktadır. Bununla birlikte, nüfus yoğun olarak şehirlere göç etmekte ve bu durum hızlı kentleşme sorununu gündeme getirmektedir (Todaro vd., 2012).

1.2. BÖLGESEL KALKINMA

Bölgesel kalkınma, katılımın ve ulusal sürdürülebilirliğin temel ilkelerini dikkate alarak, insan kaynaklarının geliştirilmesi yoluyla bir bölgenin refahını iyileştirmek, ekonomik ve sosyal potansiyelleri harekete geçirmek, ülke genelinde bölgelerin refahını artırmak için verimlilik ve çabaları hedefleyen tüm faaliyetler olarak tanımlanmaktadır (İldırar, 2004: 16, Işık ve Kilink, 2011: 13). Bölgesel kalkınma, bölgedeki artan gelirlerin

yanı sıra sosyo-ekonomik yapıdaki bir değişiklik olarak anlaşılmaktadır. Bölgesel kalkınma kavramı, ulusal kalkınma kavramından farklı ve karmaşık bir ilişki ağı içermektedir.

Genel olarak, girişimciliği teşvik etmek, altyapıyı geliştirmek, çevreyi eğitmek veya korumakla ilgili toplam uygulama sayısının kalkınmaya yol açtığı varsayılmaktadır. Varsayımlar, bölgenin ekonomik ve sosyal refahını artıracak eylemlere işaret etmektedir. Sonuç olarak, bölgesel kalkınma, bölgedeki gelir ve istihdam seviyesini artırmak ve girişimciliği teşvik ederek ve kendi kaynaklarını harekete geçirerek yaşam kalitesini arttırmak olarak tanımlanabilir (Uzay, 2005: 19-20).

Bölgesel kalkınma teorisi, yoksulluk döngüsünün yıkılması, bölge içi gelişme potansiyelinin harekete geçirilmesi, sermaye, bilgi ve girişimcilik fırsatları gibi bölgesel olmayan tasarrufların itici güç olarak bölgeye aktarılması olarak da tanımlanabilir. Bölgesel kalkınma teorisi, bölgelerin kalkınmasında rol oynayan faktörleri ve etkileşim süreçlerini iki şekilde değerlendirir. Yani bölge içinde gelişimin sebebi ve oluşumu ile ekonomik kalkınmanın bölge dışına yayılmasının üzerinde durmaktadır (İldırar, 2004: 6).

Gelişmiş ülkelerde, kalkınmanın sağlanması görevi gelir dağılımındaki kaynakların eşitsizliğini ve israfını azaltmanın yanı sıra kalkınmanın başladığı ve daha az gelişmiş ülkeler ve bu noktalardaki stratejik kamu yatırımları bakış açısıyla yayıldığı stratejik noktaları tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu anlamda, bölgedeki “kısır yoksulluk döngüsünü” tahrip eden bölgesel kalkınma, bölge içi gelişme potansiyelini harekete geçirmekte, bölgeden ithalatı (örneğin sermaye, bilgi, girişimcilik) bölgeye itici güç olarak çekmektedir. Başka bir deyişle, bölgesel kalkınma belirli bölgelerde sanayileşmenin toplanmasından kaynaklanan eşitsizlikleri ortadan kaldırmak ve ülke içindeki servetin eşit dağılımını sağlamak için geri kalmış bölgeleri sanayileştirmesi anlamına gelmektedir (Kaya, 2009: 24).

Bilginin yayılması ve genel öğrenmenin gelişim sürecindeki yeri, yerel ekonomik gelişme kavramının formüle edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bölgedeki işletmelerin değişime uyum sağlamaları için en etkili yol, coğrafi yakınlıklarından yararlanmak ve kendi üretim yöntemlerini geliştirmektir. Yerel ekonomik kalkınma anlayışı, yerel KOBİ'lerin bölgesel olarak kümelenmiş, esnek üretim faktörleri, bu

etkileşimin sonucunda ortaya çıkan yenilik alanı ve bu sistemin yönetimi için kurumsal sistem ile etkileşime dayanmaktadır (Çakmak, 2006: 52153).

Bölgenin gelişimi ile ülkenin kalkınması arasında yakın bir bağlantı vardır. Ülkeyi oluşturan bölgelerin gelişmesi, bu ülkenin gelişmesi anlamına gelir. Kaynakların tahsisinde verimlilik elde etmek ve gelir dağılımında sosyal adaletin gerçekleşmesi bölgesel kalkınmanın en önemli görevleridir.

Gelişmiş veya az gelişmiş olsun, tüm ülkeler ekonomik ve sosyal alanlarda dengesizlik ve değişim yaşamaktadır. Bölgesel kalkınma ile birlikte, ekonomik kalkınma ve sosyal kalkınma sorunu mekansal bir boyut kazanmış ve böylelikle bölgeler arası dengesizlik içinde çözülmüştür. Bölgesel kalkınma bir sosyal alan, hizmet kalitesi, altyapıdır.

Rekabetçi ekonomik ortamdaki hızlı değişimlerden kaynaklanan baskılar ve bu durumdan kaynaklanan fırsatlardan yararlanmak için bölgesel kalkınma politikalarında yapısal değişiklikler yapılmıştır. Bu dönüşüm bölgesel kalkınma politikalarını tanımlama ve uygulama sürecinden, bu gelişmede faydalı olabilecek araçların farklılaştırılmasına kadar birçok değişikliğe yol açmıştır (Yaman ve Kara, 2010).

Sonuç olarak, bölgesel kalkınmayı yeniden tanımlamak gerekirse: Bölgesel sınırlar tanımlandıktan sonra, bölgesel dengesizlikleri azaltmak ve bölgeler arası kalkınma farklılıklarını en aza indirmek için yapılan plan, programlar ve alınan tüm önlemler bölgesel kalkınmanın tanımını oluşturur.

1.2.1. Bölge Kavramı

Türk dil kurumu (TDK)'na göre bölge: “Bir toprak parçası içerisinde yaşayan insanların aynı soydan gelmiş olmalarına ya da sınırları idari, ekonomik birliğe toprak ve bitki örtüsünün benzerliğine göre belirlenen mıntıka” şeklinde tanımlanmaktadır” (<https://www.tdk.gov.tr>,2016). İktisadi olarak düşünüldüğünde ise bölge kavramı,” bir mekana bağlılığı sürekli olmayan, değişken bir birim” olarak tanımlanmaktadır (Karakılçık ve Sarıgül, 2010: s388).

Ekonomik açıdan değerlendirildiğinde analiz birimi ve bir planlama olarak bölge ne kent kadar küçük ne de ülke kadar büyük bir alanı kapsamaktadır. Kentlerin oluşturduğu alanlar bölge tanımı çerçevesinde kabul edilebilmektedir. Son yıllarda

yaşanan küreselleşme ile birlikte bilginin yükselen değeri yerelleşme gibi teknolojik politik ekonomik ve sosyal değişimler sayesinde geleneksel bölge kavramında değişmiştir. Geleneksel olarak bölge yan yana gelmiş yerel birimlerin bütünlüğü ile oluşmuş, sınırları çizilmiş değişken, devlet dışına kapalı bir birimdir. İlişkilerin yoğunluğu bölgenin gelişmişlik düzeyi ile de yakından ilişkilidir (Kaya, 2007: 58).

1.2.2. Bölge Türleri

Ekonomik kalkınmada mekan boyut açısından önemli özelliğe sahip olan bölgeler ekonomik analize tabi tutulurken iki gruba ayrılmaktadırlar. Birincisi bölgelerin ekonomik yapılarına göre ele alınması; ikincisi ise ekonomik açıdan gelişmişlik düzeylerine göre bölgelerin bir değerlendirmeye tabi tutulmasıdır (MGK, 1993: 18).

1.2.2.1. Makroekonomik Açıdan Bölgeler

Ekonomik yapılarına göre bölgeleri homojen, polarize ve plan bölgeler olarak üçe ayırmak mümkündür (İldırar, 2004: 10).

1.2.2.1.1. Homojen Bölgeler

Homojen bölgeler birbirine komşu olan ve ekonomik göstergeler tarafından benzer şehirlerin oluşturduğu bölgeler olarak ifade edilebilmektedir. Sözü edilen göstergeler şu şekilde sıralanabilir: aktif çalışan nüfus oranı, eğitim düzeyi, sosyal imkanların ulaşılabilirlik derecesi ve kişi başına düşen milli gelir olarak sayılabilir. Bölgelere göre değişen homojenlik göstergeleri saptanmaya çalışılırken bahsi geçen göstergeler kullanılarak, bölgedeki yerleşkeler karşılaştırılmaktadır. Bu homojen bölgelerin belirlenmesi bölgeler arası ve bölge içinde yer alan alt birimler arası gelişmişlik düzeylerini tespit etmede de önemli bir unsur olarak karşımıza çıkabilmektedir. Ayrıca homojen bölge bir ülkedeki bölgeler arası farkların azaltılması olarak da tanımlanmaktadır. Aynı gelişmişlik düzeyine sahip olan iller gelişmişlik düzeyi yönünden homojen bölge oluşturur (Gündüz, 1993: 18).

Homojen bölgelere örnek vermek olukça zordur. İster gelişmiş ister gelişmemiş ülkelerde olsun bölge özellikleri birbirine yakın olan birimlerden meydana gelen yani özelliklerinin aynı olabileceği iki bölge bulmak güçtür. Bir ülkenin bölgeleri arasında bir farkın olmayışı birbirine benzer ve özdeş olması “Homojen Bölgeler“ olduklarını en iyi şekilde göstermektedir.

Eğer bölgeler arasında ekonomik sosyal yada kültürel açıdan bir benzerlik yoksa o zaman dengesizlikten bahsedilebilir. Bu durumda bölgeler homojen bir yapıya sahip olacaktır. Bu tür bölgelere örnek olarak Marmara ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri örnek gösterilebilir (Gündüz, 2006: 5).

1.2.2.1.2. Polarize Bölgeler (Fonksiyonel Bölge)

Bulunan tüm yerleşim merkezleri birbirleriyle ilişki içerisinde ve bölgeler arasında oluşan dengesizlikleri giderici bir politika izlenirken ilişkilerin hangi boyutta ve derecesinin ne derece de olduğunun da bilinmesi gerekmektedir. Küçük bir yerleşim merkezi kendisinden daha büyük bir yerleşim merkezinin etkisi altındadır. Söz konusu olan büyük merkez birkaç bölgeyi etkisi altına alıyorsa söz konusu merkeze cazibe merkezi denilmektedir. Bu merkezi bölgenin etki alanı ile kapsadığı alan polarize bölgeyi oluşturmaktadır (Dinler, 2005: 79)

Dolayısıyla polarize bölgenin en temel özelliği; ögeleri arasında fonksiyonel ilişki bulunması ve metropol, orta büyüklükteki kent, kasaba, köy gibi yerleşim kademelerini gündeme getirmesidir (Keleş, 1990: 342).

Polarize bölgenin varlığının saptanabilmesi için bölgeler arasında yapılan ticari ilişkilerin yoğunluğu, karayolu, denizyolu ve demiryolu ulaşımında yaşanan yoğunluk, hatta daha da ince ayrıntıya inmek gerekirse bölgeler arası yapılan telefon konuşmaları da örnek gösterilmektedir (Dinler, 2000: 80).

1.2.2.1.3. Plan Bölgeler

Plan bölgeler; idari sınırları bir ülkeden daha küçük olan ve ulusal sınırları aşan, ancak aynı zamanda etkileşim açısından sınırları aşabilen bir şehirden daha büyük, yeniden düzenlenmiş bir demokratik yönetim ve bütçeye sahip bir planlama ve yönetim birimi olarak tanımlanmaktadır (DPT, 2009: 8). Kısacası, plan bölge, kesintisiz bir homojen bölgeye karşılık gelen ve aynı zamanda benzer özelliklere sahip olan bitişik bir bölgedir. Öte yandan plan bölge, bölgesel politikanın uygulanmasından sorumlu olan idarenin yetkisi altındaki bir bölge olarak da tanımlanmaktadır (Dinler, 2005: 75).

1.2.2.2. Gelişmişlik Düzeylerine Göre Bölgeler

Dünyadaki ekonomik gelişme her bölgede aynı anda başlayamaz ve kalkınmanın kademeli olarak belirli bir merkezden yoğunlaşması nedeniyle bölgeler arasındaki

kalkınmanın farklılaşması kaçınılmazdır. Ülkeler arasında ekonomik, sosyo-ekonomik ve coğrafi farklılıklar olduğu için bir ülkenin bölgeleri arasında farklılıklar ortaya çıkabilir. Ülkeler, gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak üçe ayrılır: “ger kalmış ülkeler” ve “gelişmekte olan ülkeler” ve “gelişmiş ülkeler”. Ancak, ülkeleri oluşturan bölgeler de üçe ayrılırlar. Bunlar gelişmiş, azgelişmiş ve gelişmekte olan bölgelerdir (İldırar, 2004: 12).

1.2.2.2.1. Gelişmiş Bölge

Diğer bölgeler ile karşılaştırıldığında sosyal, ekonomik ve ticari açıdan ileri seviyede olan bölgelerdir. Bu bölgelerdeki sağlık hizmetleri, eğitim ve güvenlik hizmetleri ülke ortalamasının oldukça üstündedir. Gelişmiş ülkeler, gelişmemiş ülkeler ve orta düzeydeki ülkelerle karşılaştırıldığı zaman doktor başına düşen nüfus sayısı azdır. Hasta yatak sayıları bölge nüfusuyla doğru orantıdadır. Sosyal ve kültürel seviyenin yüksekliği nedeniyle doğum oranı düşüktür. İşgücü içinde sosyal sigortalıların payı yüksek olup saha, park, hastane, okul gibi alanlar daha fazladır. Bu bölgelerdeki istihdam oranları sürekli arttırılmaktadır. Bu bölgelerde çalışanların sosyal durumları diğer bölgelere göre daha iyidir. Gelişmiş ülkelerin özelliklerini sayacak olursak; yatırım yüksektir, istihdam fazladır, alt yapı yatırımları yeterlidir ve gelir dağılımı düzenlidir (Erkal, 1982: 11-12).

1.2.2.2.2. Azgelişmiş Bölge

Az gelişmiş bölge gelişme imkanı olmayan veya o potansiyeli kaybetmiş bölge olarak tanımlanabilir. Bu bölgeler belli çerçevelerde diğer bölgelerle karşılaştırıldıklarında ekonomik olarak bir avantajlarının bulunmaması ile dikkat çekmektedir. Bu bölgelerin gelir seviyeleri ve gelir artış hızları ülkenin gelir artış hızından ve gelir seviyesinden düşüktür. Bu gibi bölgelerin yoğun olduğu ülkelerde geçim tarıma dayanmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde okuma yazma oranı fazla olmadığından bölgede vasıfsız işçi de çoktur. İşgücünün istihdamı düşük olduğundan dolayı sendikalaşma oranı zayıftır. Hastaneler vasıfsız, doktor başına düşen hasta sayısı fazla ve doktor sayısı azdır. Ayrıca otel, sinema, eğlence merkezi ve park gibi sosyal alanlarında yeterli derecede olduğunu söylenemez. Genellikle bu bölgelerde gelir seviyesi düşüktür ve bu yüzden oluşan düşük tasarruflarda başka bölgelere akmaktadır. Ayrıca insanlar iş olanaklarının daha da gelişmiş olduğu bölgelere göç etmek zorunda da kalmaktadırlar. Az gelişmiş

bölgelerin birkaç özellikleri; ekonomik yapıları tarıma dayanır, kullanılan teknoloji basit ve geliştirilmemiştir, bilim adamlarının sayısı azdır, nüfusun beslenme düzeyi düşük ancak nüfus artış oranı gayet yüksektir, bölgede gelir dağılımının düzensiz oluşu dışarıya olan göçü de hızlandırmaktadır.

1.2.3. Bölgesel Kalkınma Politikaları

Değişim sürecinde, bölgesel gelişim disiplinlerarası bir alanda değerlendirilir. Bu fark, farklı disiplinleri analiz ederek ve her bölgedeki uygulamanın benzersiz bir durum olduğunu anlayarak soruna yaklaşmayı mümkün kılar (Yurtseven, 2007: 171).

Modern dünyada, ekonomik ve sosyal açıdan farklı olsalar bile, bölgesel farklılıklar olduğu hemen hemen tüm ülkelerde gözlenmektedir. Coğrafi koşullar nedeniyle farklılıklar ortaya çıkabilir ve doğal kaynaklar, demografik yapı, bölgedeki insanların yaratıcılığı, sermaye birikimi, bölgedeki mallara talep ve girişimci nitelikte gelişme gibi birçok faktörle ilişkilidir. Uluslararası kalkınmadaki farklılıkların ortaya çıkması açısından bölgeler arasındaki ekonomik ve sosyal dengesizlikler arasındaki bu ayrım uluslararası politikalar ile yakından ilişkili olabilir (Dinler, 2005: 97-98).

Ülkenin az gelişmiş bölgelerinin gelişmemesinin ana nedenleri; Kurumsal yapıdan kaynaklanan engeller ve zaman içinde bazı faktörlerde meydana gelen değişiklikler, doğal kaynakların yetersizliği, coğrafi ortamın zorlukları olarak sıralanmaktadır. Özellikle az gelişmiş bölgelerde, sağlık ve eğitim gibi kamu hizmetlerinin yetersizliği nedeniyle, sık sık göçler meydana gelmektedir. Bu göçler, gecekondular, işsizlik ve altyapı gibi birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Bazı gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde, geri bölgeleri geliştirmek için çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Bu çalışmalar, nasıl yapıldıklarına bakılmaksızın istikrarlı bir faaliyet durumu gerektirir. Devlet kamu yatırımlarını transfer ederken, bir yandan az gelişmiş bölgelerin, teşvik, vergi indirimi, yatırım kredisi, kredi teminatı, yerinden edilen kişilere yardım gibi yöntemleri kullanarak gelişimini sağlamaya çalışabilir. (Gündüz, 2006: 39).

Ülkemizin bölgeleri arasındaki gelişme düzeyinin açıklığı göz önüne alındığında, bölgesel inovasyon politikaları ve stratejileri uygulama ihtiyacı her zamankinden daha fazla ortaya çıkmaktadır. Bölgelerin rekabetçiliğini artırmak için bölgesel inovasyon sistemleri oluşturmak ve uygulamak için, belirli bir altyapıya sahip bölgelerden

başlayarak, yerel veya merkezi olarak kurulan kalkınma kurumları ile koordineli olarak bölgesel bir inovasyon politikası hazırlanmalı ve uygulanmalıdır (Kara, 2008: 159-161).

1.2.4. Bölgesel Kalkınma Planlamasında Temel İlkeler

Bölgesel kalkınma politikasının 3 temel ilkesi vardır. Bunlar; sosyal kalkınma ilkesi, kalkınma kutbu ilkesi ve halkın katılımı ilkesidir.

1.2.4.1. Sosyal Kalkınma İlkesi

Bölgesel kalkınma politikasının ilk prensibi olan sosyal kalkınma, kısa vadede ekonomik olmasalar bile, sosyal açıdan faydalı ve uzun vadeli modern yatırımların uygulanmasını ifade eder. Bu bağlamda, devlet az gelişmiş bölgelere, bu bölgelere canlılık getirecek üretken ve üretken yatırımlara geri dönmelidir. Bu bölgelerde böyle bir devlet müdahalesi olmadan, bölgesel kalkınma politikası hakkında konuşmak imkansızdır. Bu nedenle, devletin bu bölgelere giren girişimciler için mali ve vergi teşvikleri uygulamasına yetmeyecektir. (Dinler, 2001: 284-285).

1.2.4.2. Kalkınma Kutbu İlkesi

Bölgesel kalkınma politikalarının ikinci ilkesidir. Fransız iktisatçı F.Perroux'a göre yatırımlar ilk olarak belli bir bölgede toplanmaya başlanmalıdır. Bu bölge zaman içinde gelişime ve değişime uğrayarak kalkınmanın merkezi haline gelmektedir. Ayrıca bu bölgede kalkınma diğerlerine nazaran daha hızlı gerçekleşmektedir. Kalkınma aslında ülkenin her bölgesinde aynı anda gerçekleşmemektedir. Farklı kutup ve kanallarda görülmekte ve zamanla bütün bölgelere yayılmaktadır. Bu kutuplar birçok şekilde oluşabilir. Örneğin; bir bölgede yeni sanayi alanları oluşturulmaktadır ve böylece istihdam sorununa da yakından çözüm üretilmek istenmektedir. Oluşturulan bu alanda yapılan ekonomik faaliyetler diğer bölgeleri de çarpan etkisiyle harekete geçirmektedir (İldar,2004;18).

1.2.4.3. Halkın Katılımı İlkesi

Bölgesel kalkınma politikalarının üçüncüsü ise bölgesel kalkınma politikalarına halkın katılmasıdır. Bu politikanın başarılı olabilmesi için halkın, politikalarda söz sahibi olması ve sosyal ortamda oluşan birliktelikle gerçekleştirilir. Halkın programlara katılmaması durumunda programlar başarısız olacaktır. Burada asıl amaç halkın politikaya katılımının sağlanmasıdır.

1.2.5. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikaları

Türkiye’de uygulanan bölgesel kalkınma politikalarını dönemler itibariyle incelediğimizde, dünyadaki gelişime benzer bir gelişimin seyir izlediği görülmektedir. Bu bölümde Türkiye’deki kalkınma politikalarını 1950'lere kadar olan politikalar, 50-60 yılları arası politikalar, 60-90 arası politikalar ve 90 sonrası politikalar olarak sınıflandırarak incelemekteyiz.

1.2.5.1. 1950'ye Kadar Olan Dönem

Türkiye Cumhuriyeti 'nin kuruluş yılları, savaşın ardından gerçekleşen tahribatı ortadan kaldırılması ve gerçekleşen değişime uygun yeni yapılanmaların oluşması çabası ile geçmiştir. Ekonomik gelişmeler 1923 yılında gerçekleşen İzmir İktisat Kongresi ile değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu kongrede ulusal ekonominin Türk girişimcilerin katkısı ile büyütülmesi prensibi temelinde çeşitli ekonomik tespitler yapmıştır. Bu kongrede bölgesel dengesizlikler veya bölgesel gelişmeye vurgu bulunmamaktadır.

Bu dönemde bölgesel farklılıklar anlamında ülkede en dikkati çeken husus yatırımların ve nüfusun İstanbul ve çevresinde yoğunlaşmış olmasıdır. Nitekim bu dönemdeki önemli yatırımlardan biri olan demir yolları projesi de Ankara, Sivas ve Samsun bağlantısı ile Anadolu’nun gelişimine katkı sunmuştur. Ankara’nın başkent olarak seçilmesi ile birlikte Anadolu’ya yönelik bu ve benzeri projelerin Ankara merkezli yapıldığı görülmekte olup bu durumun İstanbul çevresinde yoğunlaşan arz ve talebin diğer illere kaymasına katkı sunduğu görülmektedir. (Şahin, 2012: 62-63).

Yapılan ulaşım projeleri, demir yollarının millileştirilmesi ve Anadolu’ya uzanması ile özellikle hammaddenin sanayiye taşınması noktasında önemli mesafe kat edilmiş ve bu durum ülkenin iç pazarlarının birbirleriyle olan bağlantısının gelişmesine katkı sunmuş, bu katkı ile ithal ve yerli sanayi mallarına talep artmıştır. 1927 yılında çıkarılan Teşviki Sanayi Kanunu ile birlikte özel sektörün gelişmesine uygun ortamları oluşturma görevi devlete verilmiş; ancak bu kanunda bölgesel kalkınma, bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltma gibi hususlara yer verilmemiştir. Bu dönemde ortaya çıkan 1929 bunalımının da etkisiyle devletin ekonomiye müdahalesi daha da artmış ve devletçilik ilkesi ekonomideki temel prensip haline dönüşmüştür (Tezel, 2002: 233-235).

1934 ile 1938 arasını kapsayan 1. Beş Yıllık Sanayi Planı ile 1939 ve 1949 yılları arasını kapsayan 2. Beş Yıllık Sanayi Planı bu dönemin önemli kalkınma

adamlarındandır. 1. Beş Yıllık Sanayi Planı uygulamaya konulmuş; ancak 2. Beş Yıllık Sanayi Planının uygulanması mümkün olmamıştır. Uygulamaya konulan 1. Beş Yıllık Sanayi Planı ve uygulanmayan fakat çeşitli izler bırakan 2. Beş Yıllık Sanayi Planı ile bölgesel politikalardan ziyade ulusal kalkınma ön plana alınmış, kaynakların ekonomide verimli alanlara yönlendirilmesi vurgulanmış, ithal malların ikamesini sağlayacak tüketim ve ara malların üretimine odaklanılmış, planların merkezi devlet tarafından kurulan endüstriyel firmalarla ilgili yatırım projeleri olmasına rağmen, özel sektörü görmezden gelmeyen karma ekonomik model benimsenmiş, alt yapı yatırımlarının yetersizliğine, nitelikli işgücü imkânının azlığına ve teknik personelin kısıtlı olmasına rağmen belirgin düzeyde bir sanayileşme sağlanmıştır. Bölgesel gelişmeyle ilgili prensiplerine yer vermeyen bu planlar ile yatırımların Türkiye'nin tamamına yayılması için çaba sarf edildiği görülmekle birlikte, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının azalmadığı tespiti yapılmamıştır (Özyurt, 1981: 143-144).

1.2.5.2. 1950-1960 Yılları Arası

Bu dönem özel girişimciliğe dayalı ve piyasa koşullarının hakim olduğu, devletin müdahalesinin azaldığı bir dönem olarak tasarlanmışken içeride ve dışarda yaşanan gelişmeler nedeniyle bu tasarı uygulanamamıştır. Ülkemizde bölgesel planlama kavramı bu dönemde gündeme gelmiştir. 1957 yılında Bayındırlık Bakanlığı bünyesinde Bölge 68 Planlama Müdürlüğü oluşturularak bölge planlamasından sorumlu bir devlet birimi ilk kez kurulmuştur. Ardından 1958 yılında İmar ve İskân Bakanlığı ve bu Bakanlık içerisinde Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Uluslararası Para Fonu ile yapılan anlaşma gereği de 1958 yılında Koordinasyon Bakanlığı ve Bakanlıklar Arası Yatırımlar Kurulu oluşturulmuş; ancak bu yapılara rağmen bölgesel planlama çalışmaları hayata geçememiş, tüm çalışmalar sadece plan safhasında kalmış, planları uygulamak mümkün olmamıştır. Ancak ortaya çıkan bu bölgesel planlama çalışmaları kalkınmanın bir aracı gibi kullanılmamış, planlarda sadece bölge ve şehirlerin imar ve fiziki yerleşme boyutları ön planda tutulmuştur (Akpınar ve Özaslan, 2005: 236).

50 ile 60 yılları arasındaki dönemler liberal dönem olarak nitelendirilmekle birlikte, İkinci Dünya Savaşı'nın neden olduğu yıkım sebebiyle özel sektör yeterince gelişemediği için merkezi baskı ekonomide kendini hissettirmeye devam etmiştir. Merkezi yönetim; nüfusun, kentleşmenin ve sanayileşmenin belli şehirlere ve bölgelere doğru yoğunlaşması

nedeniyle bölgeler ve şehirler arasında ortaya çıkan dengesizlikleri giderebilmek için bahsi geçen bölgesel planları yapmaya başlamıştır. Kamu yatırımlarının büyük bir kısmı şehir merkezinin dışında yapılırken, bu yatırımların gelişmekte olan veya az gelişmiş bölgelere doğru kayması için planlı bir politikanın oluşmadığı görülmektedir. Bölgesel kalkınma politikalarının oluşmaması nedeniyle de bölgeler arasındaki kalkınmışlık farkı giderek artmıştır. Ülkenin kalkınması önünde önemli bir engel haline dönüşen bu sorunu çözebilmek için devlet büyük yatırımlardan bazılarını gelişmekte olan bölgelere yapmaya başlamış; ancak özel sektörün yatırımlarını İstanbul ve çevresinde yapmayı tercih etmesi nedeniyle bölgeler arasındaki dengesizlikler giderilememiştir (Bayramoğlu, 2005: 51; Dinler, 2010: 181-182).

1950 ila 1960 yılları arasında Türkiye'de ciddi bir siyasi değişim yaşanmış, bu siyasi değişim ile birlikte iktidarda olan siyasi partinin belirlemiş olduğu programlara göre kalkınma politikaları da farklı bir boyut kazanmıştır. Daha önceki dönemlerde uygulanan demir yolları projeleri yerine kara yolları projeleri ulaşım sorunlarının çözümü için reçete olarak görülmüş, özel sektörün ihtiyaç duyduğu enerji ve altyapı yatırımlarına önem verilmiş, sulama, gübreleme, tarımda makineleşme gibi alanlarda önemli adımlar atılmıştır. 1960'lara gelindiğinde dünyada kalkınma planlarının önemi artmış ve kalkınma iktisadî önemli bir disiplin haline gelmeye başlamıştır. Merkezi planlamaya dayalı kalkınmanın egemen olduğu bu dönemde ülkemizde gerçekleşen 1960 darbesi sonrası oluşan yeni bürokrasinin yönlendirmesi ile Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur (İmga, 2003: 232).

1.2.5.3. 1960 - 1990 Yılları Arası

1960 yılında kurulan DPT ile birlikte daha önce İmar ve İskân Bakanlığı tarafından yerine getirilen bölgesel plan yapma görevinin DPT ile birlikte yürütüleceği belirtilmiştir. Bu iki kurum bölgesel farklılıkları en aza indirmek amacıyla bölgesel planlamayı bir araç olarak kullanmaya başlamıştır. Ancak kullanılan aracın ve planlara yönelik uygulamaların bu amaca hizmet edip etmediği hususu tartışmalıdır. 1960 ile 1990 yılları arasında beş adet kalkınma planı hazırlanmış ve bu kalkınma planları içerisinde bölgesel dengesizlik konuları da incelenmiştir. 1960 ile 1990 yılları arasındaki dönem kalkınmada öncelikli yörelerin belirlenmesi, bu yolla az gelişmiş bölgelerin teşvikine ilişkin önlemlerin uygulanması ile hazırlanan beş yıllık beş kalkınma planlarının

uygulanmasıyla geçmiştir. Bu nedenle 1960 ve 1990 yılları arasındaki bölgesel politikaları incelemek için dönemin kalkınma planları ve uygulamalarını irdelemek gerekmektedir (Dinler, 2010: 65).

1963 ile 1967 yılları arasını kapsayan 1. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda "Bölge Planlaması ve Kalkınması" başlığı yer almış bu başlık altında bölgesel kalkınma incelenmiştir. Bu planın amacının aşırı şehirleşme ve nüfus problemlerinin çözülmesi, kamu hizmetlerinin adaletsiz gelir dağılımını düzeltici bir şekilde yapılması ve devletin sunduğu hizmetler ile bölgeler arasındaki dengesizlikleri azaltmaya hizmet etmesi gerektiği belirtilmiştir (DPT, 1963: 471-477).

Bu tespitin ardından potansiyel gelişme bölgelerinin avantajlı olduğu kısımlar dikkate alınarak bu bölgelerin gelişimi üzerine yoğunlaşmak gerektiği vurgulanmıştır. Bu sınıflandırmada Doğu ve Güneydoğu Anadolu geri kalmış bölgeler, Antalya Bölgesi potansiyeli gelişme bölgesi, İstanbul ile Zonguldak ise metropolitan bölge olarak değerlendirilmiştir. Antalya ve Çukurova'da DPT tarafından, Marmara Zonguldak ve Keban'da ise Bayındırlık ve İskân Bakanlığı tarafından bölgesel planlama çalışmaları başlatılmıştır. Bu planda geri kalmış bölgelerin kamu hizmetlerinden eşitlik ilkesi gereği tam anlamıyla yararlanabilmesi için bu bölgelere pozitif ayrımcılık yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Metropolitan bölgelerde ise yeni çekim büyük merkezleri oluşturarak sanayi gelişimi sağlama, böylece yoğun nüfus için istihdam ve iktisadi çalışmalarda daha düzenli dağılımı sağlayacak araçları kullanma hedefi konulmuştur. Ayrıca Gelir Vergisi Yasası'nda bölgelere özgü değişiklikler olmuş, geri kalmış bölgelerde çalışan personelin ücretlerinde iyileştirmeler yapılmış, bu bölgelere yatırımları cazip hale getirmek için vergi indirimleri uygulanmaya başlanmıştır (Gündüz, 2006: 188).

1968 ila 1972 yılları arasını kapsayan 2. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ise; bölgesel kalkınmanın ulusal kalkınmanın bir alt kolu olduğu ve tamamlayıcısı olduğu, bölgelerin mevcut kapasitelerinin ve bölgelerin ekonomik ve sosyal gelişmelerinde öncü olacak büyüme noktalarının tespitinde kamu ve özel sektörün işbirliği yapması gerektiği değerlendirilmesi ile bölge planlamaları yapılmıştır. Bölge planları yapılırken DPT merkezli olunması gerektiği ve bu kurumun yönlendirici ve koordinasyonu sağlayan kurum olduğunun dikkate alınması gerektiği, DPT'nin geliştireceği teknik ve metotlar ile planların yapılması, planlama çalışmaları için ilgili kuruluşların bütçelerinde ödenek

ayrılması ve bu çalışmalarda görev alacak personel tespitinin yapılması istenmiştir. Ayrıca bu beş yıllık kalkınma planında cazibe merkezleri veya kalkınma kutupları dediğimiz model az gelişmiş bölgelerin iktisadi kalkınmasının sağlanabilmesi için önerilmiştir. Özellikle alt yapısal anlamda önemli mesafe kat etmiş olan organize sanayi bölgelerini bu yörelerde oluşturmak, özel sektörün yatırımlarını bu bölgelere çekebilmek için teşvik tedbirlerini uygulamak ve özel kredi imkânları ile vergi indirimleri uygulamak 1968 ile 1972 yılları arasında bu hedefe varmak için kullanılan diğer araçlardandır (DPT, 1968: 263-269)

Bu dönemde DPT bünyesinde geri kalmış yörelerin sorunlarına çözüm üretmek üzere Doğu Grubu isminde bir örgüt oluşturulmuş bu grup Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri'ndeki sorunlarla ilgilenmiştir. 1968 Yılı Program Kararnamesiyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde yer alan tüm iller ile Artvin, Gümüşhane, Sivas ve Kahramanmaraş'ın da içinde bulunduğu 22 il yatırım teşvik mevzuatı ile kalkınmada öncelikli iller olarak tespit edilmiştir (Akpınar ve Özaslan, 2005: 236).

1973 ile 1977 yılları arasını kapsayan 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ise bölge kelimesi yerine yöre kelimesinin sıklıkla kullanıldığı ve yöreler arasında gelişmiş, az gelişmiş veya gelişmekte olan yöre ayrımına vurgu yapmaksızın tüm yörelerin gelişmesi için planlar yapmak gerektiği vurgulanmıştır. Bölgesel dengesizliklerin uzun dönemli planlamalar ve faaliyetler ile azaltılabileceği, bölgelerin potansiyelinin harekete geçirilebilmesi için yerel yönetimlerin etkin çalışmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Bu nedenle, ulusal ölçekteki önemli yatırımlarda ekonomik kriterler esas alınarak kuruluş yeri belirlenmelidir fikri ağırlık kazanmıştır. Bu planda bölgesel kalkınma konusu açıkça yer almamış, köyün sorunları, şehirleşme ve çevre sorunları ön planda tutulmuştur (DPT, 1973: 947-949).

Bölgesel dengesizlik anlamında değerlendirilebilecek sorunların çözümü için 3. Beş Yıllık Plan'ında Kalkınmada Öncelikli Yöre uygulaması başlatılmıştır. Ayrıca bazı yörelerin ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan geri kalmış olabileceği; ancak bunların coğrafi sınırlarının tam olarak belirlenebilmesinin imkânsız olduğu vurgulanmıştır. Geri kalmış olan yöreleri geliştirmek için bu yörelerin potansiyelini iyi belirlemek, ulusal kalkınma planlarındaki dengeleri bozmadan buraların gelişmesine yönelik tedbirleri almak, bu yörelerde kurulmaya uygun bazı sanayi kollarını bu yörelere götürmek, tüm

alışmaları o yörelerdeki paydaşlar ile işbirliği içerisinde gerçekleştirmek ve bu çalışmalarda DPT'nin de yönlendirici ve birleştirici olmasının gerekli olduğu vurgulanmıştır (DPT, 1973: 947-949).

1979 ila 1983 yılları arasını kapsayan 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ise; bölgesel kalkınma konusu "Bölgesel Gelişme ve Yerelleşme" başlığı altında ele alınmış olup uygulanacak olan bölgesel politikalar ile geri kalmış bölgelerde gelişme sürecini başlatmak ve sürekli kılmak; gelişmiş veya hızla gelişmekte olan bölgelerde ise kentleşmede düzeni sağlamak, arazi kullanımını kurallara uygun hale getirmek, sanayi alt yapılarını düzenlemek hedeflenmiştir. Ayrıca bu planda daha önce uygulanmış olan üç planın başarısız olduğu belirtilmiş ve bu planların başarısız olmasının altında yatan en önemli neden olarak gelişmemiş olan yörelere özel sektörün yönlendirilmemiş olması görülmüştür. Daha önce üç planın geri kalmış bölgelerdeki kamu yatırımlarını da azalttığı ve bu bölgelerin gelirinin sürekli azalmakta olduğu vurgulanmıştır. Geri kalmış bölgelere yönelik planlama kararlarının mekansal bütünlük içermesi hususunda gerekli özenin gösterilmediği vurgulanmıştır. Bu özenin gösterilmesi halinde, ekonomik ve sosyal planlamaya mekn boyutu eklendiğinden, hizmetlerin, altyapının ve sanayinin ülke ve bölgesel dağılımında mekan bazında değerlendirmesi yapılacağından yatırımların ve işletmelerin yer seçimi ile ilgili kararları daha sağlıklı alınmasının mümkün olacağı vurgulanmıştır (DPT, 1979: 72-75).

4. Beş Yıllık Kalkınma Planı diğer planları eleştirmesine rağmen 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer alan KÖY görüşünü devam ettirmiş, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun gelişimi için aynı görüş üzerinden çözümler üretmeye çalışmıştır. Bu planda geri kalmış bölgeler olarak değerlendirilen Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgeleri'nde büyük projelerin hazırlanması ve uygulamaya konulması, ulaşım imkânlarının iyileştirilerek yatırım yeri seçiminde dış pazarların dikkate alınarak hareket edilmesi gerektiği, sürükleyici ekonomik yatırımların yapılmasına olanak verecek şekilde kamunun büyük yatırımlarını bu bölgelere kaydırması gerektiği, özellikle Doğu Anadolu'da hayvancılığın geliştirilebilmesi için tedbir alınmasının önemi, kuruluşlara ve yatırımlara yönelik yer seçimi yapılırken kamu ve özel sektör arasında işbirliğinin geliştirilmesi için DPT'nin aktif rol alması gerektiği vurgulanmıştır.(DPT, 1979: 292-293).

1985 ila 1989 arasındaki yılları kapsayan 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'ne özel bir önem vermiş ve bu bölgelerin kalkınmasını temel hedef edindiğini belirtmiştir. Bu planda; daha önceki planlarda uygulanan KÖY projesine devam edilmiş, kalkınmada öncelikli yörelerin gelişmesinin bu yörelere özgü itici güç olabilecek sektörlerin bu yörelerde hayata geçirilmesi ile mümkün olabileceğini tespit etmiş, bu yörelerde hem büyük projelerin hem de küçük ölçekli ve emek yoğun projelerin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamış, teşvik araçlarının da bu hususları dikkate alarak tasarlanması gerektiği belirtilerek, tüm bu yatırımların hayata geçebilmesi için enerji imkanları ve alt yapının bu yörelerde iyileştirilmesi gerektiğinin tespitini yapmıştır. (DPT, 1985: 163-164).

Bölgelerde hayata geçirilecek olan projelerin nitelik ve nicelik olarak geliştirilmesi için Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı proje ofislerinin kurulması fikri, yapılacak bölgesel planlama çalışmalarında yatırım programlarının DPT tarafından yapılması tespiti, gelişmekte olan bölgelerde kurulacak olan firmaları teşvik için kar ortaklığı belgesi uygulamasına geçilmesi yeniliği, altı yapı ve sosyal hizmetleri alanında yatırım yapan yatırımcılara vergi kolaylıklarının geliştirilmesine yönelik destek, nüfusu azalan bölgelere istihdam imkanları sağlanarak bölgeler arasında nüfus hareketliliğinin azaltılması fikri, idari sınırlarına bağlı olmayan fonksiyonel bölgelerinin oluşturulmasının gerekliliğine yönelik tespit bu planı diğer planlardan farklı kılan nitelikleridir. Ayrıca bu plan kapsamında; Güneydoğu Anadolu Projesi idaresi kurulmuş, GAP bölgesel gelişme projesine dönüştürülerek yerel merkezlerinin kademelenmesi gerçekleştirilmiş ve 16 adet bölgesel gelişme merkezi kurulmuştur (DPT, 1985: 161-163; Ildıraz, 2004: 184).

1.2.5.4. 1990'lardan Günümüze Kadar

1990 ila 1994 yılları arasını kapsayan Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında özellikle tarımsal sanayinin geliştirilmesi için sulama projeleri ve teknik destekler ile kırsal bölgelerde istihdam sorununu çözmek, bölgenin mevcut potansiyelini ortaya çıkarabilmek için turizm, dokumacılık, hayvancılık gibi alanlarda yatırımcılara destek verilmiştir. Üniversitelerle işbirliği içerisinde bölgesel sorunlara çözüm üretebilmek için birçok üniversitede araştırma enstitüleri kurulması gerektiği belirtilmiş, organize sanayi bölgelerinin bulunduğu mekânlarda da hizmet içi eğitim yolu ile nitelikli işgücü temini sağlanması hedeflenmiştir. Bu nedenle planda dikkati çeken husus, kalkınmanın

sosyokültürel boyutuna verilen önemin artmış olması, bu amaçla plan ve proje düzenlenmesinin önemine yapılan vurgudur. Bu planda Beşinci Kalkınma Planı'nda yer alan 16 bölgeden vazgeçilmiş, tekrar köylere yönelik çalışmalar hız kazanmış ve bölge planlaması kavramı yerine bölgesel gelişme kavramı sıklıkla kullanılmıştır. KÖY uygulamasındaki esas hedef ise Doğu ile Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde ve kalkınmada öncelikli diğer yörelerde sosyokültürel bakımdan gelişmeyi sağlamak ve bu yolla bölgesel farklılıkları en aza indirmek hedeflenmiştir. Bu hedefe varabilmek için AB'nin bölgesel politikalarında gözettiği amaç, ilke ve uygulamaların dikkate alınacağı da bu planda ifade edilmiştir. Bu ifade, planın önceki planlardan ayırt edici en önemli özelliği haline gelmiştir (Bayramoğlu, 2005: 73; DPT, 1990: 318).

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın “Bölgesel Gelişme” başlığı altında; sanayinin bölgeler arasında dengeli gelişiminin teşviki amacıyla organize sanayi bölgelerinin yapımına ağırlık verilmesi, bölgelerin etki alanları ile karşılıklı mal, hizmet, nüfus, haber iletimi ve coğrafi konumları dikkate alınarak yeni bölge tanımlarının geliştirilmesi, nüfusun dengeli dağılımını sağlayabilmek için nüfusun az olduğu bölge merkezlerinin geliştirilmesine ilişkin ilke ve politikalar belirlenmiştir (DPT, 1990: 29-30).

Ayrıca bu planda; gelişmekte olan ve az gelişmiş yörelerdeki fiziksel ve sosyal altyapı eksikliklerinin giderilmesi, yerleşme merkezlerinin öneminin kavranarak kalkınmanın önemli bir aracı haline dönüştürülmesi, kalkınmada öncelikli yörelerde bölgelerin alt bölgelere ayrılıp bunlar içinde planlar hazırlanması ve gümrük kapılarının bulunduğu yerden sınır ticaretinin artması için çalışmalar yapılmasına yönelik ilke ve politikalar da belirlenmiştir (DPT, 1990: 318-319).

1996 ila 2000 yılları arasını kapsayan Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda iki farklı başlık ile bölgesel politikalar ele alınmıştır. Bunlardan birincisi “Bölgesel Gelişme ve Fiziki Planlama ve Metropollerle İlgili Düzenlemeler”, diğeri ise “Bölgesel Dengelerin Sağlanması” başlığıdır. “Fiziki Planlama ve Metropollerle İlgili Düzenlemeler” başlığı altında; metropollerin çağdaş kent haline getirilebilmesi için kültür, sanat, finans ve turizme dair şehir kimliklerinin ön plana çıkarılması gerektiğine, buralarda yaşanan göç sorununu çözebilmek için yatırımcıların yer seçimine dair yönlendirmelerin yeniden belirlenmesi gerektiğine, sağlıklı kentleşme için ülke çapında gelişme kutupları oluşması gerektiğine, metropollerin ulaşım sorunlarını çözebilmek için toplu taşıma imkânlarının

geliştirilmesi gerektiğine, metropollerde çevrenin sağlıklı gelişimi için yeni çöp alanlarının tespiti ve katı atık yönetim sistemlerinin kurulmasının önemine dair ilke ve politikalar belirlenmiştir (DPT, 1996: 185-187 ve Dinler, 2005: 202).

Bölgesel kalkınma politikalarına ilişkin diğer başlık olan “Bölgesel Dengelerin Sağlanması” başlığı altında ise; kaynak tahsisinde köyler ile diğer bölgeler arasında uyumun sağlanması, köylerdeki istihdam sorununu çözebilmek için potansiyelin iyi değerlendirilmesi, yatırımcının köylere yatırım yapması için buralara yatırım yapanlara teşviklerin uygulanması ve yatırımların gelişme merkezlerine çekilmesi, köylerin ihracat yapabilmesi için çalışmalar yapılması, bölgesel gelişme çalışmaları ve planlamalar da sürdürülebilir kalkınmaya önem verilmesi, bölgelerin karakteristik özelliklerini uygun ekonomik faaliyetlerin teşvik edilmesi, nüfus artış hızının yüksek olduğu yerlerde aile planlamasına gerekli hassasiyetin gösterilmesi, kentsel altyapı ve çevre düzenlemelerinde dünya standartlarının ölçü alınması ve tüm çalışmalarda doğal koşulların devamı ve ekolojik dengeye önem verilmesi, tarım ürünlerinin işlenerek katma değer oluşturacak ürün haline getirilmesi, bu ürünlerin satışı için gerekli desteğin sağlanması ve Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgeleri’nde hayvancılık ile geçimini sağlayan aile işletmelerinin geliştirilmesi için destekler sağlanmasının önemine ilişkin ilke ve politikalar belirlenmiştir. Ayrıca bu dönemde bölge ve alt bölgeler bazında ayrıntılı çalışmalar ve aksiyon planları uygulamaya konulmuş olup bu bölgelere ait bazı ihtiyaçların da karşılanabilmesi için Acil Destek Programı uygulanmıştır. Yine bu dönemde Doğu Anadolu Projesi, Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı ve Yeşilirmak Havzası Gelişim Projesi gibi önemli projelere ait çalışmalar başlatılmıştır (DPT, 1996: 170-178; Küçüker, 2001: 467).

2001 ila 2005 yılları arasını kapsayan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda ise bölgesel kalkınma politikalarına ilişkin düzenlemeler bölgesel gelişme hedef ve politikaları başlığı altında incelenmiştir. Bu dönemin en önemli özelliği İstatistikî Bölge Birimleri ile Ön Ulusal Kalkınma Planı’nın hazırlanmış olması ve Kalkınma Ajanslarının kurulmasına yönelik mevzuat çalışmalarının başlatılmasıdır. Ayrıca bu dönemde Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP) ve GAP ile ilgili önemli düzenlemeler yapılmıştır. Planın hazırlanmasında temel hedef olarak, bölgeler arasındaki dengesizlikleri en aza indirerek ulusal kaynakların en yüksek ekonomik ve sosyal faydayı sağlayacak şekilde kullanılması, bölgesel kalkınma politikalarının uygulanmasında

kültürel gelişme, katılımcılık, sürdürülebilirlik, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, sosyal ve ekonomik dengelerin sağlanması ile bölgeler arası bütünleşme ilkelerinin gözetilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu planın diğer dikkat çeken özellikleri ise; il bazında, il geliştirme planları çalışmalarının başlatılması ve bu gelişme planları için veri tabanı oluşturulacak Şİl Envanter Modellemesi Projesi'nin tamamlanması, yerleşme merkezlerinin kademelendirilmesine ilişkin araştırmaların güncellenmesi, göçün metropoller yerine gelişme potansiyeli yüksek olan bölgelere doğru yönlendirilmesi, AB politikaları ile uyumlu bölgesel gelişme politikalarına hız verilmesine yönelik vurgulardır. (DPT, 2001: 59-63; Akpınar ve Özasan, 2005: 237).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda eğitime önem verilmiş olup, bölgesel politikalar içerisinde yerel radyo ve televizyonların halkın sosyokültürel gelişimini artırma amaçlı eğitim programları yapmaları için desteklenmesi ve kadın nüfusun bilgi ve becerilerini artırma amaçlı kurslara ağırlık verilmesine yönelik planda yer alan tespitler bunu doğrulamaktadır. Bu planda, metropollerde özellikle yanlış ve sağlıksız kentleşmeden doğan çevre kirliliği, trafik ve işsizlik gibi birçok sorunun çözümü için bölge planları çerçevesinde tespitler yapılması gerektiği ve bu sorunların ortadan kalkması için metropollerin çağdaş yönetim şekline kavuşturulabilmesi amacıyla yeni düzenlemelerin oluşturulması gerektiği de vurgulanmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın ancak bölgede yer alan paydaşların katılımı ile mümkün olabileceğini dair ilkeler de bu planda yer almaktadır. Planda; yeni sanayi odalarının kurulması, yeni kurulacak sanayi odalarının kuruluş aşamalarında destekleyici özelliği olan organize sanayi bölgeleri ile küçük sanayi sitelerine yönelik kurulum çalışmalarının başlaması ve sektörlerin uzmanlaşması adına kurumsal ve finansal açıdan bunlara destek verilmesi gerektiği belirtilmiştir (DPT, 2001: 64-71).

1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin AB üyeliğine aday olduğu ve Türkiye'deki reformların hızlandırılması için katılım öncesi stratejilerin oluşturulması ve bu sürecin ülkenin lehine olacak şekilde yönetilmesi gerektiğine yönelik kararlar alınmıştır. Bu karar gereği 2001 yılında Katılım Ortaklığı Belgesi, Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesi'nde yayınlanarak Türkiye'nin AB müktesebatına uyum yükümlülükleri, katılım öncesi süreçte beklenen mali yardımlar ve üyelik için gerekli kısa ve orta vadeli öncelikler ile Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri'ne uyum için atması gereken adımlar belirlenmiştir. Bu tespitlerin ardından Türkiye'nin AB'ye uyum için yapması gereken hususları ve mali

yardımların planlanması amacıyla hazırlanması gereken politikayı kapsayan AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Program, Bakanlar Kurulu'nca kabul edilmiş ve 2001 yılında resmi gazetede yayınlanmıştır. 2001 yılında bu ulusal programının eki olan Ön Ulusal Kalkınma Planı da hazırlanarak, Türkiye'de kalkınma plancılığına yönelik önemli değişimler yaşanmış ve ülkemizin AB'ye sosyoekonomik uyumu için katılım öncesi mali yardımların programlanmasını içeren çerçeve, yani üyelik sonrası yararlanılabilecek olan fonlara hazırlık için merkezi ve yerel düzeyde gerekli altyapı çalışmalarının yapılması amacıyla 2004-2006 dönemine yönelik stratejik çerçeve oluşturulmuştur (Sobel ve Ekiz, 2005; 125).

2006 yılında kırsal kesimde kalkınmayı sağlayabilmek için Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi hazırlanarak yürürlüğe konulmuş olup ülkemizin AB'ye üyelik süreci bölgesel kalkınma politikaları anlamında köklü değişimleri gerekli kılmıştır. Bu süreçte, katılımcılığa dayalı yönetim anlayışına yapılan vurgular ile katılımcılığın sağlanabilmesi için kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğini gerçekleştirebilecek, bölgelerin potansiyel kaynaklarını etkin kullanmaları yolunda onlara destek verebilecek ve bölgesel gelişim ile değişime hız kazandırabilecek yeni yapılara ihtiyaç duyulduğu belirtilerek 2006 yılında Kalkınma Ajanslarının Hizmetlerine İlişkin Kanun, Düzey 2 bölgeleri temelinde hazırlanarak yürürlüğe girmiştir (DPT, 2007: 18).

2007 ila 2013 yılları arasını kapsayan Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı AB mali takvimini dikkate alarak oluşturulmuş, bu nedenle hem bir yıl gecikmiş hem de yedi yıllığına çıkarılmıştır. Bu planda temel olarak işsizlik sorunu ile başa çıkabilmek, yatırımları hızlandırmak ve bölgesel kalkınmada özel sektörün desteğini artırmak için yeni teşvik tedbirleri esas alınmıştır. Plan; istikrarlı, gelirin adil paylaşıldığı, diğer ülkelerle rekabet edebilecek niteliklere haiz ve AB'ye üyelik sürecini tamamlamış ülke hedefi ile formüle edilmiştir. Planın etki düzeyinin ve benimsenme niteliğinin artırılabilmesi için 57 özel ihtisas komisyonu kurulmuş ve bu komisyona kamu, özel kesim ve üniversitelerden 2252 katılımcı iştirak etmiştir. Bu katılımcıların görüşleriyle oluşturulan raporlar ile alanlarında uzman profesyonellerin ve kamu bürokrasisinin istişareleri sonucu bu plan şekillendirilmiştir (DPT, 2006b: 107-110).

Dokuzuncu Planın en önemli özelliği, diğer planlardan farklı olarak, aşağıdan yukarıya bölgesel gelişme politikasının gerekli olduğuna inanılarak hazırlanmış

olmasıdır. Bu açıdan bu plan ile kamu, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki koordinasyon, iletişim ve ortak hedefler için birlikte hareket etme anlayışının oluşumu; bölgelerin potansiyelini ortaya çıkarmak ve buralardaki yaşam kalitesini arttırmak için gerekli görülmüştür. Paydaşların artması ile birlikte devletin ekonomideki rolünün yeniden belirlenmesi gerekmiş ve oluşturulan stratejik amaç ve hedeflerin gerçekleşebilmesi için şeffaflık, etkinlik ve hesap verilebilirlik ilkeleri ön plana çıkarılarak bu ülkelerin uygulanıp uygulanmadığının kontrolü amacıyla da izleme ve değerlendirme aşamaları oluşturulmuştur (DPT, 2006: 56).

Planda bölgeler arasındaki sosyoekonomik yapı ve gelir dengesizliklerin giderilmesinin, şehirlerin fiziki ve sosyal altyapı düzenlemelerinin gelişime uygun hale getirilmesinin önemine vurgu yapılarak artan nüfus yoğunluğunun olumsuz sonuçlarının; ancak bu şekilde ortadan kaldırılacağı belirtilmiştir. Nüfus yoğunluğunun belirli bölgelerde göç nedeniyle artışının önüne geçebilmek için başta KOBİ'ler olmak üzere bölgelerdeki işletmelerin rekabet edebilme özelliklerinin geliştirmesi, bu amaçla fonların oluşturulması, işletmelerin kendilerini geliştirebilmek için yeni finansman imkanlarına kavuşturulması gerektiği belirtilmiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesel Kalkınma Projesi, Doğu Anadolu Projesi, Doğu Karadeniz ve Zonguldak, Karabük, Bartın ile Yeşilirmak Havza Gelişme Projesi uygulamaları devam etmiş; ancak projelerin yürütülmesi sürecinde finansman zorlukları ile karşılaşmıştır (DPT, 2006b: 137-139).

Barış ve istikrarın dünya genelinde dengeli dağılımına katkı sunmak amacıyla gerçekleştirilen En Az Gelişmiş Ülkeler Birleşmiş Milletler Konferansı 2011 yılında Türkiye'de yapılmış, Türkiye az gelişmiş ülkelerin gelişmişlik seviyelerin artırabilmesi için bu ülkelere 200 milyon dolar destek sağlama sözü vermiştir. Türkiye bu ve benzeri yardımları ile uluslararası kalkınma işbirliklerinde ön plana çıkmaya başlamış, bu alanda üstlendiği roller ile uluslararası kalkınmanın önemli aktörlerinden biri haline gelmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 146).

2014 ila 2018 yılları arasını kapsayan Onuncu Kalkınma Planı 2023 hedefleri temelinde hazırlanmış, küresel anlamda yaşanan değişim ve dönüşümlere ayak uydurabilmek için atılması gereken adımlar ve faaliyet planları tasarlanmıştır. Planda “Bölgesel Gelişme ve Bölgesel Rekabet Edebilirlik” başlığı oluşturulmuş, bu başlık altında bölgesel kalkınmaya ayrı bir önem verilmiştir. Planda; bölgesel kalkınma yanında

istikrarlı ekonomik büyüme, bölgelerin uluslararası alanda rekabet gücünü arttırma, çevrenin korunması ve doğal kaynaklardan sürdürülebilir yararlanma, refah seviyesini arttırma ve hukukun üstünlüğünü egemen kılma gibi birçok önemli hususa değinilmiştir. Uluslararası kalkınma alanında Türkiye'nin etkinlik sahasını arttırmaya odaklanan Onuncu Kalkınma Planı uluslararası kalkınma işbirliklerine de ayrı bir önem vermiştir (Çağlar ve Acar, 2013: 12).

Bu planda; bulunduğu coğrafyada önemli bir ekonomik aktör haline gelen Türkiye'nin, kendi ülkesi içerisinde de bölgesel gelişmişlik farklarını azaltarak refahı ülke geneline adil bir şekilde yayma amaçlı bölgesel politikalar geliştireceği ve tüm bölgelerin potansiyellerini tam anlamda değerlendirerek ulusal kalkınmaya hız kazandıracığı tespiti yapılmaktadır. Bu hedefe varabilmek için bölgesel kalkınmaya yönelik devlet destekleri arasında koordinasyon ve tamamlayıcılığı sağlamak, bölgesel anlamda yenilikçi finansal teşvik araçları oluşturularak Bölgesel Girişim Sermayesi Kredi Garanti Fonu'nu başlatmak, orta düzeyde gelire sahip olan bölgelerde üretim yapısının mevcut gelişimlere uyumunu sağlayarak bu bölgelerde sektörel çeşitliliği arttırmak gerekli görülmüştür. Düşük gelirli olan bölgeler ile dezavantajlı diğer bölgelerin kalkınabilmesi için bilgi teknolojilerinden etkin faydalanmasını sağlayacak alt yapı hizmetlerini geliştirmek, KOBİ'lerin gelişmesini sağlamak, tarımsal verimliliği arttırmak, ekonomik faaliyet çeşitliliğini arttırmak, beşeri ve sosyal sermayeyi güçlendirmek bölgesel politikanın alt hedefleri olarak belirlenmiştir (DPT, 2013: 123- 125).

Onuncu Kalkınma Planı'nda bölgesel gelişme ve bölgesel rekabet edilebilirlik anlamında ülke düzeyinde öncelik ve hedefler belirlemek, alt ölçekli plan ve stratejilere genel çerçeve oluşturmak, mekânsal gelişme ile kalkınma politikaları arasındaki uyumu güçlendirmek için Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisinin yürürlüğe konulacağı da belirtilmiştir. Ayrıca bu planda sivil toplum kuruluşlarının hem ülkesel, hem yerel, hem de bölgesel düzeyde kalkınmaya katkılarını artırabilmek için karar alma süreçlerine aktif katılımlarının sağlanması, teşviklerin bölgesel etkilerinin tespit edilmesi, kalkınma ajanslarının kurum ve kuruluşlar arasında, koordinasyon ve kaynak yönetimi gibi konularda etkili faaliyet göstermesi için güçlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu planın dikkat çeken diğer bir özelliği ise Avrupa Birliği'ne yapılan vurgunun azalması ve bu birliğin kendi içerisinde krizler yaşadığı bu nedenle de etkinliği azalan bir birlik haline dönüştüğüne yönelik tespitlerdir (DPT, 2013: 123-125).

Bu planda bölgesel kalkınmanın sağlanabilmesi amacıyla iki farklı program tespit edilmiştir. Bunlardan birincisi Yerelde Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi Programı diğeri ise Rekabetçilik ve Sosyal Uyum Geliştiren Kentsel Dönüşüm Programıdır. Bu kapsamda planda; şehirlerde aşırı niteliksiz büyüme, barınma, trafik, güvenlik, altı yapı, sosyal uyum ve çevre sorunlarının hala önemli boyutta olduğu vurgulanmakta ve ülkemizdeki yerleşmelerin dağılım ve düzeninin mevcut gelir ve kalkınma düzeyimize daha uygun hale getirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Yerel kuruluşların kurumsal kapasitelerinin artması için; bu planda tecrübeli ve nitelikli kamu personelinin merkez ve taşra arasındaki dağılımının düzeltilmesine, yerel yönetimlerin mali yapılarının güçlendirilmesine ve şehir rantlarının kurumsal kapasiteyi artırıcı yönde değerlendirilmesine yönelik politikalar bulunmaktadır. Yine planda bölgesel dengesizliklerin azaltılması için bağlanabilirlik ve erişilebilirliğin önemli olduğu tespiti yapılmakta ve üçüncü havalimanı projesinin bu konuya katkısı olacağı belirtilmektedir (Çağlar ve Acar, 2013: 12).

İKİNCİ BÖLÜM

TURİZMİN BÖLGESEL KALKINMAYA ETKİLERİ

2.1. TURİZMİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Turizm; Latince dönmek, etrafını dolaşmak, geri dönmek anlamına gelen “tornus” kökünden gelmektedir. “Tornus” kelimesi batıda; “tour”, “touring”, “tourner” gibi kelimelerle ifade edilirken Türkçeye de “tur” olarak girmiştir. Turizm kavramı da sürekli hareket etmeyi ifade eden bu kelimedenden doğmuştur; çünkü turistik hareket sürekli konaklama yerinden başlar ve bu başlangıç noktasında son bulur. Günümüzde kullandığımız “turizm” kelimesi gerçek anlamıyla 19. yüzyılın ilk yarısında kullanılmaya başlanmıştır (Ulucak ve Yazgı, 2001: 14). Tarih öncesi çağlarda, insanlar temel gereksinimlerini gidermek için yer değiştirmek zorunda kalmışlardır. İnsanlar yerleşik düzene geçince diğer insanların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla seyahat eden kişiler ortaya çıkmıştır. Ortaçağ’da, özellikle Romalılar döneminde, zevk ve eğlence turizmi başlamıştır. Avrupa’da, Hristiyanlık rüzgârlarının sert estiği dönemlerde, binlerce Hristiyan günahlarından arınmak için kutsal şehirleri ziyaret etmeye başladıklarından bu seyahatler, kutsal sayılan yerlerin zenginleşmesine ve bu şehirlerde yaşayan insanların refaha kavuşmasına neden olmuştur (Karşlı, 1997: 2). Günümüzde, milyonlarca insan günlük hayatlarını devam ettirdikleri yerlerden geçici süreler için başka yerlere hareket etmektedirler. Bu yer değişimi esnasında, ulaşım olanaklarından yararlanılmakta ve varılan yerdeki konaklama birimleri kullanılmaktadır. Bu durum, 20. yüzyıla özgü modern bir olay olarak görülmesine karşın, yer değiştirme insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlar yüzyıllar boyunca çeşitli neden ve amaçlarla bulundukları yerin dışındaki başka bir coğrafi mekâna hareket etmişlerdir.

Dinamik bir yapıya sahip olan turizm, çeşitli dillerde değişik kavramlarla ifade edilmekte ve bu ifadeler beraberinde bu konuda tartışmalara neden olmaktadır (Çelik, 1991: 41). Turizm kavramı üzerindeki tartışmalar uzun süredir yapıla gelmektedir. Bazı araştırmacılar, turizmi “endüstri” kabul ederken, bazıları da “sistem” olarak kabul etmektedirler. Turizm kavramının birçok disiplin ve sektörle ilişkisi bulunmaktadır.

Turizm kavramının tek bir tanımının yapılamamasının nedeni, farklı disiplinlerde çalışan araştırmacıların turizmi kendi disiplinlerine özgü niteliklerini dikkate alarak

tanımlamalarından kaynaklanmaktadır. Örneğin, ekonomistler turizmi, bir “endüstri” olarak görürken, pazarlamacılar “pazar” olarak görmekte, çevre bilimciler turizmin çevresel etkileri üzerinde durmakta toplumbilimciler de turizmin insan davranışları yönünü ana unsur olarak ele almaktadırlar (İlkin ve Dinçer, 1991: 79). Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından turizm önemli bir gelir kaynağıdır. Ülkeler, özellikle kalkınmaları için zorunlu olan dövizini sağlamak, yeni iş sahaları açmak, milli gelirlerini arttırmak amacıyla uluslararası turizmden pay almaya çalışmaktadırlar. Bununla birlikte ödemeler dengesi, istihdam, milli gelir, bölgelerarası dengesizlik gibi sorunlara çözüm getirmesi amacıyla da turizmle ilgilenmektedirler (Kılıç, 2000: 25).

2.1.1. Dünyada Turizmin Gelişimi ve Turizm Politikaları

İnsanların bulundukları yerden başka bir yere gitmeleri çok eskilere dayanmaktadır. Zaman içerisinde insanların bu seyahatlerinin amaçları değişiklik göstermiştir (Akat, 2000: 7). Tarihsel kaynaklara göre insanların turistik amaçlarla bir yerden başka bir yere gitmeleri MÖ 4000’i yıllara dayanmaktadır (Sayılan, 2007: 53). Goeldner ve Ritchie (2003)’e göre Sümerlerin parayı icat etmesiyle ticaret gelişmeye başlamış ve bu da ticari amaçlı seyahatlerin önünü açmıştır. Paranın yanında çivi yazısı ve tekerleği de bulan Sümerliler seyahat işletmelerinin bir bakıma kurucu görevini görmüşlerdir. Çünkü insanlar artık para aracılığıyla konaklama ve ulaşım için ödeme yapabilmişlerdir (Şahin, 2017: 7).

MÖ 3000’i yıllarda gezginlerin ilgisini yoğun bir şekilde çeken Mısır, piramitleri ve tapınakları sayesinde uğrak yerlerden biri olmuştur. Bu gezginler için yollar güvenlik altına alınmış, dinlenmeleri için evler ve Babil Krallığı’nda bahçeler yapılmıştır (Bayer, 1997: 11). Modern anlamda turizm olayının gelişmesi Eski Yunan’a dayanmaktadır. MÖ 700 yıllarında Olimpiyat Oyunları’nın başlamasıyla bu oyunlar için ülkeye birçok turist gelmiştir. Bunun dışında merak duygusuyla seyahat edenler arasında Herodot ve Paunaisas vardır. Tarihçi ve coğrafyacı olan Herodot, MÖ 480-421 yılları arasında ülkesinin ilk turistlerinden olmuştur. Ziyaret ettiği yerlerin gelenek ve göreneklerini öğrenmeye çalışmıştır (Kozak vd., 2010:27).

Tüccar bir ulus olan Fenikeliler, deniz yoluyla o dönemde dünyanın her yerine ekonomik amaçlarla gitmeye başlamışlardır. Çinliler ise, İpek Yolu ile Türkistan’a, oradan da Akdeniz ve Fenikelilere ticari mallar ulaştırmış; Fenikeliler de Avrupa’dan

İskandinav ülkelerine giderek oradan amber alıp Akdeniz kıyılarına getirmişlerdir. Fenikelilerin gidip geldikleri bu yola bu sebeple Amber Yolu denilmiştir (Usta, 2014: 30).

Feodalitenin egemen olduğu Orta Çağ'da ise bütün sosyal, kültürel ve ekonomik yaşam dinin etkisi altına girmiştir. Bu dönemin en önemli özelliği; bilimin daima dinin etkisi altında kalarak dine hizmet etmesi olmuştur. Dinin bu derece egemen olduğu bu dönemde seyahatler, hac ibadetini yerine getirmek amacıyla kutsal mekânların ziyaret edilmesi amaçlı yapılmıştır (Öztaş ve Karabulut, 2006: 2). Dini hareketlerin bir diğeri ise Müslümanlığın yayılmasıyla başlamıştır. Müslümanlıkta kutsal kabul edilen yerler, her yıl ziyaret edilmeye başlanmıştır (Toskay, 1983: 82). Orta Çağ Dönemi'nde seyahatin zorluklarına rağmen dini amaçlarla yapılan Hac seyahati inanç turizminin de temelini oluşturmuştur. Hacılara hizmet etmek amacıyla bakım evleri ve ticari amaçlı kervansaraylar yapılmış ve Venedik'ten kutsal mekânlara paket turlar düzenlenmiştir (Bastem, 1997: 6).

5.yüzyılda Roma İmparatorluğu'nun parçalanmasıyla Avrupa'da merkezi otoritenin yerini derebeylikler almıştır. Devamlı savaşlar ve istilaların yaşanması, Roma İmparatorluğu Dönemi'nde güvenli yolların kalmamasına sebep olmuş ve bu olaylardan dolayı insanların can ve mal güvenliğini sağlayamaması turizmi baltalayan faktörler olmuştur (Akman, 2007: 24). Bu, o zamana kadar önemli gelişmeler gösteren zevk, eğlence ve sağlık turizminde duraklama dönemini başlatmıştır. Çağa damgasını vuran felsefi ve dini fikirler, turistik faaliyetlere başka bir boyut kazandırmıştır (Sayılan, 2006: 53).

Orta Çağ'ın en önemli olaylarından biri, Marco Polo'nun uzun seyahati ve yazdığı eserinin turizm hareketlerinin artmasını sağlamasıdır. Marco Polo, İran ve Afganistan'dan geçerek Pamir Yaylası'nı ve Gobi Çölü'nü aşmış, oradan da Kubilay Han'ın konuğu olarak Çin'de 20 yıl yaşamıştır. Marco Polo'nun uzun süren ve çeşitli dilleri konuşan, yerli toplulukları da aşarak süren bu yolculuğu; can ve mal güvenliğinin sağlandığı kıtalararası bir düzenin etkin biçimde varlığını sürdürdüğünü ispatlamıştır. Bu da turizmin gelişmesini sağlayan başlıca unsurlardan biri olmuştur (Usta, 2014:31; Kozak vd., 2010: 27).

17. ve 18. yüzyıllarda asil ailelerin çocukları Grand Tour adı verilen bir ve üç yıl arasında süren, yüksek maliyetli ve iyi planlanmış seyahatlere çıkmışlardır. Bu seyahatler genellikle kültürel bir nitelik taşımaktadır. Bu seyahatlerde ileride idareci olacak gençlerin diğer ülkeleri bazı yönlerden tanımaları ve onlar ile özel ilişkiler kurmaları hedeflenmiştir (Toskay, 1983: 84). Uluslararası turizmin başlangıcı bu turlar ile ilişkilendirilmektedir. “Grand Tour” vasıtasıyla gerçekleşen seyahatler zaman içerisinde Avrupa’nın diğer büyük şehirlerine de yayılmış ve ilk otellerin ortaya çıkışına katkı sağlamıştır (Sivil, 2007: 11).

Orta Çağ’ın önemli bir seyyahı da İbni Battuta’dır. 14. yüzyılda Tanca’da doğan İbni Battuta Mekke’ye çeşitli hac seferleri yapmıştır. Arabistan, Mezopotamya ve Küçük Asya’yı dolaşmış ve Hindistan’ın Delhi Sultanının sarayında 8 yıl yaşamıştır. Madiu Adaları, Seylan ve Sumatra’yı görmüş, İspanya ve Fas’a ziyaretlerde bulunmuştur. 1337’de Petrarca Arigon’daki Mont Ventoux Dağına çıkarak yeni seyahat hedefinin doğmasına sebep olmuştur. Bu hareketle amacı dağın zirvesinden uzak mesafelerdeki manzarayı seyretmek olmuştur (Barut, 2013: 8).

Yeni Çağ ile beraber Rönesans’ın da etkisiyle 15. yüzyıldan itibaren mistik felsefe yıkılmış; doğa, insan ve kültürel varlıklar yeni bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Bu süreçten sonra, özellikle dinlenme ve kültür turizmi yeniden önem kazanmıştır. İtalya, Rönesans’ın merkezi olduğu için en önemli turizm merkezi haline gelmiştir (Sayılan, 2006: 54).

1800’lü yıllar turizm açısından önemli gelişmelerin yaşandığı yıllardır. 1830’lu yıllarda demir yolu taşımacılığı gelişmiş ve buhar gücüyle çalışan gemiler hizmete girmiştir. Bu da zevk amacıyla yapılan seyahatlerin geniş kitlelere yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. 1838 yılında ise New York’tan İngiltere’ye 68 yolcu ile sefer yapan Great Western ile ilk düzenli gemi işletmeciliği başlamıştır (Bayer, 1997: 12). 1841 yılında Thomas Cook, İngiltere Leichester’den Loughborough kentine 570 kişilik bir grubu festivale katılmak amacıyla götürmüştür. Bu, tarihte bilinen ilk toplu tren seyahati ve ilk paket turudur. Bu sebeple Thomas Cook ilk turizm seyahat organizatörü olarak bilinmektedir (Kozak vd., 2010: 31, Kozak vd., 2013: 14).

1842’de Gumart Gemicilik İşletmesi kurularak turistik amaçlı gemi seyahatleri büyük ilgi görmüş, her yöne seyahatler düzenlenmeye başlanmıştır. 1848’de başlangıçta

posta taşımacılığı amacıyla kurulan American Express Company kitle turizminin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. 1865’de Londra’da Thomas Cook tarafından tren ve gemi turlarını kapsayan ilk seyahat acentesi açılmıştır. 1869 yılında Amerika’da ülkenin bir ucundan diğer ucuna demir yolu bağlantısı kurulmuş, seyahatler daha güvenli ve ucuz bir hale gelmiştir. 1896 yılına gelindiğinde Belçika’da Wagons-Lift firması kurulmuştur. Bundan sonra Avrupa’da seyahatlerin yoğunlaşması üzerine konaklama işletmeleri yeni bir endüstri dalı olarak örgütlenmeye başlamıştır (Bayer, 1997: 13).

1918 ve 1939 yılları arasında dünya savaşlarının çıkmasıyla turizm hareketleri yavaşlamaya başlamıştır. Demir yollarının ve buhar gücüyle çalışan ulaşım araçlarının gelişmeye başladığı sürelerde Birinci Dünya Savaşı çıkmış ve teknolojik gelişmeler durmuştur. Savaştan önceki ve sonraki süreçler teknolojik gelişmeleri olumsuz etkilese bile karayolu ağının genişlemesi ve havacılık alanında teknik gelişmelere olanak sağlamıştır (Şahin, 2017: 37).

Dünya savaşları turizmi dolaylı olarak etkilemiştir. Birçok ülke bu iki savaşa katılmış ve ülkeler fiilen savaş alanı olmuştur. Diğer ülkeleri ve insanlarını tanıyan birçok askerin aklında, tanıdıkları toplumlar ve ülkeler hakkında acı tatlı hatıralar kalmıştır. Savaş sürecinde yaşanan sıkıntıların atlatılmasıyla ülkeleri dışına çıkma alışkanlığı kazanmış çok sayıda insan bu kez de barışın sağladığı huzuru tekrar görmeyi arzulamıştır (Bastem, 1997: 6).

Tarihte turizme önem veren ve turizm istatistiklerini önemseyen ilk ülke İngiltere’dir. Turizm tanıtımının yapılması amacıyla 1924’te “The International Union of Official Organizations” (Milletlerarası Resmi Teşekküller Birliği) kurulmuştur. İlk kongresi 1925’te ülkesinin milli turist bürolarından gelen delegelerle kurulan bu kurum, “The International Union of Official Travel Organizations” (Milletlerarası Resmi Seyahat Teşekkülleri Birliği) öncüsü olmuştur (Barut, 2013: 10).

1950’li yıllarda turizm endüstrisi gerçek anlamda kitle turizmi ile birlikte yapı değiştirmeye başlamıştır. Kitle turizmiyle birlikte konaklama tesislerinde büyük artışlar sağlanmıştır. Kitle turizminin en önemli sonuçlarından biri ise uçakla yolculuğun ucuzlamasıdır (Sayılan, 2006: 55). Artan turizm hareketliliğine paralel olarak dünya turist sayıları ve turizm gelirlerinde de artış yaşanmıştır. 1950 yılında dünya turist sayısı 25,3 milyon iken 1990 yılında 439,5 milyona, 2000 yılında 687 milyona ve 2007 yılında ise

yaklaşık 903 milyona ulaşmıştır. Bu artış dünya turizm gelirlerinde de yaşanmıştır. 1950 yılında dünya turizm gelirleri 2,1 milyar dolar iken 1990 yılında 270,2 milyar dolara, 2000 yılında 481,6 milyar dolara, 2007 yılında ise 856 milyar dolara ulaşmıştır (Avcıkurt vd., 2013:3). Turizm sektöründeki bu büyüme yıllara göre artış göstererek 2014 yılına kadar gelmiş ve 2014 yılında dünya turist sayısı 1.244.960 kişiye ulaşmıştır (<https://data.worldbank.org>, 2018).

2.1.2. Türkiye’de Turizmin Gelişimi ve Turizm Politikaları

Türkiye coğrafi konumunun elverişli olması nedeniyle çok eski zamanlardan bu yana pek çok seyahatlere sahne olmuştur. İlk ve ortaçağlarda termal kaynakları ve dinlerin kutsal merkezleriyle insanların ilgisini üzerinde toplamıştır. Selçuklular döneminde önemli güzergahlar üzerinde yapılan han ve kervansaraylar ile Anadolu’nun yolcu akışı canlı tutulmuştur. Osmanlı Devleti sınırlarının büyük bir coğrafi alanı kapsıyor olması ve diğer ülkelerle olan ticaret hacminin yüksek olması dolayısıyla turizm faaliyetleri ticari amaçlarla yapılmıştır (Avcıkurt vd., 2013: 4). Bunun yanında Osmanlı Devleti ticari yollar üzerinde bulunduğu için yurtdışından ticari amaçlar için yapılan seyahatler de fazla olmuştur. Güvenlik tedbirlerinin alınmış olması, ulaşım imkanlarının ve alt yapının da gelişmiş olması Osmanlı’ya yapılan seyahatleri artırmıştır (Toskay, 1983: 85).

Türk turizmine yönelik atılan ilk adım, Osmanlı İmparatorluğu döneminde buharlı gemilerin getirilmesi olmuştur. II. Mahmut döneminde “Kırlangıç” ismi verilen buharlı geminin alınmasıyla deniz taşımacılığı başlamış, 1829’da Tersane-i Amire tarafından alınan “Kebir ve Sagir” gemileriyle de iyiden iyiye gelişmeye başlamıştır (Kozak vd., 2010: 105). Aya İrini Kilisesi 1846 yılında askeri müzeye dönüştürülmüş ve İstanbul’da 1863 yılında Sergi-i Umum-i Osmani adıyla ulusal bir fuar açılmıştır. Bunlar turizm alanında yapılan ilk ciddi faaliyetlerdir. 1890 yılında yürürlüğe giren “Seyyahine Tercümanlık Edenler Hakkında Tatbik Edilecek 190 Sayılı Nizamname” turizmin gelişmesine katkı sağlayan ilk düzenlemeler arasındadır. 14. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Orient Express’in İstanbul’a sefer düzenlemeye başlamasıyla oteller açılmaya başlanmıştır (Muradov, 2006: 14). Türkiye’nin ilk oteli “Otel D’angleteer” 1841 yılında, “Büyük Londra Oteli” ise 1892 yılında hizmete açılmıştır (Şahin, 2017: 13). O dönemde açılan otellerin en ünlüsü “Wagonlit” (Uluslararası, yataklı ve yemekli vagonlar) tarafından getirilen, misafirlerin konaklaması için yaptırılan (Altun ve

İnceoğlu, 2006: 92) ve günümüzde halen hizmet vermekte olan Pera Palas'tır. Bu üç otele ek olarak o dönemlerde açılan oteller arasında Petersburg, Lüksemburg, Paris, Univers, Grande Bretange, Bizans, Orient, Elysee Françis, Grand Balcon, Peşte ve Tobias da sayılabilir (Kozak vd., 2010: 105).

Türkiye'de planlı dönem öncesi olarak bilinen, 1923-1962 döneminde turizm alanında etkinlik gösteren ilk organizasyon; Raşit Saffet Atabinen ve bir grup aydın tarafından kurulan Seyyahin Cemiyeti'dir. Bu cemiyetin adı daha sonra "Türkiye Turing Kulübü" sonrasında da "Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü" olarak değiştirilmiştir. Bu kulübün çalışmalarıyla Türkiye'nin ilk turizm prospektüsleri, ilk afişleri, ilk karayolu haritaları bastırılmış; ilk tercüman rehberlik sınavları yapılmış ve ilk turizm ile ilgili incelemeler yapılmıştır (Yıldız, 2011: 58).

Türk yasalarında "turizm" terimi 1934 yılında kullanılmıştır. Çıkarılan yasada "İktisat Vekâleti (Ekonomi Bakanlığı)" teşkilatlanma ve vazifelerini belirleyen 245 sayılı yasa maddelerinden biri; "Neşriyat, Propaganda ve Turizm İşleri" başlığı altında düzenlenmiştir. 1925 ve 1940 yılları arasında Natta, Pasrap d, Tutta, Le Globe, Buleks gibi acentalar farklı ölçeklerde Türkiye turizmine katkıda bulunmuşlardır (Sayılan, 2007: 69).

Tanıtma ve turizm işleri 1939 yılında bir müdürlük olarak Turizm Bakanlığı'nın bünyesine alınmıştır. Turizm işleri 1940 yılında "Matbuat Müdürlüğü" bünyesine alınmıştır. 1943 yılında ise "Basın Yayın Umum Müdürlüğü"ne dönüşmüştür. Basın-Yayın Umum Müdürlüğü, 1949 yılında 5392 sayılı kanunla "Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü" adını almış ve içerisinde turizm etkinliklerinin daha etkili bir şekilde sürdürülebilmesi amacıyla "Turizm Dairesi" kurulmuştur (Öztürk, 2006: 19).

Turizm sektörü adına yapılacak olan yatırımların teşviki konusu 1950'de Turizm Müesseselerini Teşvik Kanunu ile ele alınmıştır. Yine aynı yıl içinde Türkiye Emlak Kredi Bankasında 1.000.000 TL'lik kredi fonlanmıştır. 6086 sayılı Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu 1953 yılında yürürlüğe girmiş ve bu kanunla beraber girişimcilerin turizm endüstrisine yatırım yapmalarını teşvik etmek maksadıyla 10 yıllığına vergi muafiyeti sağlanmıştır. Turizm sektörünün finansman gereksinimini karşılamak için 1955 yılında Turizm Bankası kurulmuştur. Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü ise 1957 yılında "Basın Yayın ve Turizm Vekâleti" ismiyle Bakanlık olmuştur (Yıldız, 2011: 58).

1960 yılında yapılan ihtilal ile iktidar devrilmiş ve bu hükümetin turizm alanında yaptığı bütün faaliyet ve tasarruflar soruşturmayaya tabii tutulmuştur. Bu aşamada turizm sektörüne yapılan bütün yatırımlar durdurulmuştur. Krediler kesilmiş ve yapımına başlanan projeler iptal edilmiştir. Böylelikle Türkiye’de henüz gelişmeye başlayan turizm sektörü bütünüyle bir durgunluk içine girmiştir. 1962 yılına gelindiğinde turizm yatırımlarının durdurulmasına sebep olan uygulamalar gevşetilmiş ve bağlanan yatırımların bir kısmı bitirilebilmiştir (Ünlüönen ve Kılıçlar, 2004: 133). 1963 yılından itibaren planlı karma ekonomi politikası ilkelerini Türkiye yürütmektedir. Bu “Gelişme ve Kalkınma Politikası” niteliğindedir ve bütün ayrıntılarına Beş Yıllık Kalkınma Planlarında ve Yıllık Programlarda yer verilmiştir. Bu kalkınma planlarında mevcut halin araştırılması, analizi, kalkınma hedefi ve stratejiler, hedeflere ulaşmada lazım olan bütün ilke ve araçlar belirtilmiştir (Usta, 2014: 204-205).

Planlı Dönem, 1962 yılında uygulamaya konan geçici bir planla başlamıştır. Türkiye’de planlı dönem genel olarak orta dönem planlama olarak kabul edilen Beş Yıllık Kalkınma Planları ile uygulanmaya başlanmıştır. Bu planlama uygulanmadığı zamanlarda ise kısa dönem planlama olan geçiş programları uygulanmıştır. 1978, 1984, 1995 ve 2006 yılı bu geçiş programlarının uygulandığı yıllar olmuştur (Büyük Şalvarcı vd., 2016: 189). 1963 yılından başlayarak 2018’e kadar geline süreçte çıkarılan on tane kalkınma planının hepsinde turizm sektörü yer almıştır. Bu kalkınma planlarının hepsinde ülkenin sanayileşerek kalkınacağına ve turizm faaliyetlerinin de buna hız kazandıracağına işaret edilmiştir (Akça, 2016: 722).

1963 yılında ilk kalkınma planı çıkarılmış ve bu planla turizm sektörünün döviz kazandırma ve ödemeler bilançosu açığını kapatma özelliği ön plana çıkmıştır. Turizm gelişmesinde çevre, toplum ve kültür ile alakalı konular bu kalkınma planında ikinci plana atılmış; bunun yerine fiziksel turizm yatırımları ve ekonomik hedefler üstünde yoğunlaşmıştır (Gökdeniz ve Erdem, 2015: 8). 1970 yılı sonrasında turizm alanında kitle turizmini destekleyen düzenlemelere yer verilmiştir. 1972’de Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunun çıkması Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB)’nin kurulmasını sağlamıştır. Böylelikle acentalar ile ilgili düzenlemeler yapılmasının yolu açılmıştır (Gülbahar, 2009: 153). 1978 yılında Üçüncü ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planları arasında bulunan geçiş programında Turizm Sektörü Ana Politikası, Türkiye’nin tanıtımı konusunda atılan önemli bir adımdır. Buna

göre kıyı yasasının çıkarılması için çalışmalar yapılacak, organize turizm bölgeleri saptanacak, Türkiye adına bir tanıtma kampanyası başlatılacak ve tanıtma, pazarlama ve enformasyon hizmetlerinde koordinasyon sağlanacaktır (Kozak vd., 2010: 115).

Türk turizmi 1963 yılı itibariyle önemli bir ivme kazanmasına rağmen 1980’li yıllara kadar istenilen büyüklüğe ulaşamamıştır (Avcıkurt vd., 2013: 7). 1980 dönüşümünden sonra turizm endüstrisi adına önemli adımlar atılmıştır. Bu tarihten sonra turizm Türkiye ekonomisi için en gözde alt sektörlerden biri haline gelirken bu gelişmenin sosyal, kültürel ve ekonomik etkileri de önemli boyutlara ulaşmıştır (Aktaş, 2005: 165). Türkiye’nin turizm gelişimine yönelik en önemli çalışmaları 1980-1982 yıllarında yapılan kanuni düzenlemelerle olmuştur (Sayılan, 2007: 71). 24 Ocak 1980 tarihinde uygulanmaya konan “Ekonomik İstikrar Tedbirleri’nde turizm sektörüne doğrudan etki eden kararlar (yabancı sermaye çerçeve kararnamesi, devalüasyon, kambiyo mevzuatının değiştirilmesi, yurtdışına turistik çıkışlar ve Turizm Teşvik Kanunu) alınmıştır (Kozak vd., 2010: 115). Bu zamana kadar turistik bölgelerde ve kıyılarda fiziki planlama, alt yapı çalışmaları ve teşvik kredileri sağlanmasına rağmen yatak kapasitesi düşük kalmıştır. 1982 yılında çıkarılan “Turizm Teşvik Kanunu” bu konuda önemli bir dönüm noktasıdır. Bu kanun turizm bölge, alan ve merkezlerinin ilanı ve bu yerlerde mevcut arazilerin Turizm Bakanlığı’na devredilmesini öngörmüştür. Diğer taraftan 1983 yılında çıkan yönetmelikle de turizm bölgeleri içinde kalan bu alanların yerli ve yabancı turistlere tahsis edilmesi veya 49 yıllığına kiralanması yatırımcılara büyük bir olanak sağlamıştır (Sayılan, 2007: 71).

Türkiye’de turizmin en hızlı şekilde geliştiği 1980-1990 döneminde yatak sayısı 56.000’den 173.000’e çıkarken ülkeye gelen turist sayısı da 1,2 milyondan 5,3 milyona yükselmiştir. Ayrıca turizm sektörünün alt sektörlerinde de büyük gelişmeler meydana gelmiştir. Türkiye turizmi gelişerek turizmin ülke ekonomisine sağladığı katkının artması ve turizmin önemli bir istihdam alanı durumuna gelmesi Türkiye’nin Batı Avrupa ülkelerinde “moda ülke” olması, arz-talep dengesinin arz lehine ortaya çıkmasıyla olmuştur (DPT, 2007: 8).

Türkiye turizmi 1991 ve sonrası olarak iki dönem şeklinde incelenebilir. 1991-1997 döneminde Birinci Körfez Savaşı’nın başlamasıyla fiyat düşürmede yaşanan gelişmeler, turizm işletmelerinin rekabet halinde olduğu ülkelerin fiyatlarını genel kabul olarak

benimsemelerine sebep olmuştur. Bir diğer önemli gelişme ise iç turizmin önemli bir pazar olarak ortaya çıkması ve turizm işletmelerinin bunu kabul etmesidir. Bu yıllarda iç turizme katılanların sayısı milyonlara ulaşmıştır. 1998 ve sonrasında ise turizmin işletme anlayışı değişmiştir. İlk zamanlarda genellikle inşaat sektöründe faaliyet gösteren firmalar turizme yatırımcı olarak girerken daha sonraki süreçlerde bu durum azalmıştır. Bu dönemde her şeyi devletten bekleme dönemi bitmesine rağmen devlet ve özel sektör arasındaki rol paylaşımının detaylı tespit edilememesi sektördeki verimliliği düşürmüştür (DPT, 2014: 11).

Dünya çapında turizme verilen önemin artması sonucu ortaya çıkan olumlu görünüm Türk turizmine de yansımış, Türkiye'ye gelen turist sayıları ve turizm gelirleri artış göstermiştir (Erkan vd., 2013:8). Turizme verilen önem zamanla daha da artmış ve kriz dönemlerinde bile çıkarılan teşvik kanunları ile turizmin geliştirilmesi konusunda önemli adımlar atılmıştır. 2000'li yıllarla birlikte turizm pazarlamasına daha fazla önem verilmiş, fiziksel çevre, sit alanları ve tarihi mekânlar korunmuş, turizmin çeşitlendirilmesi ve KOBİ'lerin desteklenmesi ön plana çıkmıştır (Barut, 2013: 15).

2000'li yıllardan sonra dünya turizm trendlerinde değişimler yaşanmıştır. Kültür, sağlık, tarih, yatçılık, eğlence ve heyecan motiflerini kapsayan alternatif turizm faaliyetleri deniz-kum-güneş turizmi talebinin yerini almaya başlamıştır. Böylece turizm hareketleri kıyılardan tüm ülkeye, yaz sezonundan tüm sezona yayılmıştır. Deniz aşırı seyahatler de artmaya başlamıştır. Turizm faaliyetlerinde tüketicinin önemi artmıştır. Gidilecek destinasyonun belirlenmesi ve rezervasyonların yapılmasında internet kullanımı değer kazanmıştır (Şahin, 2017: 18).

2.2. TURİZMİN BÖLGESEL KALKINMAYA ETKİLERİ

Dünya turizm sektörü, sabit ekonomik büyümeye verimli ve kolay ulaşmanın yollarından biridir. Ekonomik büyüme çeşitli şekillerde sektörün büyümesini etkiler. Ekonomik çeşitlendirme, gelir artışı istihdam olanakları, ihracat artışı, yerli mallar için talep, yabancı yatırım artışı, altyapı geliştirme ve ödemeler dengesini geliştirmek, bu sektörün gelişimi sonuçlarından biridir. Turizm bir hizmet sektörüdür ve bu sektör gelirleri ev sahibi ülkenin GSYH'nin bir kısmı sayılıp doğrudan ekonomik büyümeyi etkiler (Tayebi, 2007: 60).

Turizmin etkisi milli gelir özelinde yatırım türü ve ulusal ekonomideki rolüne bağlıdır. Örneğin, yabancı yatırım, bu yatırımın faydaları ve yabancı işçilerin ücretlerinin ödenmesi yoluyla geliştirilmelidir. Diğer ülkelere transfer edilecek para önemli miktarlar içerir. Aynı anda ekonomi üzerinde turizmin etkisini, daha iyi fayda ve doğrudan maliyetleri ve faydaları almak mümkündür.

2.3. SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KALKINMASININ ÖNEMİ

Sürdürülebilir turizm, bugünkü turistlerin ve ev sahibi bölgelerin ihtiyaçlarını gelecek ile ilgili fırsatları koruyarak ve artırarak karşılayan turizm gelişmesi gibi sürdürülebilir gelişme prensiplerine dayanarak tanımlanmıştır. Sürdürülebilir turizm; genellikle küçük ölçekli, politika kararlarında yerel halkın katılımına saygı duyan ve kültürel ve çevresel etkilere duyarlı bir turizm çeşididir. (Kuter ve Ünal, 2009: 147-148)

Sürdürülebilir turizmi, tek başına fiziki çevrenin korunması ile ilişkilendirmek yerine kültürel, ekonomik ve politik açılardan ele almak doğru olacaktır. Farklı ideolojilerin sürdürülebilirlik konusunda ortak bir tanıma ulaşmalarını beklemek ise aynı zamanda anlamsız gözükmektedir. İşte bu yüzden sürdürülebilirlik kavramını bir son nokta olarak değil, çevre ile olan ilişkilerimizde bize eşlik eden bir felsefenin prensipler topluluğu olarak algılamak daha anlamlı olacaktır. (Polat, 2010: 24-27)

Sürdürülebilir turizm çevreye, topluma, tarihsel, doğal ve kültürel varlıklara zarar vermeden bölge ekonomisi ve toplumsal yaşantıya sürekli katkıda bulunacak biçimde geliştirme temelini kapsar.

Sürdürülebilir kalkınma ve büyüme, günümüz dünyasının önemli ortak sorunları halini almıştır. Sürdürülebilir büyüme kavramının ayrıntıları araştırılırken, insan sağlığını ve mutluluğunu sağlayan doğal kaynakların kullanım hakkı eşitliğine nasıl en iyi biçimde erişileceği ve kaynaklardan istifade etmeyi takip edecek olan toplumsal, ekonomik ve çevresel kâr ve zararın dağılımı gibi çevrecilik konuları üzerinde toplanmıştır. Eşitlik, hem şimdi (kuşak içi eşitlik), hem de gelecekte (kuşaklararası eşitlik) insanların bütün temel ihtiyaçlarını karşılama ve isteklerini tatmin etme girişimini ifade eder. Bu da, insanların refahında mekânsal ve zamansal değişiklikler meydana getiren gelişmeden kaçınma anlamına gelir. Sürdürülebilir kalkınma stratejisinin temel prensipleri şunlar olmalıdır:

- Toplumsal çıkarların gözetilmesi,
- Yaşam kalitesinin yükseltilmesi,
- Dünyanın canlılığının ve çeşitliliğinin korunması (Bahar, 2016: 13)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KALKINMA AJANSLARI ARACILIĞIYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN TURİZM PROJELERİNİN TESPİT EDİLMESİ VE PROJE ÇIKTILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırmanın amacı, kalkınma ajansları aracılığıyla gerçekleştirilen turizm projelerinin tespit edilmesi, kurumsal kimlik uygulamalarını ortaya koymak ve proje çıktılarının değerlendirilmesidir.

Kamu politikasına ilişkin süreç incelendiğinde politikanın oluşturulması, kabulü, uygulanması, değerlendirilmesi, sona erdirilmesi ve bu aşamaların biçimlendirilmesini ifade eden yönlendirme adımını içeren bir rota ile karşılaşılmaktadır. Bu rotanın tahlili, adımların neden ve sonuçlarının, girdi, çıktı ve aktörlerinin incelenmesi yani sadece sürecin değil aynı zamanda süreci oluşturan içeriğin ve aktörlerin rolleri temelinde incelenmesi kamu politikalarının analizini ifade etmektedir (Anderson, 2003: 2 -3). Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere, bu analiz soyut kavramların yanı sıra birçok somut olay ve aktörü içerdiğinden geniş bir çalışma alanını kapsamaktadır. Bu kompleks çalışma alanını belirlemek ve analiz etmek; kamusal sorunların çözümünde probleme ilişkin neden sonuç ilişkisini ortaya çıkarmak ve son durumu veya olası durumu teşhis ederek yeni adımların tasarlanmasında ilk adım oluşturmak açısından da önemlidir. Kalkınma ajanslarının değerlendirilmesi de hem bu kurumların yapısal ve fonksiyonel dönüşümüne hem de yeni kalkınma politikalarının üretilmesi sürecine önemli katkılar sunması nedeniyle büyük öneme sahiptir.

Kamu politikalarının analizi konusu; hükümet faaliyetlerinin sebepleri ve sonuçlarını incelemesi, sosyal, ekonomik ve siyasal güçlerin kamu politikalarının içeriğine yaptığı etkileri ele alması nedeniyle siyaset bilimi ve kamu yönetimi disipliniinde önemli bir araştırma alanı haline gelmiştir. Bu araştırma alanının değeri; izleme ve değerlendirmeye ilişkin çalışmaların hız kazandığı bir döneme denk geldiğinden her geçen gün daha da artmaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin bölgesel kalkınma politikasının ana aktörü olan bölgesel kalkınma ajanslarının dünya örnekleri dikkate alınarak

karşılaştırmalı analizi siyaset bilimi ve kamu yönetimi disiplinine sunacağı katkı açısından da önemlidir.

Türkiye’de kalkınma ajansları ile bölgesel kalkınmada yaşanan sorunlara çözüm üretme politikası, stratejik adımları olan ve içerisinde birçok aktörün rol aldığı bir politika olup 26 ajans bir yılda yaklaşık 721 milyon TL’lik bir kamu kaynağını kullanmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 2-3).

Ajanslar tarafından kuruluş hedeflerine varmak amacıyla kullanılan bu kaynağın etkin kullanılıp kullanılmadığının, ajansların kuruluş kanunundaki gerekçelere hizmet edip etmediğinin, bu örgütlerin kendinden bekleneni gerçekleştirme düzeyleri ile neden bu düzeyde olduğunun tespiti, örgütün yapısal, fonksiyonel, finansal ve beşeri kaynaklarının tahlili yani kalkınma ajanslarının kurumsal analizi, hem bir kamu politikasının kurumsal analizinin nasıl yapılabileceğine ilişkin örneğin ortaya konulmasına hem de kamusal kaynakların kullanımında etkinliğe katkı sunması açısından büyük öneme sahiptir.

Türkiye’deki bölgesel kalkınma ajanslarının kamu politikası analizi çerçevesinde kurumsal analizini içeren herhangi bir çalışma yoktur. Ancak bölgesel kalkınma ajanslarını konu alan ve çeşitli yönlerden inceleyen birçok yerli ve yabancı kitap, tez ve makale bulunmaktadır. Bu araştırmanın önemini ortaya koyabilmek için Türkiye’deki bölgesel kalkınma ajanslarını konu alan çalışmaların araştırmanın boyutu, kapsamı ve kalkınma ajanslarının kuruluş yılı dikkate alınarak incelenmesi gerekmektedir.

2006 yılında Çakmak tarafından çıkarılan “Bölgesel Kalkınma Ajansları Hakkında Genel Bilgi” isimli kitap kalkınma ajanslarını yönetim ilkesi çerçevesinde incelemekte olup ajansların stratejik planlarının önemine ve yerel paydaşların ajans kararlarına katılım düzeylerinin önemine vurgu yapan bir çalışmadır. Kalkınma ajansları ile ilgili yazılmış birçok tez bulunmaktadır. Bu tezlerin tamamına yakını kalkınma ajansları’nın örgütsel yapısının yönetim mantığı ile yönetilip yönetilmediği, İdari vesayetin etkili olup olmadığı konuları üzerine ve aşağıdaki makale konuları ile açıkladığımız bazı spesifik alanlarda olmuştur. Özgür tarafından 2014’te yazılan doktora tezinde bölgesel kalkınma ajansları’nın paydaşları tarafından nasıl algılandığına ilişkin bir çalışma üretilmiş olup bu çalışma ajansların paydaş algısını ölçmektedir. Fatih Çelik tarafından 2017 yılında yapılan bölgesel kalkınma ajansları literatür taramasına ilişkin makalede; Türkiye’deki

bölgesel kalkınma ajanslarına ilişkin bugüne kadar yapılmış olan çalışmaların %63'ünün nitel araştırma yaklaşımı ile yapıldığı ve doküman analizi tekniğini kullandığı, nicel araştırma yaklaşımı tekniklerinden anketin kullandığı çalışmaların %27 ile sınırlı kaldığı ve yapılan çalışmalardan karma yöntemi kullanan araştırmaların ise sadece %9 düzeyinde kaldığı tespit edilmiştir. Bu bilimsel çalışmada kalkınma ajanslarının diğer ülke deneyimleri ve yürüttükleri faaliyetler dikkate alınarak ve yeni bir model geliştirme amaçlı analiz edilmelerinin gerekli olduğu vurgulanmıştır (Çelik, 2017: 53-70).

Bölgesel kalkınma ajansları ile ilgili makaleleri ise bu araştırmanın konusuna yakınlığı ölçeceğini dikkate alınarak incelenmekte ve gereksiz tekrara düşmemek için her konuda tek makale örneği sunulmaktadır. Övgü tarafından 2007 yılında yapılan araştırmada kalkınma ajansları “politika transferi” bağlamında incelenmekte ve ajansların ülkemizde Avrupa Birliği'nin politika transferi sonucu kurulduğu ve bu örgütlerin bir zorunluluğun eseri olduğu vurgusu yapılmaktadır. Karasu tarafından 2009 yılında yazılan, bölgesel kalkınma ajanslarının bölgeleşme adına kuruldukları; ancak merkezi yönetimin etkisi altında kalarak merkezileşme yolunda ilerledikleri vurgusunun yapıldığı makale de literatürde yer almıştır. Akpınar ile Karakılçık ve Sarıgül tarafından 2010 yılında yapılan iki farklı araştırmada, kalkınma ajanslarının yönetim modeli üzerine geliştirdikleri ve küreselleşmeyi egemen kılmaya çalıştıkları, bu nedenle bölge refahını dengeli dağıtmalarının mümkün olamayacağını tespiti yapılmıştır. 2011 yılında İnele tarafından kalkınma ajansları kümeleme yaklaşımı temelinde doküman analizi tekniği ile incelenmiş, 2013 yılında da Kırankabeş ajansları bütçelerini ve vermiş oldukları destekleri dikkate alarak girdi çıktı analizi yolu ile incelemiştir. 2014 yılında Çelik, Recepoğlu ve Doğan kalkınma ajanslarının beşeri sermaye ve dış ticarete etkilerini doküman analizi yoluyla incelemişler, 2014 yılında da Yıldırım ve Yeşilyurt kalkınma ajanslarının proje değerlendirme süreçlerini istatistiki yöntemlerle incelemişlerdir. 2015 yılında Karasu tarafından İngiltere ve Türkiye'deki bölgesel kalkınma ajansları karşılaştırılmalı olarak doküman analizi tekniği ile incelenmiştir (Çelik, 2017: 53-70).

Bilimsel bir araştırmanın yapılma gerekçesi belirli bir sorunun varlığı olup araştırma ile tespit edilen soruna yönelik çözüm geliştirme amaçlı veriler ortaya konulmaktadır. Bu sürecin araştırmacıya sunmuş olduğu en önemli katkı araştırmacının bilimsel yöntemleri kullanma ve elde edilen bilgileri analitik yöntemle değerlendirme tecrübesini ve becerisini artırmasıdır.

Bu bağlamda yapılan çalışma ile araştırmacının bilimsel yöntem ve teknikleri kullanma kabiliyetinin ve tecrübesinin arttırılmış olması, kamu politikalarının analizi konusunda özellikle kurumsal analize ilişkin yaklaşımın teoriden pratiğe dönmesine katkı sunulmuş olması ve kamu politikalarını üreten ve uygulayan kurumlardan biri olan kalkınma ajanslarının kaynaklarını etkili, etkin ve verimli kullanmalarına katkı sunacağı beklentisi nedeni ile çalışmanın önemi daha da artmaktadır.

3.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma modeli, araştırma amacına uygun ve ekonomik olarak verilerin toplanması ve çözümlenebilmesi için gerekli koşulların düzenlenmesi işlemidir (Karasar, 2016: 108). Araştırmacı, belirlediği amaca göre tarama ve deneme olmak üzere iki temel yaklaşımdan birini tercih etmek durumundadır.

Tarama modeli, geçmişte ya da o anda var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyen, tanımlamayı amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 2016: 109). Tarama modelinde araştırmaya konu olan olguları, gözleme kaydetme, olaylar arasındaki ilişkileri tespit etme, kontrol edilen değişmez ilişkiler yönelik genellemelere varma amacı bulunmaktadır. Tarama modellerinde, araştırmacı nesnenin veya bireyin doğrudan kendisini inceleyebileceği gibi, önceden tutulmuş bir takım kayıtları da (yazılı belge, istatistikler, ses ve görüntü kayıtları, resimler vb.) kullanabilmektedirler (Karasar, 2016: 109).

Tarama modelinde iki yaklaşım vardır. Bu yaklaşımlar genel tarama modeli ve örnek olay taramalarıdır (Karasar, 2016: 111).

Genel tarama modeli; çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacıyla evrenin tümü ya da ondan alınacak örneklem üzerinde yapılan taramadır. Örnek olay tarama modeli ise evrende belli bir birimin (birey, aile, okul, hastane, dernek vb.) derinliğine ve genişliğine kendisi ve çevresiyle olan ilişkilerini belirleyerek o birim hakkında bir yargıya varmayı amaçlayan tarama modelidir (Karasar, 2016: 119).

Tez çalışmasının araştırma kısmı, araştırma modeli bakımından tarama niteliğindedir. Tez çalışmasının tarama modeli olarak kabul edilmesinin nedeni, Türkiye’deki kalkınma ajanslarının internet sayfaları üzerinden, bu ajansların kurumsal kimlik bileşenlerinin var olduğu şekliyle tanımlayıp, mevcut durum üzerinden bir dizi genellemeler yapılmasının amaçlanmasıdır.

3.3. KALKINMA AJANSLARI ARACILIĞIYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN TURİZM PROJELERİ

Adana Saimbeyli “Kendi Kelebeğini Keşfet” Projesi

Türkiye’deki 10 önemli kelebek alanı arasında gösterilen Adana’nın Saimbeyli ilçesine endemik Saimbeyli Mavisi olarak adlandırılan kelebek türüne de dikkat çekerek, önemli niş turizm merkezi haline getirilecek. Projeyle, kelebek gözlemciliği ile ekoturizmi geliştirmek, ilçedeki düşük gelir düzeyini artırmak, doğayı ve biyolojik çeşitliliği koruyarak yükseltmek ve bölgede bulunan alanın tabiat parkı statüsüne alınması hedefleniyor.

Isparta “Lavanta Kokulu Köy” Projesi

Türkiye’deki lavanta üretiminin büyük bölümünün yapıldığı Isparta’da kırsal turizmin canlandırılması planlanıyor. Bu proje ile Keçiborlu ilçesi ve Kuyucak Köyü’nde üretilen lavantanın ürün çeşitliliği sağlanarak, bölgedeki istihdam ve girişimcilik potansiyeli harekete geçirilmesi hedefleniyor. Turizmin gelişimi ile bölge ekonomisinde önemli bir katma değer yaratılacak.

Balıkesir Edremit “Nar Kadın ile Edremit’in Yöresel Tatları” Projesi

Balıkesir’in Edremit ilçesinde zeytinyağı ile yapılan yöresel tatları öne çıkarmak, markalaştırmak ve gurme turizmine destek olmak amaçlanıyor. Bölge kadınlarına kişisel ve mesleki gelişim eğitimleri verilmesi yoluyla ürettikleri yerel ürünün turizm ürünü haline dönüştürülmesi sağlanarak turizmde sürdürülebilirliğe bir örnek teşkil edilmesi hedefleniyor. Proje kapsamında bu ürünlerin Edremit’in geleneksel kültürünü yansıtan bir evde sunulması sağlanarak kadınların ekonomik olarak güçlenmesine de destek olunacak.

TRA Kuzeydoğu Anadolu 1. Düzey TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt) KUDAKA, Kuzeydoğu Kalkınma Ajansının web sitesi incelenmiş, 2013 yılında Bayburt İlinde Et ve Süt Sektörlerinin Geliştirilmesi Mali Destek Programı kapsamında “Yöresel Üründen Küresel Pazara” projesi ve Turizme Yönelik Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı kapsamında “Ergan Dağı Dört Mevsim Turizme Açık” projesi yapılmıştır. Aynı yıl Turizmin Geliştirilmesi Mali Destek Programı kapsamında “Apiturizm İçin İlk Adım: Yöremize Özgü Arı Ürünlerinin Hediye Eşya Olarak Turistle Buluşması Projesi” ve “Doğa Turizm & Uzundere Sofrası” projesi gerçekleştirilmiştir. Teknik Destek Programında ise kırsal kalkınmaya dolaylı olarak fayda sağlayan “Refahiye'nin Refahı İçin Verimli ve Sürdürülebilir Hayvancılık” ve “Organik Tarım Eğitimi” projeleri tamamlanmıştır. 2014 yılı İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı çerçevesinde “Doğadan Tarlaya Tarladan Sofraya”, 2015 yılında Yerel Kapasitenin Artırılması Mali Destek Programı çerçevesinde “Tortum’un Ekolojik Pazarı ve Hobi Bahçeleri” ve “Ergan Dağında Doğa Turizmi” projeleri yapılarak kırsal kalkınma ve kırsal turizme doğrudan ve dolaylı yollarla katkı sağlanmıştır.

TRA Kuzeydoğu Anadolu 1.Düzey TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) SERKA Serhat Kalkınma Ajansının web sitesi incelenmiş ve destek programlarının içerikleri analiz edilmiştir. Buna göre 2010 yılında yapılan İktisadi Gelişme Mali Destek Programı adı altında gerçekleştirilen projeler içinde “Pansiyon Yenileme ve Kapasite Artırma Projesi” ve yedek listede yer alan “Beyaz Peynir Üretim, Depolama ve Pazarlama Ağının Kurulması” projesi kırsal kalkınmaya ve kırsal turizme hem doğrudan hem de dolaylı olarak katkı sağlayan projeler olarak belirlenmiştir. Aynı yıl Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı altında yapılan projeler incelendiğinde ise “Tutak Turizm Potansiyelinin Geliştirilmesi”, “Kuyucuk Gölü Doğa Turizm Merkezi”, “Yıldırımtepe Köyü (Şeytan Kalesi) Turizm Altyapısını Destekleme Projesi” ve “Turizm Sınırları İçerisinde 7000 m2 Park ve Rekreasyon Alanı Projesi” yapılmıştır. 2011, 2013, 2014, 2015 ve 2016 yılı desteklerinde ilgili web sitesinin yalnızca başvuru rehberlerine yer verdiği, projeler hakkında herhangi bir bilgi vermediği görülmüştür. 2012 yılına ait ise herhangi bir veriye rastlanmamıştır.

TRB Ortadoğu Anadolu 1. Düzey TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli), FKA Fırat Kalkınma Ajansının web sitesinde yalnızca 2015 yılında yayınlanan ve 2010-2011 yıllarında desteklenen projelere ait örneklerin yer aldığı veriler mevcuttur. Bu projelerden “Tunceli Sarımsağının Korunması ve Geliştirilmesi Projesi” Tunceli’nin tüm ilçelerinde uygulandığı ve dolaylı olarak kırsal kesimin kalkınmasına aracı olan bir proje olduğu için konuyla ilişkili bir proje olduğu söylenebilir. Bu projeye tüm ilçelerde en az bir üreticinin desteklenmesiyle kırsal kalkınmanın da desteklendiği görülmektedir. Malatya Hekimhan’da “Girmana Kanyonunda Rafting” adıyla gerçekleştirilen projeye Girmana Kanyonu turizme kazandırılmış, projeden sonra özellikle yaz aylarında yoğun ziyaretçi almaya başlamıştır. Bu kırsal alanın popüler bir destinasyona dönüşmesi kırsal kesimde yaşayan halkın kalkınmasını da sağlayacaktır. “Elazığ İlinde Süt Toplama Merkezleri Oluşturma Projesi” ise kırsal turizmle ilişkili olmasa da günlük yaklaşık 60 ton süt toplayıp pazarlamak amaçlandığı için küçük süt üreticilerine düzenli gelir sağlayacak ve bu durum ise kırsal yaşamın canlanmasını sağlayacaktır.

TRB Ortadoğu Anadolu 1. Düzey TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari) DAKA Doğu Anadolu Kalkınma Ajansının web sitesindeki geçmiş destek programları incelendiğinde 2011 yılındaki doğrudan faaliyet desteği programında kırsal kalkınma ve kırsal turizme ilişkin dolaylı olan proje “Hoşap Kalesi Harem Mekanı Restorasyon Projesi Yapımı” projesidir. Bu projenin dışında konuya ilişkin herhangi bir projeye rastlanmamıştır.

TRC Güneydoğu Anadolu 1.Düzey TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis) İKA İpekyolu Kalkınma Ajansının web sitesi incelenmiş, 2013 yılı mali destek programları çerçevesinde kırsal kalkınma ve kırsal turizmle doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili olan “Organik Tarımla Ekonominin İyileştirilmesi”, “Bilinçli Çiftçi Sağlıklı Nesil Eğitim Projesi”, “Kadın Çiftçilerimize Açıkta Sebze Yetiştiriciliği Öğretimi ve Sosyo-Ekonomik Yönden Güçlendirilmesi”, “Organik Zeytinyağı Üretimi”, “Kırsal Alanda Kadın Çiftçi Eğitimi ve Sosyo-Ekonomik Yönden Güçlendirilmesi”, “Alıdağı Doğa ve Kültür Parkı Projesi”, “Ekoturizm”, “Alternatif Turizmi Bölgemizde Geliştirelim”, “Erikçe Kent Ormanında Doğa Sporları” projeleri tespit edilmiştir. 2010-2011 yılları mali destek programı kapsamında desteklenen projeler içinde “Gölbaşı Gölü ve Turizm Altyapısı Geliştirmesi”, “Gazihandede Ekoturizm Merkezi”, “Raban Kalesine Bağlanan On Sokağın Turizme Dönük Altyapısının İyileştirilmesi”, “Turizme Yönelik El Sanatlarına Ait Cam İşlemeciliği Ürünlerin Geliştirilmesi ve Çeşitlendirilmesi Projesi”, “Geçmişten

Günümüze Yöresel Kilis Yemeklerimiz”, “Yesemek’ten Huzurlu Yaylasına İslahiye Turizmle Kalkınıyor”, “Gölbaşı Gölünün Turizmle Kazandırılması”, “El Sanatları ve Turizm”, “Gaziantep Yemeklerinin Gastronomi Turizmine Kazandırılması, Yurt İçinde ve Yurt Dışında Yaygınlaştırılarak Korunması Projesi”, “Gaziantep’te Turizm Çeşitliliğinin Geliştirilmesi: Gaziantep Yeşil Ev Projesi” gibi projeler belirlenmiştir.

TRC Güneydoğu Anadolu 1. Düzey TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) KARACADAĞ, Karacadağ Kalkınma Ajansının web sitesi incelenmiş, 2010 yılı turizm altyapısı mali destek programı altında Diyarbakır Eğıl’de “Ekoturizmin ve Turizm Altyapısının Geliştirilmesi Projesi” yapılmıştır. Bu projenin yanı sıra kadınlardan oluşan kursiyerlere telkâri işleme eğitimi verilen ve amacı el sanatları yaşatmak ve kadınların istihdam edilmesine yardımcı olmak olan “Yöresel El Sanatlarımızı Yaşatalım: Telkari” projesi gerçekleştirilmiştir. 2011 yılı teknik destek programı çerçevesinde “Kırsal Kalkınmada Kadınların Örgütlenme Bilincinin Geliştirilmesi” projesi, 2011 yılı turizm altyapısı mali destek programı kapsamında “Turizm Destinasyonu Halfeti Projesi”, 2012 yılı doğrudan faaliyet mali destek programında “Yöresel Lezzetler Gün Işığına Çıkıyor” projesi, 2012 yılı teknik destek programı çerçevesinde “Kırsal Kalkınma ve Agro-Eko Turizm Eğitimleri” projesi kırsal kalkınma ve kırsal turizmle doğrudan ve dolaylı olarak ilişkili olan projelerdir.

TRC Güneydoğu Anadolu 1. Düzey TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) DİKA Dicle Kalkınma Ajansının web sitesi incelenmiş, 2010 yılında Şırnak Valiliği tarafından teknik destek programı çerçevesinde “AB Kırsal ve Kalkınma Proje Döngüleri” projesi yapılmıştır. Ayrıca Kentsel Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi Mali Destek Programı kapsamında 2011 yılında “Sabit Pazar Yeri İle Yerel Ürünlerin ve Esnaf Ürünlerinin Sunumu” projesi yapılmıştır. Batman’ın Sason ilçesinde gerçekleştirilen projeye kırsalda esnafın ticari kazanç elde etmesi sağlanmıştır.

26.06.2019 Tarihli ve 569 sayı numaralı bilgi talebiniz Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı tarafından incelenmiş ve talebinize konu olarak TRA1 Düzey 2 bölgesinde Ajansımızın kuruluş tarihinden itibaren Turizm faaliyetlerine (doğa turizm, eko turizm, kültür turizm v.b) ;

123 Adet Proje (20 proje devam eden proje sayısı) ve 33.153.634,79 TL (14.267.584,19 TL devam eden proje destek tutarı) ulaşılmıştır.

Tablo 3.1. Turizm Projeleri

Yıl	Referans Numarası	Yararlanıcı	Proje Adı
2010	TRA1/10/TTS/01-013	Atatürk Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu	Uygulamalı Turizm Eğitimi Eşliğinde Turizmde Genç İstihdamın Teşviki
2010	TRA1/10/TTS/01-015	Kemaliyeli Kadınlar Derneği	Geleneksel Kemaliye Gazenne Dokumasını Yaşatma ve Koruma Projesi
2010	TRA1/10/TTS/01-016	Erzincan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi	Ekşisu Sazlığı İle Ergen Dağı Florasının Ve Faunasının Ekonomik Açıdan İncelenmesi
2010	TRA1/10/TTS/01-062	Erzurum Turizm Elçileri Derneği	Anadolu'nun Zirvesindeki Kuş Cenneti
2010	TRA1/10/TTS/01-066	Baksı Kültür Sanat Vakfı	Çözüdeki Anadolu
2010	TRA1/10/TTS/01-082	Pasinler Kaymakamlığı	Turizm İle Yine Yeniden Pasinler
2010	TRA1/10/TTS/01-089	Erzincan İl Gençlik ve Spor Müdürlüğü	Rafting Başkenti Erzincan
2010	TRA1/10/TTS/01-120	Dadak Dağcılık Kayak ve Kış Sporları İhtisas Spor Kulübü Derneği	Doğu Anadolu Kaplanları
2010	TRA1/10/DFD-005	Bayburt İl Özel İdaresi	Engelleri Kaldırıyoruz
2010	TRA1/10/DFD-011	Uzundere Köylere Hizmet Götürme Birliği	Tortum Şelalesi ve Çevresinin Peyzaj Tasarım Projesi
2010	TRA1/10/DFD-014	Uzundere Belediye Başkanlığı	Uzundere Stratejik Gelişme ve Turizm Master Planı
2010	TRA1/10/DFD-015	Erzincan İl Özel İdaresi	Erzincan Tanıtım Günleri
2010	TRA1/10/DFD-019	Bayburt Bilim Eğitim ve Kültür Derneği	Bayburt İl Turizm Envanteri
2010	TRA1/10/DFD-041	Erzurum Gazeteciler Cemiyeti	Fotoğraflarla Erzurum Dergisi
2011	TRA1/11/KÖA/01/002	Uzundere Belediye Başkanlığı	Uzundere Butik Otel ve Karşılama Merkezi (Welcoming Center)
2011	TRA1/11/KÖA/01/035	Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanlığı	Mevlana Vadisi: Palandöken Turizm Merkezi ve Olimpiyat Tesislerini Yeşil Koridor ile Bütünleştirme
2011	TRA1/11/KÖA/01/036	Bayburt Belediye Başkanlığı	Saklı Cennet
2011	TRA1/11/DFD-001	Erzincan Belediyesi Spor Kulübü Derneği	Yamaç Paraşütü Dünya Kupası (Pro World Cup Tour) - Turkey Erzincan

2011	TRA1/11/DFD-007	Erzurum İl Tarım Müdürlüğü	Erzurum İli Stratejik Hayvancılık Yatırım Rehberi Projesi
2011	TRA1/11/DFD-018	Erzurum İl Özel İdaresi	Erzurum Turizm Envanteri
2011	TRA1/11/DFD-023	Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	Erzurum - Erzincan - Bayburt Gezi Rehberi ve Tanıtım Seti
2012	TRA1/12/DFD/01/001	Doğu Anadolu Sanayici ve İşadamları Dernekleri Federasyonu (DASİDEF)	TRA1 Bölgesi Turizm Potansiyelinin, Girişimciliğin, İnsan Kaynaklarının Araştırılması ve Geliştirilmesi Projesi
2012	TRA1/12/DFD/01/007	Bayburt İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	TRA1 Bölgesinin Turizm Değerlerinin Tanıtımı Projesi
2012	TRA1/12/DFD/01/009	Atatürk Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu	Yöresel Yemek Envanterini Çıkarılması ve Kitaplaştırılması
2012	TRA1/12/DFD/01/020	Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanlığı	Turizm Kapasitesini Artırmaya Destek Projesi
2012	TRA1/12/DFD/01/023	Bayburt İl Özel İdaresi	Turizm Stratejisi Doğrultusunda Güzergâh Belirlenmesi Projesi
2013	TRA1/13/KÖA010001	Kemaliye Belediye Başkanlığı	Kadı Gölü Turizm Cazibe Merkezi Projesi
2013	TRA1/13/KÖA010002	Köprüköy Belediye Başkanlığı	Deliçermik Kaplıcalarında Rekreasyon Hizmetlerinin Geliştirilmesi ve Kurumsal Kapasitenin Artırılması
2013	TRA1/13/KÖA010003	Yakutiye Belediye Başkanlığı	İstanbul Kapı Rekreasyonla Cazibe Merkezine Dönüşüyor
2013	TRA1/13/KÖA010005	Bayburt İl Özel İdaresi	Bayburt Turizm Merkezi
2013	TRA1/13/KÖA010019	Erzincan İl Özel İdaresi	Ergan Dağı Dört Mevsim Turizme Açık
2013	TRA1/13/KÖA010021	Aydıntepe Belediye Başkanlığı	Aydıntepe Yeraltı Şehri Rekreasyon Düzenlemesi
2013	TRA1/13/KÖA010022	Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanlığı	Erzurum'da Spor Turizmine Destek Projesi
2013	TRA1/13/KÖA010028	Uzundere Belediye Başkanlığı	Yıkıklar Doğal Çevre Koruma ve Çoruh Vadisinin Eurovelo Avrupa Bisiklet Ağına Katılım Sürecinin Desteklenmesi
2013	TRA1/13/KÖA010030	Aziziye Belediye Başkanlığı	Termal Zenginlik Projesi
2013	TRA1/13/KÖA010033	Bayburt Belediye Başkanlığı	Sessiz Bahçe
2013	TRA1/13/TUR010005	Akif Eğt. Yay. İnş. Taah. ve Tic. Ltd. Şti.	Doğu Anadolunun En Büyük Pansiyon Projesi

2013	TRA1/13/TUR010007	Eymen Turizm Otelcilik Gıda İnş. San. Tic. Ltd. Şti.	Konaklama Kalitesinin Artırılması İle Oltu'nun İlk 3 Yıldızlı Otel Olunması ve Erzurum Turizmine Katkı Sağlanması
2013	TRA1/13/TUR010009	Selce Turizm İnş. Taah. Tekstil Med. Tic. A.Ş.	Grand Hitit Otel Turizme Destek İçin Hizmet Kapasitesinin, Kalitesinin ve Çeşitliliğinin Artırılması Projesi
2013	TRA1/13/TUR010010	ADEM METE – METE OTEL	Modernizasyon Çalışmalarıyla Konaklama Hizmetlerinin Geliştirilmesi ve Bölge Turizmine Katkı
2013	TRA1/13/TUR010012	Halit Keklik Tur. İnş. Nak. Akaryakıt Gıda San. ve Tic. Ltd. Şti.	İliç Gold Otel
2013	TRA1/13/TUR010014	Eğın Bozkurt Tur. Gıda Su Ür. Tem. İnş. İth. İhr. San. ve Tic. Ltd. Şti.	Hizmet Kalitesi ve Kapasitesinin Artırılmasıyla Otel Standartlarımızın İki Yıldızla Yükseltilmesi
2013	TRA1/13/TUR010015	Otel Polat Otelcilik ve Turizm İşl. A.Ş.	Modernizasyon Yatırımıyla Otelimizin Hizmet Kalitesinin Artırılması ve Üç Yıldız Standartlarına Yükseltilmesi
2013	TRA1/13/TUR010019	Mazlumlar İletişim Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	Konak Mazlum; Hizmet Kapasitesini ve Çeşitliliğini Artırarak Kültür & Doğa Değerlerine Katkı Projesi
2013	TRA1/13/TUR010023	Mahmut Latif Yalçınar - Eğın Tur	Eğın Tur Hizmet Kalitesinin ve Çeşitliliğinin Artırılmasıyla Kemaliye Turizm Potansiyelinin Ortaya Çıkarılması
2013	TRA1/13/TUR010026	Ahmet Kargı	Gülstan Otel İşletmesinin Hizmet Çeşitliliğinin ve Kalitesinin Artırılması İle Erzincan Turizmine Katkı Projesi
2013	TRA1/13/TUR010031	Lalezar Termal Turizm Sağlık İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş.	Suda Açan Laleler
2013	TRA1/13/TUR010034	Medam Danışmanlık Eğitim Turizm Organizasyon Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	Turizme MEDAM'la İnovatif Bakış
2013	TRA1/13/TUR010037	Ayhan Akan Hekimoğlu Otel ve Lokantacılık	Hekimoğlu Otel ve Lokantacılık İşletmesinde Yeni Süreç; Yenilikçi Yaklaşımlar ile Bölge Turizmine Katkı Projesi
2013	TRA1/13/TUR010039	Orcem İnşaat Turizm İşletmecilik Tic. San. Limited Şirketi	Bir Kuzeydoğu Anadolu Markası; İspir Doğa Sporları Merkezi (Kam-İdos)
2013	TRA1/13/TUR010043	Er-Bal Gıda Arıcılık Hayvancılık Organik Tarımsal Ürünler Üretim Ticaret Sanayi Pazarlama Ltd.Şti.	Apiturizm İçin İlk Adım: Yöremize Özgü Arı Ürünlerinin Hediyeelik Eşya Olarak Turistle Buluşması Projesi
2013	TRA1/13/TUR010045	Ersin Aycil (Nazar Taşımacılık Öğrenci, Personel Taşımacılığı vb.)	Nazar Tur Operatörlüğü; Yeni Turizm Hamlesi
2013	TRA1/13/TUR010046	Süleyman Ağın	Turizmde Markalaşma Sırası Bayburt'ta
2013	TRA1/13/TUR010047	PADO Dondurma Unlu Mam. Yemek Ür. Org. Hiz. Tur. San. ve Tic. Ltd. Şti.	Arzen Minyatürk
2013	TRA1/13/TUR010051	Ley-Ber Turizm İnş. Gıda San. Tic. Ltd. Şti.	Meva Otel Hizmet Çeşitliliği ve Kapasite Geliştirme Yatırımı İle Erzincan'da Öncü Bir Turistik Tesis Projesi

2013	TRA1/13/TUR0100 56	Palandöken Safir Taş. Tur. İnş. Taah. Gıda Tic. San. Ltd. Şti.	Palandöken Safir Turizm Altyapı Modernizasyonu ve Kapasite Artırımı Projesi
2013	TRA1/13/TUR0100 65	Doğa Turizm ve Danışmanlık Hizmetleri	Doğa Turizm & Uzdere Sofrası
2013	TRA1/13/TUR0200 01	Erzincan Belediye Spor Kulübü Derneği	Erzincan Kanatlarımın Altında
2013	TRA1/13/TUR0200 03	Atatürk Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi	Uzdere'de Mevcut Su Kaynağının Restorasyonu ve Turizm Faaliyetlerine Kazandırılması
2013	TRA1/13/TUR0200 12	Çayır Köylere Hizmet Götürme Birliği	Esence Yedigöllerden Esen, Turizm Rüzgarı
2013	TRA1/13/TUR0200 29	Erzurum Aktif İş Kadınları Dostluk ve Dayanışma Derneği (ERAKDAY)	Dünya Turizmi Erzurum Ehramı ile Tanışıyor [DÜTET]
2013	TRA1/13/TUR0200 32	Atatürk Üniversitesi İspir Hamza Polat Meslek Yüksekokulu	Agroturizm'e ilk Adım; İspir Pazaryolu Örneği (AGRO-İSPA)
2013	TRA1/13/TUR0200 37	Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	Erzurum Turizm Ürünleri Farkındalık Projesi
2013	TRA1/13/TUR0200 39	Aydıntepe Belediye Başkanlığı	Aydıntepe Turist Misafirhanesi Projesi
2013	TRA1/13/TUR0200 40	Bayburt Bilim Eğitim ve Kültür Derneği	Doğuya Doğru, Doğaya Doğru
2013	TRA1/13/TUR0200 44	Narman Belediye Başkanlığı	Narman Peri Bacalarının Turizme Kazandırılması
2013	TRA1/13/TUR0200 50	Bayburt Köylere Hizmet Götürme Birliği	İnancın Merkezinden Turizmin Merkezine
2013	TRA1/13/DFD/01	Atatürk Üniversitesi İktisadî ve İdarî Bilimler Fakültesi	Yükseköğrenimin TRA1 Bölgesi Üzerindeki Ekonomik Etkisi
2013	TRA1/13/DFD/05	Bayburt Belediye Başkanlığı	Taşan-Han Projesi
2013	TRA1/13/DFD/07	Erzurum İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Uzaklar Artık Çok Yakın
2013	TRA1/13/DFD/10	Refahiye Ziraat Odası Başkanlığı	Refahiye Modern Hayvancılığa Geçiş Yapıyor
2013	TRA1/13/DFD/15	Doğu Anadolu Sanayici ve İşadamları Dernekleri Federasyonu (DASİDEF)	Doğu Anadolu Kalkınma ve İşbirliği Köprüsü
2013	TRA1/13/DFD/16	Erzurum Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliği	Erzurum'dan Turizme Sağlıklı Katkı
2013	TRA1/13/DFD/17	Mavi-Beyaz Çizgi Derneği	Palandöken'in Zirvesinden Dünyaya Merhaba
2013	TRA1/13/DFD/18	Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	Erzurum Yüksek İrtifa Sporcu Kamplarının Tanıtımı

2013	TRA1/13/DFD/19	Erzurum Müze Müdürlüğü	Erzurum Tabyalarına Yürüyüş Organizasyonunun Tanıtımı
2013	TRA1/13/DFD/20	Erzincan İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	TRA1 Düzey 2 Bölgesinde Etçi Piliç Sektörünün Durumu
2013	TRA1/13/DFD/22	Erzincan Müze Müdürlüğü	Kültürden Turizme Köprü
2013	TRA1/13/DFD/23	Erzincan İl Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü	Kadın Eli Bereket Pazarı
2013	TRA1/13/DFD/27	Erzincan İl Özel İdaresi	Ergan Dağı Tanıtım Projesi
2013	TRA1/13/DFD/29	Atatürk Üniversitesi Çevre Sorunları Araştırma Merkezi Müdürlüğü	Temiz Hava Herkesin Hakkı: Atığımı Yakma, Havanı Korum
2013	TRA1/13/DFD/37	Tüm Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜMSİAD)	Anadolunun Zirvesinde Bölgesel Kitap Fuarı
2014	TRA1/14/YKA/0006	Demirözü Köylere Hizmet Götürme Birliği	Demirözü Yakupabdal Göletevi Çevresinin turizm amaçlı kullanılması
2014	TRA1/14/YKA/0024	Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası	Doğu Anadolu Yöresel ve Geleneksel Ürünler Fuarı
2014	TRA1/14/YKA/0037	Erzincan İl Özel İdaresi	Snowpark Ergan Yatırım ve Tanıtım Projesi
2014	TRA1/14/YKA/0083	Kemah Kaymakamlığı	Kemah Kapılarını Turizme Açıyor Projesi
2014	TRA1/14/DFD/0005	Erzincan İl Özel İdaresi	Ergan Dağı Peyzaj Projesi İhtiyaç Analizi
2014	TRA1/14/DFD/0016	Atak Arama Kurtarma Gençlik Spor Kulübü Derneği	Kuzeydoğu'nun Dikey Dünyası
2014	TRA1/14/DFD/0018	Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	Erzurumlu Hattatlarla Hüsnü Hat Projesi
2014	TRA1/14/DFD/0031	Aziziye Belediye Başkanlığı	Aziziye Termal Sularının Isıtma Amacıyla Seralarda Kullanım Fizibilitesi
2014	TRA1/14/DFD/0033	Bayburt Gazeteciler Cemiyeti	Turizm İnovasyonla Gelişir, Tanıtımla Büyür
2014	TRA1/14/GPD/01	Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanlığı	Erzurum Kültür, Fuar ve Kongre Merkezi
2015	TRA1/15/YKA/0023	Horasan Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Bşk.	Ahşaptan Erzurum Turizminin Geliştirilmesi Figürleri ile Sağlıklı Bireyler İçin Ekolojik Oyuncak
2015	TRA1/15/YKA/0056	Erzincan Kalkınma Vakfı	Ergan Dağında, Doğa Turizmi
2015	TRA1/15/YKA/0102	Bayburt İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	Haydin Bayburt'a Haydi
2015	TRA1/15/YKA/0147	Aziziye Belediye Başkanlığı	Aziziye Termal Kampüs Alanı Modernizasyonu ile Turizme Termal Katkı Projesi
2015	TRA1/15/DFD/0004	Palandöken Turizm Altyapı Hizmet Birliği	Palandöken Konaklı ve Ergan Kayak Merkezlerinin Dijital Yönetim Planlaması

2015	TRA1/15/DFD/0008	Atak Arama Kurtarma Gençlik Spor Kulübü Derneği	Zafer ve İnanç Yolu
2015	TRA1/15/DFD/0024	Uzundere Kaymakamlığı	Tortum Gölü Fyord Park Tasarım ve Fizibilitesi
2015	TRA1/15/DFD/0032	Erzincan İli İliç İlçesi Köylere Hizmet Götürme Birliği Başkanlığı	Kültürel, Tarihi ve Doğal Alanların Rotalarının Belirlenmesi, Teknolojik Altyapı Destekli Sistem İçin Fizibilite Çalışması
2015	TRA1/15/DFD/0040	Üzümlü Belediye Başkanlığı	Sürdürülebilir Turizm ile Yerel Ekonomiye Destek: Üzümlü Belediyesi Teleferik Yapımı Ön Fizibilite Raporu Hazırlama Çalışması
2016	TRA1/16/DFD/0026	Uzundere Belediye Başkanlığı	Uzundere Vadisinin Avrupa Kaliteli Destinasyon Ağı Üyeliği Hazırlık Sürecinin Desteklenmesi
2016	TRA1/16/DFD/0035	Bayburt İl Özel İdaresi	Dede Korkut Obası Fizibilitesi ve Peyzaj Uygulama Projesi
2018	TRA1/18/YKG/0003	Kemah Belediyesi	Kemah Turizm Ve Yöresel Ürünlerinin Yenilikçi Yöntemlerle Pazarlanması Ve Farkındalığının Artırılması
2018	TRA1/18/YKG/0008	Bölge Eğitim ve Araştırma Hastanesi	Sağlık Turizminde Robotik Cerrahi Hamlesi
2018	TRA1/18/YKG/0014	Kemaliye Belediye Başkanlığı	İnanca Saygı, Kültürü Koruma Genlerimizde Var
2018	TRA1/18/YKG/0016	Erzurum Büyükşehir Belediyesi	Erzurum Palandöken Kayak Tesisleri Mobil Uygulama/Tanıtım Projesi
2018	TRA1/18/YKG/0018	Yakutiye Belediye Başkanlığı	Gizemli Şehrin Işıkları
2018	TRA1/18/YKG/0019	Oltu Yer Bilimleri Fakültesi Dekanlığı	Taş'ı Emeğinle Ekonomiye Taşı
2018	TRA1/18/YKG/0020	Bayburt İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü	Bayburt, Erzincan Ve Erzurum İllerinin Turizmde Ortak Destinasyona Dönüştürülmesi Ve Tanıtılması
2018	TRA1/18/YKG/0026	Refahiye Ziraat Odası	Peynirimizin Tadı Unutulmasın
2018	TRA1/18/STAG/0001	Erzincan İl Özel İdaresi	Kışın Kayakla,Yazın Kızakla,Dört Mevsim Heyecanı Kucakla
2018	TRA1/18/STAG/0006	Pasinler Belediye Başkanlığı	Tarihi Pasinler Kaplıcalarının Turizme Entegrasyonu
2018	TRA1/18/STAG/0017	Demirözü Belediye Başkanlığı	Doğal Hayatı Yaşama Evleri Ve Hobi Bahçeleri
2018	TRA1/18/STAG/0024	Erzurum Büyükşehir Belediyesi	Ejder 3200 Zipline Projesi
2018	TRA1/18/STAG/0034	Erzincan İli İliç İlçesi Köylere Hizmet Götürme Birliği Başkanlığı	Kano Yaygınlaştırma Ve Geliştirme Projesi

2018	TRA1/18/STAG/0044	T.C. Bayburt Üniversitesi	Aydıntepe Turizmine Kadın Eli
2018	TRA1/18/STAG/0045	Tercan Belediyesi	Somut Kültürel Miras Kadın Dostu Mekana Dönüşüyor
2018	TRA1/18/STAG/0049	T.C. Hınıs Belediyesi	Saklı Cennet: Hınıs Kanyonlarının Doğa Sporları ve Kültür Turizmine Kazandırılması
2018	TRA1/18/STAG/0032	Pazaryolu Belediye Başkanlığı	Çoruh En Güzel Pazaryolunda Akar
2018	TRA1/18/STAG/0028	Kemaliye İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	Geçmişin Mirasçıları, Geleceğin Mimarları: Kemaliyeli Kültür Karıncaları
2018	TRA1/18/STAG/0035	Oltu Kaymakamlığı	Oltu Kilise Binasının Restorasyonu ve Turizme Kazandırılması
2018	TRA1/18/YY/0001	Aydıntepe Kaymakamlığı	Aydıntepe Yeşil Yol İle Şenleniyor

3.4. KALKINMA AJANSLARI ARACILIĞIYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN TURİZM PROJELERİ ÇIKTILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Yapılan araştırma ve çalışmalarda ajans mevzuatının; ajansları kırtasiyeciliğe ittiği, ajans çalışmalarında kaliteyi arttırıcı düzenlemelerden ziyade ajanslara klasik kamu kurum ve kuruluşu mantığını hakim kılmaya dönük hükümler içerdiği ve ajansların özel sektör mantığında hızlı ve esnek kar ar alabilecek nitelikte çalışmasının önündeki engellerden biri olduğu görülmektedir. Ajanslarının tabi olduğu mevzuatın sayıca azaltılması ve sadeleştirilerek ajansların esnek çalışmasına katkı sunacak hale getirilmesi ve bölgesel ihtiyaçları gözeterek yeniden revize edilmesi ajanslarının kuruluş amaçlarına varması için gerekli görülmektedir.

Bu mevzuat çalışması yapılırken ajansların paydaşlarının da görüş ve önerilerinin alınması ve bu paydaşların ajans hizmetlerinden faydalanmasını kolaylaştıracak ve ajanslarla işbirliği faaliyetlerini arttıracak hükümlere yer verilmesi gerekmektedir. Ayrıca mevzuat çalışmalarında aşırı ayrıntılı düzenlemeler yapılması, ajansların bölgelerine has çalışmalar yapmasını ve bölgenin dinamiklerine uygun faaliyetler ve projeler gerçekleştirmesini zorlaştırmaktadır. Bu sebeple mevzuat çalışmaları yapılırken dikkate alınması gereken en önemli husus ajansların kendi bölgelerinde rahat çalışmalarına imkan tanıyacak geniş bir serbestiye izin verilmesidir. Önceden dizayn edilmiş dar kalıplar ve bölgenin gerçeklerinden uzak klasik kamu kurum ve kuruluşu mantığı ile bölgesel gelişme sorunlarını çözmek ve kalkınma bilincini paydaşlar da hakim kılarak bölgesel paydaşları arasında işbirliği ve koordinasyonu arttırmak imkansızdır. Bu nedenle ajanslara hareket alanı bırakmayan ayrıntılı mevzuat düzenlemelerinden vazgeçilmesi gerekmektedir. Hatta ajansların kendi bölgelerine uygun çalışma prensipleri ve kuralları koyarak bu düzenlemelere uygun iş ve işlemler üretmesini teşvik etmek ajansların kuruluş amaçlarına gerçekleştirmeleri noktasında daha faydalı sonuçlar üretecektir.

Ajansların bölgesel gelişmişlik düzeyinde yaşanan farklılıkları azaltabilmesi için kurumsal, fonksiyonel, beşeri yapıları ve denetim sistemi ile mevzuatının bu hedefe varmasına uygun hale getirilmesi ajansların bu hedefe varması sürecinde çok önemli; ancak yeterli değildir. Ajansların bu hedefe varabilmesi için kurumsal itibar yönetimine uygun çalışmalar yapması da gerekmektedir. Yaptığımız araştırmada Ajansların halkla

ilişkiler ve itibari çalışmaları noktasında da önemli eksiklerin olduğu görülmekte olup bu hususların ortadan kaldırılabilmesi için ajanslarda itibar yönetimine yönelik çalışmaların hızla hayata geçirilmesi gerekmektedir. Ajansların kamuoyu ile ilişkisini sağlayan çalışma programlarının duyurulması, faaliyet raporlarının yayınlanması, dergi ve e bülten çalışmaları ile internet sitesi ve sosyal medya araçlarının güncelliğe uygun, zamanında ve aktif kullanımı ile hedef kitleye ulaşabilme niteliğinin artırılabilmesi için bu iş ve işlemlerde uzman ve itibar yönetimi çalışmalarında tecrübe sahibi kişilerin ajansta istihdamı gerekmektedir. Zira ajansların kuruluş amaçlarına varabilmesi ajansların paydaşları tarafından itibarlı görülmesi ile doğru orantılıdır. Kuruluşlarından bugüne 12 yıl geçmiş olan kalkınma ajanslarının halk nezdindeki itibarlarının ölçülmemiş olması ve kurumsal itibara dair yaşanan sorunların tespit edilmemiş olması ajansların kendilerini geliştirme noktasında doğru çalışmalar üretmesini de engellemiştir.

Ajansların bölgesel kalkınma politikalarına uygun faaliyetler yürütmesi ve kuruluş hedeflerine varması; ancak ve ancak ajansların kurumsal, fonksiyonel, finansal, beşeri ve denetim yapıları ile mevzuatının bu hedefe varmasına uygun hale getirilmesiyle ve bu yapısal araçları ile donatılmış ajansların kurumsal itibar yönetimine uygun idare edilmesiyle mümkündür.

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen tüm bulgu ve veriler ilgilerine göre tasnif edilerek beş başlık altında sınıflandırılmıştır. Tüm bulgu ve verilerle ilgili tartışma ve değerlendirmeler bu başlıklar altında yapılmaktadır.

3.4.1. Kalkınma Ajanslarının Kurum, Kuruluş ve Şahıslarda Bir Kalkınma Bilinci Oluşturma Amacına İlişkin Değerlendirme ve Öneriler

Yapmış olduğumuz araştırma sonucu elde edilen bulgular ve bulguların analizi sonucunda kalkınma ajansları sağladığı mali ve teknik desteklerle kurum, kuruluş ve şahıslarda bir kalkınma bilinci oluşturamadığı neticesi elde edilmiş olup ajansların destek sağlama ve bu destekleri izleme fonksiyonunun kuruluş amaçlarına varmasına katkı sunacak şekilde aşağıda belirttiğimiz hususlar gözetilerek revize edilmesi gerekmektedir. Bu hususlar dünya örnekleri ve iç ve dış paydaşlarla yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler aracılığı ile tespit edilmiştir.

Ajanslar kuruldukları bölgelerde doğrudan finansman desteği, faiz desteği ve faizsiz kredi desteği sağlayabilmektedirler. Ancak ajanslarca faiz ve faizsiz kredi desteğine ilişkin yeterli çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle ajansların bölgelerinde sunmuş oldukları destek doğrudan finansman desteği ile sınırlı kalmıştır. Kuruluşlarından itibaren 12 yıl geçen ajansların hâlâ sınırlı sayıda destek ile hizmet üretmeleri ve yalnız tek destek aracı ile bölgelerindeki girişimciliği, yenilikçiliği ve istihdam ile üretim kapasitesini arttırmaları çok güçtür. Ajansların bölgelerindeki yapıyı ve gelişim düzeyini de dikkate alarak birçok araç ile kuruluş hedeflerini gerçekleştirmeye çalışması gerekmektedir. Bu nedenle çalışmamızda incelediğimiz yurtdışı örneklerinde görüldüğü gibi ajanslara bölgelerine özgü farklı fonksiyon ve araçlar verilmelidir. Aksi takdirde ajanslar Türkiye’de kurulan ve hibe veren birçok kurum gibi sadece hibe verme mantığı ile bölgesel sorunları çözemeyecektir.

Ajansların bölgesel sorunları çözme ve kurumlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlayabilme anlamında önemli bir doğrudan finansman desteği aracı da güdümlü projelerdir. Güdümlü proje desteği, bölgelerdeki yatırımların hayata geçiş sürecinin hızlandırılmasına ve iktisadi hayatı güçlendirecek projelerin üretilmesine elverişli bir araçtır. Ancak çalışmamızda incelediğimiz üzere güdümlü projeler noktasında ajanslar tarafından dikkate değer kapsayıcılıkta çalışma yapılmadığı görülmekte ve ajansların mesailerinin çoğunluğunu doğrudan faaliyet desteği ile proje teklifi çağrısı desteğine ayırdığı gözlemlenmektedir. Bu durum ise ajansları işletmelere hibe dağıtan kurum imajına sokabilmektedir. Bu nedenle ajansların bölgesel gelişmedeki önemli sorunların çözümünde araç olarak kullanabilecek güdümlü proje desteğine daha çok ağırlık vermesi kuruluş amaçlarına varması açısından önemlidir.

Bölgesel kalkınmaya ilişkin sorunlar genel itibari ile geniş bir zaman dilimini ilgilendirdiğinden bu sorunların çözümü de geniş zamana yayılan katma değeri yüksek projelerle mümkündür. Kısa süre içerisinde hazırlanıp ajanslara teslim edilen ve teslim sonrası kısa sürede değerlendirilen projelere destek vermeye yarayan proje teklifi çağrısı desteği aracı ajansların kuruluş amaçlarına varması yolunda beklenen etkiyi oluşturamamaktadır. Bu nedenle bu destek mekanizması yerine bölgesel sorunların orta vadede çözümünü kapsayan ve üç ila beş yıllık dönemi içerisine alan proje teklifi çağrılarının hazırlanarak bu çağrılara uygun projelerin alınması gerekmektedir. Bu yolla ajans destek mekanizmalarının öngörülebilirliği artırılacağından, ajanslar tarafından

kullanılan proje teklif çağrısı desteğinin yatırımcıların kararlarında etkililiği de artırılmış olunacaktır. Bölgede uygulanan ve geniş bir zaman dilimini kapsayan destekleri gören yatırımcılar o bölgeye yönelik yatırım kararlarını bu destekleri de dikkate alarak verebileceklerdir. Böylece ajansların temel görevlerinden biri olan bölgeye yatırımcı çekme sorumluluğunun yerine getirilmesi de bu destek aracılığı ile kolaylaşacaktır.

Proje teklifi çağrılarını doğru yöntemle ve bölge ihtiyaçları dikkate alınarak belirlendikten sonra bu süreçte dikkat edilmesi gereken önemli bir husus da hangi projeye destek verileceği belirlenirken kullanılan kriterlerinin ve bu kriterleri kullanan ekibin nitelik ve niceliğidir. Proje değerlendirme sürecinde bağımsız değerlendiriciler ve değerlendirme komitesi üyelerinin proje teklifi çağrısının ilgili olduğu alanda tecrübe sahibi olması, dış etkiye maruz kalmaması ve proje değerlendirme yöntem ve kurallarına hakim olması gerekmektedir. Bu sürecin objektif yönetilmesi ve bu objektifliğe uyumu denetleyecek mekanizmaların olması gerekmektedir. Bu denetimin yapılabilmesi için değerlendiricilerin yapmış oldukları değerlendirmeleri bir rapora bağlamaları ve bu raporda hangi projenin neden seçildiği ve diğer projelerin seçilmeme gerekçesi net bir şekilde ortaya konulmalıdır. Bu gerekçeler somut verilere dayandırılmak ve projeler arasında karşılaştırmaya imkân verecek nitelikte olmalıdır. Tüm bu değerlendirme usul ve esaslarına ilişkin aşamaların proje teklifleri değerlendirilmeden önce yazılı kural haline getirilmesi ve bu değerlendirme kıstaslarının tüm projelerde kullanılacak tutarlılıkta olması gereklidir.

Ajanslar kamu kurum ve kuruluşlarına da hazırladıkları proje üzerinden finansal destek verebilmektedir. Ajansların yönetiminde kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcilerinin yer alması ve aynı zamanda bu kamu kurum ve kuruluşlarının ajanslardan destek alabilecek paydaşlar arasında bulunması ajansların kuruluş amaçlarına varmasını tehdit edebilecek nitelikte önemli bir risktir. Ajansın yönetiminde söz sahibi olan idareciler temsilcisi olduğu kurumun projesinin destek alabilmesi için çeşitli süreçlere müdahale edebilirler. Böylesi bir durumla karşılaşmamak için ajansa sunulan tüm projelerin ajansın kuruluş hedeflerine katkısı cihetinde objektif kriterlere göre birbirleriyle yarışması ve bu sürece ajans yönetimi, ajans çalışanı veya dışardan başka bir etkileyicinin objektifliği bozacak müdahalede bulunamayacağı sistemin kurulması gerekmektedir.

Bu sistem kurulması kadar desteklenen projelerde mali denetim ve performans denetiminin yapılması, projelerin gerçekleşme düzeyleri ile risklerinin izlenmesi ve ajansların ajansın vermiş olduğu desteklerin ajansların kuruluş hedeflerine katkı sunup sunmadığının tespiti de kamu kaynaklarının etkin kullanımı açısından çok önemlidir. Bu nedenle proje teklifi çağrılarını oluşturulurken desteklenecek olan projelerin takip edilme süreçleri ve bunu takipte kullanacak performans göstergeleri ve izleme yöntemlerinin açıkça belirtilmesi, bunu destekten yararlanacak olanların da bilmesi gerekmektedir. Çalışmamız sırasında yapmış olduğumuz araştırmalarda ajanslar tarafından projelerin takibi için kullanılan performans göstergelerinden bazılarının takip edilebilecek nitelikten yoksun olduğu yani ölçülebilir olmadığı görülmüştür. İzlenen projelerin ise bunların ajansın kuruluş amaçlarına katkısı ile ilgili bir ölçüm yapılmadan izlendiğı tespit edilmiştir. Oysa ajanslar vermiş oldukları destekler ile kuruluş amaçlarına varmayı hedeflemelidirler. Aksi taktirde destek mekanizmasını kullanarak kaynak kullandırmak israf olacaktır. Kaynak israfının oluşmaması için ajansların projelerin izlenmesine yönelik performans göstergelerini ve takip süreçlerinde kullanılan kriterleri belirlerken bunların ölçülebilir ve gerçekçi olmasına ve kalkınma ajanslarının kuruluş amaçlarına katkı düzeyini tespiti elverişli olmasına dikkat etmeleri gerekmektedir. Ayrıca bu süreçte yer alan ajans personelinin izleme, değerlendirme, raporlama ve denetim ile ilgili alanlarda tecrübelerinin olması ve bu konuda teknik eğitim almış olması şarttır. Yaptığımız çalışmada ajansların çalışma enerjilerinin büyük çoğunluğunu destekleme süreçlerini yönetmeye ayırdığı görüldüğünden ajansların destek verdiği projelerin izleme ve değerlendirmesi ajansların kuruluş amaçlarına varıp varmadığının tespitinde büyük öneme sahiptir. Bu nedenle proje izleme ve değerlendirme süreçlerinin bağımsız bir ekip tarafından yapılması gündeme alınmalıdır. Bu bağımsız ekibin tüm ajanslarda desteklenen projelere yönelik etki analizi yapması ve bunun sürekli ve sürdürülebilir olması ajansların performanslarının değerlendirilebilmesi açısından da büyük öneme sahiptir. Ayrıca izleme ve değerlendirme faaliyetleri için kullanılan raporları oluşturmanın dış paydaşlarda ciddi bir yük teşkil ettiğı, proje denetimine gelen personelin değışmesi nedeni ile bu personelin proje hakimiyetinin her seferinde tekrardan oluşturulmaya çalışılmasının dış paydaşlarda olumsuz sonuçları olduğu ve proje denetimlerinde katı kuralları olması nedeni ile ajans desteklerinden faydalanma ile ilgili

dış paydaşlarda olumsuz algının oluştuğu hususları göz önüne alınarak bu sorunları giderici düzenlemelerin yapılması ve önlemlerin alınması gerekmektedir.

3.4.2. Kalkınma Ajanslarının Paydaşları Arasında İşbirliği Geliştirme Amacına İlişkin Değerlendirme ve Öneriler

Yapmış olduğumuz araştırma sonucu elde edilen bulgular ve bu bulguların analizi sonucunda kalkınma ajanslarının kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğini geliştiremediği neticesi elde edilmiş olup ajansların paydaşları ile birlikte, bölgesel aktörleri yerel sorunların tespiti ve bu sorunların çözümünde aktive eden koordinasyon ve iş birliği faaliyetlerine odaklanması gerekmektedir. Bu hususlar dünya örnekleri ve iç ve dış paydaşlarla yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler aracılığı ile tespit edilmiştir.

Kalkınma ajanslarının kuruluş amaçlarında belirtilen hedefleri tek başlarına başarabilecekleri hedefler olmayıp yerel, ulusal ve hatta bazı uluslararası paydaşlarla yoğun işbirliği ve koordinasyonu gerçekleştirmeleri halinde ulaşabilecekleri bir hedeftir. Bu nedenle kalkınma ajanslarının işbirliği ve koordinasyon faaliyetlerine ağırlık vermesi gerekmektedir. Bölgesel ihtiyaçlar dikkate alınarak geliştirecek işbirliği ve koordinasyon faaliyetlerinin ajanslarda oluşturacağı sinerji ile yeni ve etkili sonuçlar üreten projelerin hayata geçirilmesi de kolaylaşacaktır. Her yeni işbirliği faaliyetinin bölgenin sorunlarını çözmek için geliştirilecek projelerin önemli bir adımı olarak görülmesi ve bu hususu vurgulayan etkinlik sayısının artırılması ajansların kuruluş hedeflerinden sapmasını da önlemiş olacaktır. Bu nedenle ajansların performansları değerlendirilirken ajansların uluslararası, ulusal ve yerel aktörleri bölgesel sorunların çözümünde aktive etme derecesi de önemli bir gösterge olarak kullanılmalıdır.

Ajansların bu faaliyetlere odaklanabilmesi için ajanslar üzerindeki merkezi baskının kaldırılması gerekmekte olup koordinasyon ve işbirliği faaliyetleri kapsamında kalkınma ajanslarının ülke bazında ilişki içerisinde olması gereken kurumların başında ajansların hizmet kanununda belirtilen Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı gelmektedir. Bakanlık içerisinde oluşturulan Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü bu açıdan önemli görev ve sorumluluklara sahiptir. Ancak bu kurumun görev ve sorumluluklarının kalkınma ajanslarının bağımsız hareket edebilme kapasitesini olumsuz etkilediği görülmektedir. Oysa dünya örneklerinden İrlanda'da bulunan kalkınma ajansı bu hususta Türkiye için

önemli bir modeldir. Bu kalkınma ajansı özerkliğinin korunması açısından merkezi yönetim ile direk ilişki içerisine girememektir. İngiltere'deki kalkınma ajansları ise merkezi baskı nedeniyle başarılı olamadıkları için kapatılmış olup yerine merkezi baskının olmadığı yeni aktörler kurulmuştur.

Dünyadaki kalkınma ajansları tecrübeleri göz önüne alınarak bu Genel Müdürlüğün kalkınma ajanslarını standardize etmekten ziyade ajansların bölgeleriyle uyumlu çalışmasına ve ajansların yapısal niteliklerinin bölgenin ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesine odaklanması gerekmektedir. Ayrıca bu kurum tarafından kalkınma ajanslarına sunulan hizmetlerde ajansların görüş ve önerilerinin dikkate alınması bölgesel gereksinimlerin ulusal düzeydeki çalışmalara etki etmesi açısından da önemlidir. Bu açıdan Genel Müdürlüğün kalkınma ajanslarını kendi taşra birimi gibi görmeyip onların üzerinde merkezi baskıyı artıracak faaliyetler içerisine girmemesi ve özellikle kalkınma ajansları arasında tecrübe paylaşımı ile farklılaşmanın önemini vurgulayan hizmetleri sunması gerekmektedir.

Bu Genel Müdürlüğün performansının ölçülmesi ve bu performans ölçümünde kalkınma ajanslarının görüş ve önerilerine başvurulması bölgesel sorunların çözümü için önemli bir adım olacaktır. Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü'nün başarı düzeyinin ölçülebilmesi için hizmet sunduğu alandaki paydaşlarının yani kalkınma ajanslarının değerlendirmeleri önemli görülmelidir. Aksi halde bu kurum kalkınma ajanslarının merkezi olarak algılanacak, bu durum ise kalkınma ajanslarının merkezi yönetimin taşra kuruluşu haline dönüşmesine neden olacaktır. Bölgesel kalkınmanın ruhuna aykırı olan bu dönüşüm kalkınma ajanslarının kuruluş amaçlarına varmasının önündeki önemli engellerden biridir. Bu engelin ortadan kaldırılabilmesi için Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü'nün kalkınma ajanslarına eğitim, danışmanlık ve tecrübe paylaşım merkezi gibi hizmetler sunmaya odaklanması ve kalkınma ajansları arasında başarı sıralamasını yapan ve başarılı olan kalkınma ajanslarının reklamını yapan birim görünümünden uzaklaşması gerekmektedir.

Bu Genel Müdürlüğe kalkınma ajanslarının genel sekreterinin atanması gibi önemli atama işlemlerinde rol verilmemesi, kalkınma ajansları yönetim ve personelinin yerel ihtiyaçlar gözetilerek yerel aktörlerce belirlenmesi ajansların kuruluş hedeflerine varması amacıyla çok önemlidir. Zira ajanslardaki önemli pozisyonlara atanmada bu Genel

Müdürlüğe yetki verilmesi veya kalkınma ajanslarının bütçesinin bu Müdürlükçe onaylanması gibi görevler kalkınma ajansları tarafından bu Genel Müdürlüğün kendilerinin bağlı olduğu hiyerarşik bir birim olarak algılanması sonucunu doğuracaktır. Bu durumda ise kalkınma ajanslarının kuruluş hedeflerine varabilmesi için sahip olması gereken şartlardan olduğunu çalışmanın başından beri yinelediğimiz, bölgesel ihtiyaçlara özgü nitelikleri gözeterek hareket etme ve bağımsız yapıya sahip olma şartlarının ajanslarda oluşamamasına neden olacaktır.

3.4.3. Kalkınma Ajanslarının Yerel ve Bölgesel Potansiyeli Ortaya Çıkarma Amacına ilişkin Değerlendirme ve Öneriler

Yapmış olduğumuz araştırma sonucu elde edilen bulgular ve bu bulguların analizi sonucunda kalkınma ajanslarının yerel ve bölgesel potansiyeli ortaya çıkaramadığı neticesi elde edilmiş olup bu başarısızlığın ortadan kaldırılabilmesi için yapılması gereken ilk şey; ajansların kuruldukları bölgelerin belirlenmesi sürecinde bölgelere ilişkin ayırım ve sınırlar belirlenirken sadece coğrafi yakınlık kriteri ön plana alınarak değil; illerin altyapı, ulaşım, eğitim, ekonomi, kültürel özelliklerine ilişkin veriler de dikkate alınarak birbirine benzeyen illeri bir bölge olarak nitelemektir. Ajansların bölgelerinin potansiyelini ortaya koyabilmesini ve başarılı çalışmalar üretmesini sağlayacak fonksiyonellikte ülkenin özelliklerini de dikkate alarak bölgeleri sınıflandırmasını sil baştan yapmak gerekmektedir. Bu hususlar dünya örnekleri ve iç ve dış paydaşlarla yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler aracılığı ile tespit edilmiştir.

Ülkemizde oluşturulan Düzey 3 81 ilin sınırlarını, Düzey 2 Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemine göre belirlenmiş 26 bölgeyi ve Düzey 1 de yine aynı sisteme göre belirlenmiş 12 bölgeyi kapsamıştır. Bu bölgesel sınıflandırma çalışması 2002 yılında yapılmış olan sosyo-ekonomik analizler ve çeşitli verilerin kullanımı ile ortaya çıkarılmıştır. Aradan geçen 16 yıl içerisinde illerin nüfus, ekonomik, sosyal, kültürel, eğitim, vb benzeri birçok verisi değişime uğramış; ancak bu değişim sürecinde illerin yer aldığı bölgelerde herhangi bir değişiklik olmamıştır.

Ülkemizdeki bölgelerin sınıflandırılmasında en fazla göze çarpan husus aynı bölgede yer alan illerin birbirine yakın olmasıdır. Oysa aynı bölge içerisinde yer alan illerin mekansal anlamda yakınlığı ve coğrafi uyumunun ön planda tutulmasından ziyade, bu illerin ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan uyumu ön planda tutulmalıdır.

Yukarıda belirtmiş olduğumuz hususlar gözetilerek bölgelerin yeniden belirlenmesi tespiti hayata geçirildikten sonra ajansların yapılarının da bulundukları bölgeler ile uyumlu hale getirilmesi ve tek tip olmak örgütlenmeler yerine bölgelere göre farklılaşmış örgütlenme modeline gidilmesi gerekmektedir.

Kalkınma ajanslarının örgütsel yapısı, finansal yapısı, hukuksal yapısı, insan kaynakları sistemi ve çalışılan personelin nitelikleri gibi unsurlarının bölgenin coğrafi yapısına, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine, sorunlarına, İhtiyaçlarına, insan kaynaklarının niteliğine, yatırım ortamının özelliklerine ve altyapı hizmetlerinin durumuna bağlı olarak değişmesi gerekirken Türkiye’de 26 kalkınma ajansının neredeyse tüm yapısal özelliklerinin birbirleriyle aynı olduğu görülmektedir. Oysa Türkiye’deki bölgeler birbirinden çok farklı yapısal niteliklere sahiptir. Dolayısıyla kalkınma ajanslarının bu yapısal nitelikler gözetilerek kurgulanması gerekmektedir.

Bölgenin gerekleri ile kalkınma ajanslarının nitelikleri birbirinden farklı olduğundan ajansların bulundukları bölgelerde başarılı sonuçlar üretme ihtimali azalmaktadır.

Yurtdışı örneklerinde ajansların hukuksal statüleri bölge ve ülkelere bağlı olarak değişmektedir. Örneğin; Polonya’da limitet şirket, vakıf ve anonim şirket hukuksal statü ile ve Çek Cumhuriyeti’nde ise kamu -özel ortaklığı ile kurulmuş anonim şirket hukuksal statüsü ile kurulmuş kalkınma ajanslarının bulundukları görülmektedir. Bu örneklerde kalkınma ajanslarının özellikle karlılık durumları ön plandadır. Özel hukuk statüleri ile kurulan ajansların özel hukuk hükümlerine göre faaliyet göstermesi kolaylaşmaktadır. Oysa Türkiye’de ajanslar kamu tüzel kişiliğine haiz olarak kurulmuş; ancak özel hukuk hükümlerine göre hareket etmesi istenilmektedir. Bu uyumsuzluk ajansların birçok yapısal özelliğinde sorun oluşturmaktadır. Bu nedenle ajansların yapılarının özel hukuk tüzel kişiliği statüsü ile yeniden şekillendirilmesi gerekmektedir.

Ajansların sadece örgütsel yapılanmaları değil görevlerinin de bulundukları bölgenin ihtiyaçları ile uyumlu olarak belirlenmesi ve tek tip olmak yerine bölgelere göre farklılaşması gerekmektedir. Yani kalkınma ajanslarının faaliyetleri ile görev ve sorumlulukları belirlenirken de bölgenin özelliklerinin öncelikli kıstas olması gerekmektedir. Örneğin bölge eğer geri kalmış bir bölge ise bu bölgedeki kalkınma ajanslarının proaktif rol üstlenerek bölgedeki üretimi çeşitlendirmesi, bölgedeki

işletmelerin kurumsal kapasitelerini arttırıcı çalışmalar yapması, bölgede eğitim ve danışmanlık hizmetleri ile ön plana çıkan faaliyetlere ağırlık vermesi gerekirken; gelişmiş bölgelerde kurulan ajanslarının ise ihracatı arttırma, yeni pazar ve işbirliği ağları oluşumunu hızlandırma, kümeleme, patent ve markalaşma gibi konularda ön plana çıkan faaliyetlere yoğunlaşması gerekecektir. İncelemiş olduğumuz dünya kalkınma ajansları örneklerinde bu tespit göze çarpmaktadır. Örneğin, Amerika’da kalkınma ajansının görev ve sorumlulukları arasında bölgesel gelişme farklarını ortadan kaldırma ana hedefi açıklandıktan sonra bölgenin spesifik ekonomik, sosyal ve kültürel sorunları somut bir şekilde belirtilmiş ajansın bu sorunlara çözüm üretme konusunda çalışmalar yürüteceği açıkça ifade edilmiştir.

Ülkemizde de kalkınma ajanslarının görev ve sorumluluklarının içerisine bulundukları bölgenin sorunları açıkça yazılarak bu sorunlara ilişkin çözüm üretmede etkili faaliyetler yürütmenin kalkınma ajansının görev ve sorumluk alanı içerisinde olduğu belirtilmelidir. Özetle, soyut nitelikte belirlenmiş görev ve sorumluk alanı kalkınma ajanslarının kuruluş hedeflerine varmasını olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle kalkınma ajanslarının görev ve sorumluluklarının ana bazı benzerlikler dışında genel itibari ile somut nitelikli ve birbirinden farklı olması gerekmektedir. Bölgeleri farklı olan tüm kalkınma ajanslarının görev ve sorumluluklarının aynı olması kalkınma ajanslarını kısır bir döngü içerisine sokmakta ve birbirlerini taklide götürmektedir.

Yukarıda belirttiğimiz somut görevler beraberinde güçlü görev araçlarını getirmektedir. Dünya örnekleri incelendiğinde; örneğin Amerika’da ajansın fabrikalar açtığı, enerji üretimi yaptığı, bölgenin yatırım maliyetini düşürücü faaliyetler sunduğu, nitelikli işçi havuzu oluşturduğu, araştırma merkezleri kurduğu ve teşvik mekanizmasına şekil verdiği, İngiltere’de de bölgenin ekonomisini şekillendirdiği ve arazi kullanımı, halk sağlığı, suçun engellenmesi, kültür ve spor alanları ile yükseköğrenim ve konut alanında çeşitli görevler üstlendiği; Polonya’daki kalkınma ajanslarının ise, kitlerin yeniden yapılandırılması sürecinde aktif rol aldıkları, KOBİ’lere yönelik sermaye ve kredi desteği sundukları, firmalar arasında ortaklık kültürünü geliştirdikleri, gerekli gördükleri alanlarda ticari faaliyette bulunarak özel sektörde rekabeti arttıracak çalışmalar yürüttükleri; İrlanda’daki kalkınma ajansının ise teknoloji parkları ve serbest bölgeleri yönettiği, faaliyetleriyle ticari gelir elde ettiği görülmektedir.

Ülkemizdeki ajanslarla kıyaslandığında bu ajansların sayılan görevleri nedeniyle bu görevleri yerine getirebilmek için elinde kuruluş amaçlarına varmasını sağlayacak güçlü görev araçlarının olduğu görülmektedir. Ajansların kuruluş amaçlarına varabilmesi için ellerinde güçlü araçların olması ve bu araçları kullanabilecek nitelikli yapıya sahip olmaları gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında ülkemizde ajanslardan istenenler ile ajanslara verilen araçlar arasında uyumsuzluk olduğu görülmektedir.

Bölgelerin doğru ve ajansların kuruluş amaçlarına hizmet edecek şekilde tespiti yapıldıktan ve ajansların yapısal özellikleri bulundukları bölgelere uyumlu hale getirildikten sonra ajansların bölgelerini tanımaları ve bunun için gerekli verilere ulaşmasını sağlayacak mekanizmanın kurulması gerekmektedir. Zira ajansların bulundukları bölgelerde başarılı çalışmalar üretebilmesi ajansların bölgelerini tanımalarına ve onu iyi analiz etmelerine bağlıdır. Bu analizin yapılabilmesi için ajansların; bölgelerinin mevcut durumunu ortaya koyan, sorunlu alanlarının tespitine imkan tanıyan ve önceliklerinin belirlenmesine yardımcı olan, bölgelerde oluşturulması gereken işbirliği alanlarının tespitini sağlayan ve bölgenin potansiyelini ortaya koyan verilere sahip olması gerekmektedir. Yaptığımız bu çalışma ve araştırmalarda, ajansların elde etmiş olduğu verilerin bu saydığımız hususları tespit etmesinde yeterli olmadığına, kurumlardan gelen veriler arasında ciddi nicelik ve nitelik farklılıklarının bulunduğu ve verilerin çoğunun güncel durumu yansıtmadığına ilişkin bir tablo ortaya çıkmıştır. Kalkınma ajanslarının bölgelerini yeterince tanımadan yani bu verilere sahip olmadan yapacakları tüm çalışmalar eksik ve istenilen sonucu üretmekten aciz olacaktır.

Ülkemizde birçok kamu kurum ve kuruluşu görev alanı içerisindeki hususlarla ilgili çeşitli veriler toplayabilmekte ve üretebilmektedir. Kalkınma ajanslarının hangi kurum ve kuruluştan hangi verileri alabileceğine yönelik bir çalışması olmalı ve bu çalışma üzerinden düzenli aralıklarla tüm kurum ve kuruluşlarından veriler toplanmalı ve bu veriler bir veri bankasına inceleme ve araştırmalarda kullanılabilecek formatta ve nitelikte işlenmelidir. Ülkemizdeki veri toplayan ve bu verileri yayınlayan kuruluşlardan biri ve en önemlisi olan Türkiye İstatistik Kurumu ile ajanslar bu veri bankasının oluşumu ve güncellenmesi sürecinde aktif rol alarak ajansların kuruluş hedeflerine varması noktasında önemli engellerden biri olan doğru ve güvenilir veriye ulaşamama sorunu ortadan kaldırmalıdır.

Bu sorun ortadan kaldırıldıktan sonra ajansların bölgenin kaynak ve imkanlarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal kalkınmayı hızlandırmaya ve rekabet gücünü geliştirmeye dönük araştırmalar yapmaya önem vermesi gerekmektedir. Ajanslar yukarıda bahsettiğimiz doğru ve güvenilir veriler ile bölgelerini analiz ederek güçlü ve zayıf yanlarını ortaya koymalı ve ardından bu hususları dikkate alarak bölgelerinde yaşanan sorunları belirlemeli ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerini sıraladıktan sonra görev alanına giren hususlarda kendisi aksiyon almalı, görev alanı dışında olan hususlarla ilgili de diğer kurumlara bilgi vererek bu sorunların çözümünde işbirliği ve koordinasyonu sağlayıcı fonksiyonlar üstlenmelidir.

Ajansların paydaşları ile birlikte ortak araştırmalar yapmaları, yapılan çalışmaların dışarıdan hizmet alımı yoluyla yapılması halinde de araştırma raporlarının niteliksel açıdan yetersiz olmasını engellemek için ajans çalışanlarının da bu çalışmalarda aktif şekilde yer almaları, üniversitelerce yapılan araştırmaların teorik tabanlı kalmaması günlük hayata ve pratiğe dönük uygulamaları yansıtması için üniversite ile özel kesim ve sivil toplum kuruluşlarını araştırmalarda bir araya getirmeleri, ajanslarda işi sadece araştırma olan ve bu konuda uzman personellerin istihdam edilerek araştırma ekibinin kurulması ve Kalkınma Bankası gibi özel sektöre yönelik araştırmalar yapma hususunda önemli aşamalar kat etmiş kurum ve kuruluşlarla ajansların bölgelerinde ortak araştırmalar yapması halinde ajans personelinin de bu işin içerisinde olması, böylece ajans personelinin araştırma yapma hususunda pratiğe yönelik tecrübe kazanması gerekmektedir.

Ajanslar araştırmalar için önemli miktarda kaynak ayırmakta; ancak bu araştırma sonucunda düzenlemiş olduğu raporlarının pratik hayata yansıyı yansımadığını takip eden bir mekanizma da mevcut değildir. Ajanslarca araştırmalar için harcanan kaynağın ve ortaya konan raporların etkisine ilişkin ölçümler ve analizler yapan sürdürülebilir bir yapının oluşturulması gerekmektedir.

3.4.4. Kalkınma Ajanslarının Yerel ve Bölgesel Potansiyeli Ekonomik Değer Haline Dönüştürme Amacına İlişkin Değerlendirme ve Öneriler

Yapmış olduğumuz araştırma sonucu elde edilen bulgular ve bu bulguların analizi sonucunda kalkınma ajansları yerel ve bölgesel potansiyeli ulusal ve uluslararası pazarda ekonomik, sosyal veya kültürel bir değer haline dönüştürmediği neticesine erişilmiş olup ajansların bu hedefe ulaşabilmesi için yerel ve bölgesel potansiyelin tespiti ve onun nasıl kullanılması gerektiğini gösteren bölge planlarını hazırlarken bazı hususlara önem vermesi gerekmektedir. Bölge planlarının oluşumu ve uygulanmasında katılımcılığın artırılması ve niteliksel gelişimin sağlanması da bu hususlardan ilki ve en önemlisidir. Bu hususlar dünya örnekleri ve iç ve dış paydaşlarla yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler aracılığı ile tespit edilmiştir.

Ajansların önemli görevlerinden biri bölge planlarının hazırlamalarıdır. Bölge planlarının hazırlanması sırasında tüm paydaşların aktif katılımının gözetilmemesi durumunun oluşan bölge planının yerel aktörlerce sahiplenilmemesi sorununu ortaya çıkardığı ve paydaşların görüşlerine başvurulmaksızın oluşturulan planların yerel sorunlarının doğru tespiti ve üretilen çözüm önerilerinin realiteye uygunluğu açısından birçok sorunu beraberinde getirdiği gözlemlenmiştir. Bu nedenle bölgesel planların hazırlanması, uygulanması ve uygulama sonuçlarının analiz edilmesi noktasında paydaşların etkin katılımı çok önemlidir. Bu süreçte etkinlikten ziyade sadece katılıma odaklanmak ve kağıt üzerinde bölgesel planlama çalışmalarına paydaşların katıldığını göstererek aktif katılımın sağladığına yönelik algı oluşturmak bölgesel sorunların çözümüne darbe vurmaktadır. Ajansların bölgedeki paydaşları bir araya toplayan veya paydaşların sorunlara ilişkin toplantılara katılımını sağlayan yapılarımış gibi hareket etmesi yerine paydaşların görüş ve çözüm önerilerinin alınmasını ve bu fikri katkının karar alma sürecine yansımaları sağlayan yapılara dönüşmesi gerekmektedir.

Bölgesel planlama noktasında dikkat edilmesi gereken önemli bir husus da ajanslarca hazırlanan bu belgelerin tüm paydaşlar için referans niteliğinde olması ve planları aykırı hareketin bir yaptırımının olması gerekliliğidir. Bölgesel planlar sadece tavsiye niteliğinde tespitlere sahip olduğu zaman bu planlar kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör kuruluşları ve üniversiteler ile sivil toplum kuruluşları tarafından mal ve hizmet üretirken gözetilmemekte yani bölgesel planlar ölü doğmaktadırlar. Bu durum ise

planlama çalışmalarının yapımı, uygulanması ve denetimine ilişkin tüm süreçleri olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle ajanslarca üretilen bölgesel planların niteliğinin artırılması (özellikle çalışmamızda bahsetmiş olduğumuz doğru, güvenilir ve sağlam veriler üzerine kurulmuş olma ve planlama tecrübesi olan ekiplerce hazırlanma niteliğinin artırılması) ve uygulanabilirliği ile uygulama sonuçlarının analiz edilmesi, bu planlara aykırı hareketlerin ise yaptırıma bağlanması kalkınma ajanslarının kuruluş amaçlarına varması için gereklidir.

Ajansların yukarıdaki hususlar gözetilerek hazırladığı bölgesel planlarla ortaya konulan yerel potansiyeli, bu potansiyelin nasıl kullanılması gerektiğini gösteren yol haritası dikkate alınarak, ulusal ve uluslararası alanda ajanslar tarafından ve paydaşları ile birlikte tanıtılması gerekmektedir. Ancak gerçekleştirilen ulusal ve uluslararası nitelikteki bölgesel tanıtım çalışmalarının bölgesel potansiyeli ekonomik, sosyal veya kültürel bir değer haline dönüştürüp dönüştürmediğine ilişkin katkı düzeyini ölçme bilmek için bu tanıtım faaliyetlerinin etkinlik analizlerinin yapılması gerekmektedir:

Ajanslar tarafından kuruldukları günden bugüne birçok tanıtım faaliyeti gerçekleştirilmiş olup bu faaliyetler ile bölgedeki yatırım ortamı yerli ve yabancı yatırımcıya tanıtılmıştır. Bu faaliyetler için kaynak ayrılmış olması nedeniyle ve ajansların kuruluş amaçlarından biri olan bölgeye yatırım çekme amacı ile yakından ilgili olması sebebiyle bu faaliyetlerin etkinlik analizlerinin yapılması bu çalışmaların kuruluş amaçlarına katkı düzeyi belirlenmelidir. Bu etkinlik analizleri yapılmadığı için ajanslarca yürütülen bu faaliyetlerdeki eksiklikler de ortaya konulamamakta ve bu nedenle faaliyetlerin geliştirilmesi de mümkün olamamaktadır. Ajansların yatırım ortamının tanıtımı maksadı ile yapmış oldukları faaliyetlerdeki tecrübeleri birbirine aktarmasını da sağlayacak olan bu etkinlik analizleri bölgesel gelişme konusunda yaşanan en önemli sorun olan bölgeye yatırımcı çekme noktasında ajansların kuruluş amaçlarına varmasına önemli katkı sunacaktır.

Bölgesel potansiyelin ekonomik, sosyal veya kültürel bir değer haline dönüşebilmesi için bu potansiyeli kullanması gereken yerli insan kaynağında bu hususun önemine ilişkin farkındalık çalışmaları yapmak gerekmektedir. Ajanslarda; bölgelerindeki üreticilerin potansiyellerini artırabilmek böylece bölgesel kapasitenin artışına katkı sunmak amacıyla ihtiyaç duyulan alanlarda (örneğin üretim, pazarlama,

yönetim, ihracat planlama gibi) eğitim verme veya bu eğitimlerin verilmesini sağlama görevi olan bir ekibin oluşturulması ve bunun sürdürülebilir kılınması bu farkındalık çalışmalarının yapılabilmesi için gerekmektedir.

Ajanslar hali hazırda Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı başta olmak üzere çeşitli paydaşları ile ortaklaşa girişimcilik, etkili iletişim gibi konularda kurslar düzenlemekte; ancak bu kurslarda eğitim veren kurum dışından olması ve yeterince araştırılmadan belirlenmiş olması sebebi ile eğitimlerin kalitesinin iyi olmadığı dolayısı ile bu eğitimlerin bölgesel kapasiteye katkısının sınırlı olduğu ajans paydaşlarınca belirtilmektedir. Ajanslarca verilen teknik destek kapsamındaki eğitimler de niteliksel açıdan yetersiz olması nedeniyle eleştirilmekte olup bölgenin ihtiyaçlarına uygun eğitimlere gereksinim duyulduğu ajans paydaşlarınca ifade edilmektedir.

Bölgesel kapasiteyi artırıcı özelliği bulunan eğitimlerin üniversiteler ve iş dünyası ile ortaklaşa verilmesi halinde hem teorik hem de pratik anlamda katılımcılara ciddi katkılar sunabilecektir. Ayrıca bu eğitimlerle ilgili istatistiki bilgilerin tutulması ve bu eğitimlere ilişkin etki analizinin yapılması da ajansın kuruluş amaçlarına varması açısından önemlidir. Bölgedeki işletmelerin üretim, pazarlama, ihracat ve pazar yönetim gibi hususlarda eğitim eksikliği olduğu gerçeği göz önüne alınarak teknik destek yolu ile değil, bu eksikliğin bizzat ajanslar tarafından giderilmesi halinde olumlu çıktıların ortaya çıkabileceği görülmektedir.

3.4.5. Kalkınma Ajanslarının Bölge İçi ve Bölgeler Arası Gelişmişlik Farklarını Azaltma Amacına İlişkin Değerlendirme ve Öneriler

Yapmış olduğumuz araştırma sonucu elde edilen bulgular ve bu bulguların analizi sonucunda kalkınma ajanslarının bölge içi ve bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmadığı neticesine varılmış olup ajansların bu hedefe varabilmesi için örgütsel, fonksiyonel, finansal ve beşeri yapısı ile denetim sistemi ve mevzuatının bu hedefle uyumlu hale getirilmesi ve ajansların performansının düzenli aralıklarla ölçülerek bu ölçüm sonuçlarının gerekli kıldığı değişimin sürdürülebilir şekilde takip edilmesi ve değişimin gereklerinin yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu hususlar dünya örnekleri ve iç ve dış paydaşlarla yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler aracılığı ile tespit edilmiştir.

Ajansların kurumsal yapıları (kalkınma ve yönetim kurulları ile genel sekreterlik ve yatırım destek ofisleri), kuruluş amaçlarının gerçekleşmesine imkân tanıyacak nitelikler gözetilerek, yeniden şekillendirilmelidir. Ajanslarının hizmet kanununda, kalkınma ajanslarının danışma organı olan kalkınma kurulu; bölgesel gelişmeyi hızlandırma amacına yönelik bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve yerel kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu artırarak ajansın kuruluş hedeflerine varması için ona yardımcı ve yönlendirici kurul olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu kurulların ajansları yönlendirebilmesi ve onun kuruluş hedeflerine varmasına katkı sunabilmesi için ajans faaliyetlerine katılım sağlaması ve bölgeyi ilgilendiren sorunların belirlenmesi ve çözümünde bu kurulların daha aktif rol alabilecek görev, yetki ve sorumluluklara sahip olması gerekmektedir.

Bu çalışma için yapılan araştırmalarda; kalkınma kurullarının pasif yapılar olduğu, yılda en az iki defa yapılması gereken zorunlu toplantılarını dahi yapmadıkları, üyelerinin birçoğunun bu kurulun karar ve eylemlerinin etkisiz olması nedeni ile kurul çalışmalarına katılmak istemediği ve ajans paydaşlarınca da bu kurulun etkisiz olduğu görüşünün taraflarda ağırlık kazandığı ortaya çıkmıştır. Oysa bu kurullarda yer alan üyeler bölge içerisinde yer alan önemli paydaşları temsil etmektedirler. Dolayısı ile bu paydaşların bölgesel sorunların çözümüne katkı sunabileceği nitelikte bir yapılanma içinde yer alarak kalkınma ajansı ile ilişkilendirilmesi gereklidir. Bu yapı paydaşların ilgi alanına ve temsil ettiği sektöre bağlı olarak çalışma gruplarında temsili şeklinde de olabilir. Kuruldan ziyade ajans personellerinin takibini birebir yaptığı ve çeşitli aralıklarla ziyaret ettiği ve görüşüne başvurduğu bir platform ile ilişkilendirilen çalışma gruplarında bu üyelerin temsili ve ajans çalışmalarına katılımı daha etkili sonuçlar üretebilir. Kurulun örgütsel yapısı ve işlevi ile fonksiyonları yeniden belirlenirken kurulda yer alan paydaşların görüşleri ile ajans çalışanlarının ve yöneticilerinin tavsiyeleri de mutlaka dikkate alınmalıdır.

Kalkınma kurulunun yapı ve fonksiyonlarında görülen ajansların hedefleri ile uyumsuz yapısal nitelikli görev ve sorumluk tasarımı yönetim kurullarında da söz konusudur. Ajans yönetim kurulları; illerin seçimle gelen ve atanan yöneticilerinin ağırlık kazandığı bir yapı şeklinde örgütlenmiş olup bu yapı ajansların kuruluş hedeflerine varma süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Ajansların başarılı işler gerçekleştirebilmesi için yönetim kadrosunun ekonomi ve kalkınma alanında kendini ispatlamış ve özel sektörde

ciddi başarılar elde etmiş kişi ve kuruluşların temsilcilerinden oluşması gerekmektedir. Ajansların yönetiminin il valiliğine veya belediye başkanlarına bırakılmış olması, ajans destek personeline dahi aranan ajansların görev alanındaki konularda tecrübe sahibi olma niteliğinin yöneticilerde aranmaması ajansların başarı şansını düşürmüştür. Bu çalışmaları kapsamında incelemiş olduğumuz yurtdışı başarılı ajans örneklerinin tamamında ajans yönetim kurulunun ajansın görev alanındaki konularda özel sektör ve/veya sivil toplum kuruluşu tecrübesi olan kişiler arasından belirlendiği görülmektedir. Örneğin İngiltere’de ajans yönetim kurulu bakan veya belediye başkanı tarafından belirlenen, ajansın görev alanı içerisinde önemli başarılar elde etmiş kişiler arasından, özellikle iş dünyası başta olmak üzere, yerel konseyler ve gönüllü kuruluşlardan seçilmektedir. Amerika’da uygulanan sistemde de ajans yönetimi Senato ve Amerikan Başkanı tarafından seçilen üç kişilik müdürler kurulundan oluşmakta olup bu müdürler kurulunu oluşturan kişiler kalkınma ajansının görev alanı içerisine giren iş ve işlemlerinde tecrübeli ve başarısını kanıtlamış kişiler arasından seçilmektedir. Bu müdürler kurulu ajansı dokuz yıl süreyle yönetmekte olup bu yaklaşım ajansların yönetiminde istikrarın sağlanması açısından da önemlidir. Türkiye’de kalkınma ajanslarının yönetim kurulu ise il valileri ve belediye başkanlarının değişimi ile birlikte sürekli değişmekte olup bu durum yönetsel hafıza kaybına neden olmaktadır. Bu kayıp ajanslarda yönetim tecrübesi anlamında ciddi sorunlara neden olmakta ve ajansların kuruluş amaçlarına varma sürecini olumsuz etkilemektedir.

Yönetim kurulunun kimlerden oluşacağı kadar almış olduğu kararların nasıl aldığı da ajansların özerkliği ve başarısı, yani kuruluş hedeflerine odaklanabilmesi ve hedeflerine varabilmesi açısından çok önemlidir Türkiye’de kalkınma ajansları yönetim kurullarının aldığı kararlar çoğunlukla Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’nın onayına tabi tutulmuştur. Bu durum ise ajansların bölgesel sorunlara çözüm üretme de esnek, yapıcı, katılımcı ve hızlı yönetimini zorlaştırmıştır. Bu engelin ortadan kaldırılabilmesi, kalkınma ajanslarının yerelde kararlarını alıp hızlı bir şekilde uygulayabilmesini sağlayacak yetkilerle donatılmış yönetsel yapıya kavuşturulması ile mümkündür. Çalışmamızda incelemiş olduğunuz kalkınma ajanslarından bu şekilde merkezi yönetimin etkinliğinin fazla olduğu örgütlerin başarılı olamadığı ve İngiltere örneğinde olduğu gibi kapatıldığı görülmektedir. Bu nedenle kalkınma ajanslarının yönetiminin almış olduğu kararların bir başka bakanlığın onayına bırakılmaması ve ajanslarda

yönetime bürokrasinin egemen olması sonucunu doğuran düzenlemelerin kaldırılması gerekmektedir.

Ajansların idari iş ve işlemlerinin yönetiminden sorumlu olan genel sekreterliklerin yönetimi, yetki ve sorumlulukları ile organizasyonel nitelikleri ajansın kuruluş amaçlarına varması noktasında çok önemli bir yere sahiptir. Klasik kamu kurumu mantığı ile şekillendirilmiş olan ve içerisinde birçok birim başkanlıklarının bulunduğu bir yapı bölgesel sorunlara çözüm üretmeye noktasında başarısız olmakta ve ajans çalışanları bölgesel sorunlardan ziyade bu birimlerin yönetsel sorunları ile uğraşmaktadır. Ajans genel sekreterliği yönetsel birimler açısından sadeleşmeli, böylece fazla sayıda yönetici kademesinin bulunmasının oluşturduğu bürokratik sorunlar ortadan kaldırılmalıdır. Ayrıca incelediğimiz yurtdışı örneklerinde olduğu gibi ajansların yöneticilerinin yetki ve sorumluluk alanı genişletilmeli, ajans yöneticileri günlük idari iş ve işlemlerin takibinden ziyade ajansın niteliğinin artırılmasına ve bölgesel sorunların çözümüne katkı sunacak projelerin hayata geçirilmesine odaklanmalıdır. Dünya kalkınma ajansı örneklerinden Amerika'daki kalkınma ajansında da birçok çalışma birimi ve başkan yardımcılıklarının bulunması; örgütsel şema içerisinde çok sayıda yönetsel kademenin yer alması nedeniyle eleştirilmiş ve ajansın başarısını olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır. Yönetsel birim sayısındaki artışın yönetimin etkinliğini azaltması ve maliyetleri artırması açısından bu durum Türkiye'deki kalkınma ajanslarında da olumsuz sonuçlara neden olmakta olup yönetsel birim sayısının azaltılması, böylece karar alma süreçlerinin hızlandırılması ve maliyetlerin düşürülmesi gerekmektedir. Ayrıca genel sekreterin yetki ve sorumluluk alanının genişletilmesi, idari iş ve işlemlerin takibinden ziyade ajansın kuruluş amaçlarına katkı sunacak iş ve projeler üretme sorumluluğunun verilmesi ve yönetim kurulunun sekretaryasını yapmak yerine yönetim kurulu üyelerinden biri gibi hareket etmesi gerekmektedir. Aksi halde yönetim kurulu sekreteri gibi hareket edecek bir genel sekretere yüksek maaş vermek kaynak israfı olacak ve ülkemizin iyi üniversitelerinden mevzun, yabancı dili iyi ve proje yönetimi noktasında kendini geliştirmiş birinin günlük idari iş ve işlemlere bağlı çalışması ve sadece bir kurulun direktifleri doğrultusunda hareket etmesi insan kaynağı israfı olacaktır.

Ajans yatırım destek ofisleri bölgedeki yatırımcıya ve bölgeye yatırım yapmayı düşünen potansiyel yatırımcıya eğitim, rehberlik, yönlendirme ve bilgilendirme hizmeti verme ile yatırımcıların izin ve ruhsat işlemlerini takip etme ve yatırımları izleme

sorumluluğunu üstlenmişlerdir. Ancak yapılan çalışmamız neticesinde bu sorumluluğun gereği gibi yerine getirilemediği, bunun nedenin ise yatırım destek ofislerinin görev ve yetkilerinin paydaşlarca iyi bilinmemesi ve yatırım destek ofisi çalışanlarının bu sorumlulukların gereklerini yerine getirebilme noktasında tecrübe ve niteliksel eksikliklerinin olduğudur. Ajansın, yatırım destek ofislerinin yatırımcıların iş ve işlemlerini kamu kurum ve kuruluşlarında takip etme noktasında yetkilerinin olduğu hususunda kamuoyunu yer el, ulusal ve sosyal medyayı kullanılarak bilgilendirilmesi gerekmektedir. Bu bilgilendirmenin başarılı olabilmesi için ajansın diğer paydaşlarını da bu bilgilendirme sürecinde aktif kullanımı gereklidir.

Bu bilgilendirme çalışması ile birlikte ajanslar; yatırım destek ofisinde çalışan personelleri istihdam etmeden önce bu kişilerin yatırım destek ofislerinin görev alanları içerisinde yer alan hizmetleri yerine getirip getiremeyeceklerine yönelik niteliksel değerlendirmeleri yapmalıdır. Hâlihazırda mevcut yatırım destek ofisi çalışanlarının da bu husus temelinde analiz edilerek onların bu noktadaki eksikliklerini giderecek eğitim, çalışma ziyaretleri ve tecrübe paylaşımı içerikli etkinliklerle bu kişilerin niteliklerinin bu görev ve hizmetleri yerine getirebilecek düzeye çıkarılması gereklidir. Dünya kalkınma ajansları örneğinde incelediğimiz Amerika'daki uygulamada da ajansa bağlı kalkınma ofisleri bulunmakta olup bu ofisler yerli ve yabancı yatırımcıya bölgede hangi alanlarında yatırım yapabileceklerine ve doğru yatırım yeri seçimine ilişkin danışmanlık hizmeti sunmaktadır. Ayrıca bu ofisler yeni kurulan ve mevcut işletmelere finansal destek de verebilmekte olup bu özelliği ile Türkiye'dekinden ayrılmaktadır. Bu kalkınma ofisleri Türkiye'deki yatırım destek ofislerine nispeten daha nitelikli personellerce idare edildiğinden çok önemli fonksiyonlar üstlenmişlerdir. Ülkemizde de yatırım destek ofisi personellerinin nitelikleri görev ve sorumluluk alanlarına özgü geliştirilerek Amerika'daki örneğine uygun şekilde hizmet sunumu gerçekleştirilebilmeleri sağlanmalıdır.

Ajansların bölgesel gelişmişlik düzeyinde yaşanan farklılıkları azaltabilmesi için kurumsal yapıları yukarıda bahsettiğimiz hususlar gözetilerek reforme edildikten sonra ajansların finansal yapısının da kuruluş amaçlarına varmaya uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Türkiye'deki kalkınma ajanslarının bütçesindeki gelir yapısı farklı yerlerden gelen fonlardan oluşmaktadır. Oysa Amerika, İngiltere, İrlanda; Polonya ve Çek Cumhuriyeti örneğinde olduğu gibi ajanslar gelir getirici hizmetler üzerine

yoğunlaşmaları halinde kendilerini geliştirme ve bölgelerine hizmet etme anlamında daha etkili sonuçlar üretebilmektedir. Ayrıca ajansların bölgelerinin gelişimine katkı sunacak alanlarda tıpkı özel sektör gibi ticari faaliyetlerde bulunması kalkınmışlık anlamında geri kalmış bölgelerde özel sektöre örnek olmaları açısından da çok önemlidir. Ticari faaliyette bulunan ajansların kendi ayakları üzerinde durabilmesi dışardan gelebilecek baskılara da azaltmaktadır. Zira gelir anlamında farklı kurumlara bağlı olan ajanslar özellikle bu kurumların etki ve baskısı altında kalabilmektedirler. Bu etki çoğu kez ajansları kuruluş amaçlarına varma hedefinden uzaklaştırmaktadır.

Ajansların finansal yapısı da ajansların hedeflerine varmasına yardımcı olacak niteliklere kavuşturulduktan sonra ajansların insan kaynakları yönetiminin bölgenin nitelikleri ve ihtiyaçları dikkate alınarak stratejik insan kaynakları yönetimine uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Yaptığımız anket çalışması veya diğer veri toplama yöntemleri sonucunda elde ettiğimiz bilgiler ajanslar da insan kaynakları yönetimi anlamında çok ciddi sorunlar olduğunu göstermektedir. Ajansa uzman alımı esnasında uzman yardımcılığı sürecinin olmaması, ajans personelinin performansına bağlı olarak yükselebileceği kariyer basamaklarının olmayışı, ajansta çalışan destek personelinin uzmanlığa kurum içi bir sınavla geçememesi gibi kariyer yönetim sistemine ilişkin sorunlar ajans personelinin motivasyonunu olumsuz etkilemektedir. Ayrıca ajans personelin görev tanımlarının net olmaması, mali ve sosyal haklar noktasında aynı unvana sahip çalışanlar arasında performans kriterleri gözetilmeksizin farklı uygulamaların yürütülmesi, performansı yüksek olan personel ile performansı düşük olan personel arasında ödül ve ceza sisteminin uygulanmıyor olması ajansların kuruluş amaçlarına varma sürecini olumsuz etkilemektedir. Özellikle ajans çalışanlarının iş sözleşmelerinin kolaylıkla iptal edilebildiğinin ve ajans yönetimi ile çeşitli nedenlerle en ufak anlaşmazlık halinde iş sözleşmesinin feshi yoluna gidildiğinin belirtilmesi ajansların nitelikli personelce tercih edilen bir işyeri olmasını engellemektedir. Bu durum ise ajansların kuruluş amaçlarına varması için olmazsa olmazlardan olan nitelikli personel istihdamının önündeki en büyük engeldir.

Ayrıca ajans personelinin görev ve yetki dağılımının genel sekretere bağlı olarak çok sık değişmesi, ajansta gününbirlik işlerin yoğun olması nedeni ile görev ve yetki dağılımının netleştirilememesi, genel sekreterin ajans personelinin birimler arasında sürekli değiştirilmesi, bu değişikliklerde personelin eğitim ve tecrübesinin dikkate alınmaması ve birimler arasında personel dağılımı yapılırken iş yükü ve personel sayısına dikkat edilmemesi ajans personelinin ve ajansın performansını olumsuz etkilemektedir.

Ajans personelinin istihdamına ilişkin sözleşmelerinin yönetici ile ilişkilerin bozulması ile birlikte fesh edilmesi ve bu süreçte personelin haklı olup olmaması noktasında herhangi bir objektif incelemenin yapılmaması, yönetici ile ilişkileri bozulunca sözleşmesinin fesh edileceğini anlayan personelin kendisinin istifa etmesi nedeniyle ajanslarda sözleşme fesih miktarının düşük görüldüğü, bu nedenle bu sorunun gün yüzüne çıkmadığı; ancak istifa oranının çok yüksek olmasına rağmen bununla ilgili bir araştırmanın olmayışı da ajansların performansını olumsuz etkileyen hususlardandır. Ajanslardaki insan kaynakları yönetimine ilişkin bu huzursuzlukların ve sorunların ortadan kaldırılabilmesi için ajansların organizasyonel yapısı ile uyumlu ve bölgenin ihtiyaçları gözetilerek oluşturulmuş, liyakate ve performans yönetimine dayalı yeni bir insan kaynakları yönetim sisteminin ajanslarca uygulanması gerekmektedir.

İngiltere ve incelediğimiz dünyadaki diğer kalkınma ajansları örneklerinde personel istihdamında bölgenin sorunlarının çözümünde gerekli olan niteliklere haiz olmanın önemli bir kriter olduğu görülmektedir. Bu kriterin Türkiye'deki kalkınma ajanslarında uyulmamış olması da kalkınma ajanslarının kuruluş amaçlarına varmasını olumsuz etkilemektedir. Amerika'da da kalkınma ajansı bölge ekonomisinde enerji sektörünün hakim olması nedeniyle bu sektörde yaşanan sorunları çözebilmek için ajansın bu alanda tecrübeli personelleri istihdama öncelik verdiği görülmektedir. Oysa Türkiye'deki kalkınma ajanslarının bazıları tarım ve hayvancılık üzerine kurulu bölgelerde faaliyet göstermesine rağmen ve bazıları da turizm sektörünün yaygın olduğu bölgelerde hizmet vermesine rağmen bu alanlarda tecrübeli uzman sayısının çok az olduğu görülmüştür. Bu sorunun çözümü için dünya örneklerinde olduğu gibi faaliyette bulunduğu bölgedeki sorunların çözümünde aktif rol alabilecek niteliklere haiz personel istihdamını sağlayacak personel alım süreçlerinin oluşturulması ve bu süreçlere uygun personel alımlarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Ajansların örgütsel, finansal ve beşeri yapıları kuruluş amaçlarına varmalarını kolaylaştıracak şekle getirildikten sonra ajanslarda çok başlı denetimden vaz geçilerek ajansların denetim yapısına işlevsellik kazandırmak gerekmektedir. Kalkınma ajansları hizmet kanunu ile ajanslar da iç ve dış denetimin yapıldığı belirtilmektedir. Ancak bu denetimlerin işlevsel kurgusu noktasında yanlış ve eksiklerin olduğu görülmektedir. İç denetimin genel sekreter ile birlikte yapılıyor olması, iş ve işlemleri gerçekleştiren ile denetleyen aynı olması sonucunu üretmektedir ki bu denetimin mantığına aykırıdır. Bir kişinin hem iş ve işlemleri gerçekleştiren hem de onu denetleyen olması aslında denetim mekanizmasını ortadan kaldırmaktır. Dolayısıyla ajanslarda iç denetimin işlevsel hale dönüşebilmesi için denetim faaliyetlerinin genel sekreter ile birlikte değil, yönetim kurulu üyelerinden biri ile birlikte yürütülmesi gerekmektedir. Zira iç denetim genel sekreterin yapmış olduğu idari iş ve işlemlerin mevzuata uygunluğu, etkinliği, etkililiği ve verimliliği açısından kontrolüdür. Bu nedenle iç denetim süreçlerinde genel sekreterin rolünün yönetim kurulu üyelerinden birine verilmesi iç denetimin ürettiği hizmetin kalitesini artıracaktır. Ayrıca iç denetimin olmazsa olmaz unsuru olan iç denetçi istihdamı noktasında da ajanslarda sorunlar yaşandığı ve şu anda Türkiye’de kurulu ajansların çoğunda iç denetçinin istihdam edilemediği görülmektedir. İç denetçinin istihdamı önündeki engellerin kaldırılabilmesi için iç denetçi istihdamında aranan şartların gözden geçirilerek Türkiye şartlarına uyumunun sağlanması ve iç denetçi istihdamını kolaylaştıracak mali ve sosyal hakların yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Ajanslarda dış denetim ise bağımsız mali değerlendirme kuruluşları, Sayıştay ve mali yönetim yeterliliği ekibince yapılmakta olup bu denetimlerde mevzuata uyumla birlikte ajansın performansının da denetlenmesi gerekmektedir. Bağımsız dış denetimciler tarafından yapılan denetim ve Sayıştay tarafından yapılan denetimin ajansın performansının denetlenmesinden ziyade mevzuatı denetimine kaydığı görülmekte olup bu denetimlerin ajansın kuruluş amaçlarına katkı sunmadığı noktasında paydaş görüşleri bulunmaktadır. Performans denetimlerinin yapılabilmesi için ajansların çalışma raporlarına performans hedeflerini koymaları ve bu hedeflerin ölçülebilir nitelikte olması ve bu hedeflerin hangi göstergelerle ölçüleceğinin de belirlenmiş olması gerekmektedir. Bu hususlara uyulmadan ajansların performanslarının denetlenmesinin istenmesi de performans denetiminin doğasına aykırıdır. Bu nedenle ajansların çalışma programlarının performans denetim sistemine uygun hale getirilmesi gerekmektedir.

Tüm bunların yanı sıra ajanslarda hem iç denetimin hem de üç başlı dış denetimin olması, böylece ajansların sürekli mevzuata uyum açısından denetimden geçmesi, ajansların kuruluş amaçlarına varmasına katkı sunmamakta; aksine ajansların enerjilerini denetim süreçlerini tamamlamaya harcamalarına sebep olmaktadır. Bu nedenle ajanslardaki denetim yapısının organizasyonel yapı ile birlikte sadeleştirilmesi ve mevzuata uyumdan ziyade ajansın performansının değerlendirilmesini içeren yeni bir denetim sisteminin oluşturulması ajansların kuruluş amaçlarına varabilmesi için gerekli görülmektedir. Zira dünya örneklerine bakıldığında zaman örneğin Amerika’da kalkınma ajansı sadece bir denetim birimi ile tüm denetim çalışmalarını gerçekleştirmekte Türkiye’de olduğu gibi birden fazla denetim mekanizması ile çok fazla sayıda denetim uygulamamaktadır.

Bu çok başlı denetimin içerisinde ajansların görevleri arasında dengeyi sağlayacak ve kuruluş amaçlarına hizmet edip etmediğinin denetimini kolaylaştıracak performans yönetim sistemine işlerlik kazandıran bir uygulama bulunmamaktadır. Yapılan inceleme ve araştırmalarda ajansların büyük çoğunluğunun sadece mali destek sağlama fonksiyonuna odaklandığı ve ajans personelinin iş ve işlemlerinin neredeyse tamamına yakınının hibe verme sürecini yönetmeye yoğunlaştığı görülmektedir. Fakat ajansların bölgesel gelişme farklılıklarını azaltma hedefi ile bulundukları bölgelerde planlama çalışmaları yapma, veri toplama ve bu verileri analiz etme, sektörel analizler yaparak bölge ekonomisine yön verme, bölgede gerçekleştirilen projeleri izleme, paydaşları arasında işbirliği ve koordinasyonu arttırma gibi önemli görevleri de vardır.

Ajansların bu görevleri kuruluş hedeflerine varması açısından çok önemli olmasına rağmen tüm ajanslarda bu görevlerin ikinci planda olduğu görülmektedir. Bu eksiklik ajansların kuruluş amaçlarına varmasını zorlaştırmakta olup bu sorunun ortadan kaldırılabilmesi için ajansların tüm görevlerini yerine getirip getirmediğini ölçen ve tüm görevlerini yerine getirmesinde yardımcı olacak çeşitli mekanizma ve araçların devreye sokulmasını gerekli kılmaktadır. Bu gereklilik ise daha önce yapmış olduğumuz açıklamalarda belirttiğimiz gibi ajansların bölgelerine özgü spesifik alanlarda görev ve sorumluklara sahip olduklarının belirlenmesi ile yerine getirebilir. Örneğin Amerika’daki kalkınma ajanslarının spesifik alanlarda görev ve sorumluklara sahip olmaları nedeniyle bu ajansların tüm görev ve sorumluluklarını yerine getirip getirmediğini ölçebilecek somut performans kriterlerinin kolaylıkla belirlendiği görülmüştür.

Ülkemizdeki kalkınma ajanslarının ise çok genel nitelikli görev ve sorumluk alanları olması nedeni ile ajansların görev ve sorumluklarını yerine getirip getirmediğine dair çalışmalar yapmak zorlaşmıştır. Bu zorluklar nedeniyle belirlenemeyen somut performans kriterleri ajansların görev ve sorumlukları arasında dengeyi kuramamasına neden olmuştur. Bu sorunun aşılabilmesi için yukarıda belirtmiş olduğumuz, bölgelere özgü somut görev ve sorumluk alanına ilişkin önerimizin hayata geçirilmesi gereklidir.

İngiltere’de ajanslarının görevlerini yerine getirip getirmediğinin tespiti amacıyla performansları ölçülerek performans yönetim sistemine uygun bir şekilde değerlendirilmektedir. Bu performans yönetim sisteminde gösterge olarak; ajanslar aracılığıyla kurulan şirketlerin sürdürülebilirliği, işsizlik oranı, ortalama yaşam standardının üzerinde yaşayan nüfus oranı, imalat sanayindeki katma değer, yenilenen araziler üzerinde kurulan konut miktarı, yeni işe başlayan kişi sayısı, bölgeye çekilen yabancı sermaye miktarı, eğitim faaliyetlerini sürdüren örgüt sayısı ve kişi başına yurtiçi hasıla miktarının Avrupa Birliği ortalaması ile kıyaslanması gibi göstergeler kullanılmaktadır. Bu göstergeler ile değerlendirilen ajansların performans sonuçları kamuoyuna sunulmakta olup bu yolla ajanslar kamuoyu denetimine de açılmıştır. Türkiye’de de ajanların performanslarının ölçülmesi görevleri arasında dengeyi kurabilmeleri ve kuruluş amaçlarına varabilmeleri açısından çok önemlidir.

Ajansların örgütsel, fonksiyonel, beşeri ve finansal yapıları ile denetim sistemine yönelik yukarıda bahsettiğimiz değişimler ile birlikte ajans mevzuatının da ajansların kuruluş amaçlarına varmasını kolaylaştıracak esneklik ve sadeliğe kavuşturulması gerekmektedir.

SONUÇ

Kalkınma kavramının ekonomik, sosyal ve kültürel boyutları bulunmaktadır. Kalkınmanın sağladığı yörelerde, hem ekonomik gelişimin sağlanması hem de yöre halkının yaşam kalitesinin arttırılmasına vesile olmaktadır. Bu nedenle, gerek kamu otoriteleri gerekse yerel otoriteler bölgesel kalkınmanın sağlanması için yoğun çaba içine girmektedirler. Bölgesel kalkınmanın sağlanmasında, kalkınma ajansları en önemli araçlardan biridir. Özellikle, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Avrupa'nın yeniden yapılandırılmasında kalkınma ajanslarına önemli roller düşmüş ve tüm dünyada yaygınlaşmaya başlamıştır. Ülkemizde kalkınma ajansları, 2006 yılında "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri" hakkında kanun ile kurulmuştur.

Kurumsal kimlik, bir işletmeyi iç ve dış paydaşlara tanıtmak için kullandığı yöntemlerin tümü, diğer bir ifade ile bir kurumu diğerlerinden ayıran unsurların bütünüdür. Artan rekabetle birlikte, özel sektörde faaliyet gösteren işletmeler kendilerini rakiplerinden farklılaştırmak için, kurumsal kimlik tasarımına yönelmişlerdir. Kendilerini diğer işletmelerden/kurumlardan ayırmak, yalnızca özel sektör işletmelerince değil, kamu kurumlarının da kendilerini farklılaştırmak ve paydaşların zihninde iyi bir imaja sahip olmak için ağırlık verdikleri bir araç haline gelmiştir.

Kalkınma ajansları kanunla kurulmuş, kamu kurumu niteliğindeki organizasyonlardır. Kalkınma ajansları, bölgesel kalkınmayı misyon edindiklerinden, bölgesel kalkınma amacına ulaşmak için birçok kesimden paydaşla bir arada çalışmak durumundadır. Dolayısıyla, kurumsal kimlik oluşturarak kendilerini farklılaştırmaktadırlar. Bu nedenle kalkınma ajanslarının da kurumsal kimlik çalışmaları yürütmelidirler.

Bu tez çalışmasında, Türkiye'deki kalkınma ajanslarının kurumsal kimlik çabaları incelenmiştir. Yapılan internete dayalı doküman incelemesinde, kalkınma ajanslarının kurumsal internet sayfalarındaki kurumsal kimlik bileşenlerine ilişkin bilgiler incelenmiştir. Doküman incelemesi ile kalkınma ajanslarının kurumsal kimlik konusundaki uygulamalarının neler olduğu, hangi noktalarda eksikliklerin bulunduğu ortaya konulmuştur.

Böylece, kalkınma ajanslarında kurumsal kimlik konusunda daha önce yapılmış herhangi bir çalışma bulunmadığından, alanyazına bir nebze de olsa katkı sağlanmış

olacaktır. Ayrıca, kalkınma ajanslarının kurumsal kimlik uygulamalarındaki eksikliklerden hareketler, ajanslara kurumsal kimlik uygulamaları konusunda öneriler getirilmesi olasıdır.

Yapılan doküman incelemesinde elde edilen başlıca bulgular şöyle özetlenebilir. Kalkınma ajanslarının tamamına yakınının misyon ve vizyon ifadeleri bulunmaktadır. Vizyon ifadeleri içinde en çok tekrar eden temalar; yerel/bölgesel kalkınma, sürdürülebilirlik, yenilikçilik, tanınır öncülük, kültürel miras, sosyal ve doğal kaynaklar ve rekabetçilik başlıklarında incelenmektedir. Misyon ifadeleri incelendiğinde de karşımıza; sürdürülebilir kalkınma, kaynakların etkin ve verimli kullanımı, yenilik ve inovasyon, katılımcılık, liderlik/öncülük, işbirliği ve koordinasyon başlıkları çıkmaktadır. Ajansların vizyon ve misyonlarında ortak temaların bulunması olağan bir durumdur. Çünkü ajansların, temel varlık nedeni, bulundukları bölgede, sürdürülebilir ve rekabetçi bir kalkınmanın sağlanmasıdır. Dikkat edilirse, hem vizyonlarda hem de misyonlarda ortak olan husus sürdürülebilirlik ve rekabetçiliktir. Kalkınma ajanslarının slogan konusunda ise eksiklikleri bulunmaktadır. 26 kalkınma ajansından yalnızca 6'sının sloganı bulunmaktadır. Diğer taraftan tez çalışmasında ajansların kurumsal değerleri de incelenmiştir. Ajanslarda gözlenen en yaygın kurumsal değerler; şeffaflık, katılımcılık, güvenilirlik, yenilikçilik, tarafsızlık ve sürdürülebilirlik şeklindedir.

Kurumsal kimliğin görsel bileşenleri arasında; logo/logotype/amblem, kurumsal renkler, tanıtım materyalleri ve promosyonlar, kurumsal yazı karakterleri, bayrak, flama, basılı malzemeler, tabela, kurum içi yönlendirmeler en sık rastlanan bileşenler olarak ortaya çıkmıştır. Ajanslarda en çok kullanılan renkler; mavi, yeşil, turuncu, kırmızı ve siyahtır. Merkle'nin renklere atfedilen değerleri ile birlikte değerlendirildiğinde, ajansların, doğal, canlı, genç ferahlatıcı ve açık şeklindeki değerleri benimsedikleri söylenebilir.

Ajansların tamamının kurumsal sosyal medya hesapları bulunmaktadır. 18'inin ebülteni, 9'unun tanıtım filmi, ajansların tamamının internet sayfasında haber ve duyurular başlığı bulunmaktadır. Ajanslardan 15'inin kurumsal kimlik kılavuzu bulunmaktadır.

Ajansların kurumsal iletişim çabaları kapsamında, sosyal medyayı etkin olarak kullandıkları da söylenebilir. Kalkınma ajanslarının her birinin en az iki sosyal medya

hesabı bulunmaktadır. En çok kullanılan sosyal medya hesapları; Facebook ve Twitter'dir. Çalışma kapsamında, kalkınma ajansların kurumsal kimlik uygulamaları genel olarak değerlendirildiğinde, 26 ajanstın 15'inin kurumsal kimlik kılavuzunun bulunması ajanslarının tamamının olmasa da çoğunluğunda, kurumsal kimlik konusuna önem verildiğini işaret etmektedir. Ancak, ajansların kurumsal kimlik kılavuzları incelendiğinde, kurumsal kimliğin görsel bileşenine ağırlık verildiği söylenebilir.

Tez sonucunda, kalkınma ajanslarının yöneticilerine bir takım önerilerde getirilebilir. Öncelikle, kalkınma ajanslarında kurumsal kimlik konusuna ağırlık vermeye devam etmelidirler. Kurumsal internet sayfalarında, basit bir şekilde organizasyon şeması yerine, "personelimiz" şeklinde bir bağlantı olması ve çalışanların bilgilerine bu bağlantıda yer verilmesi, çalışanların bağlılıklarını arttırabilecektir. Kalkınma ajanslarının logoları incelendiğinde, ise, bölgesel özellikleri barındıran sembollere yer verilmediği söylenebilir. Dolayısıyla, birkaç ili kapsayan ajanslarda bölgesel sembollerin kullanılması yararlı olacaktır. Tez çalışması kapsamında, ajansların internet sayfalarında, kurum felsefesi ve kurum kültürüne ilişkin bilgilere yer verilmediği de tespit edilmiştir. Bu bağlamda, internet sayfalarında kurumsal felsefeye kurum kültürüne ilişkin bilgilere de yer verilmesi yararlı olacaktır.

Kalkınma ajanslarının kurumsal değerleri incelendiğinde birbirine benzer kurumsal değere sahip oldukları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, ajansların kendilerini, diğer ajanslardan farklılaştırma adına, internet sayfalarındaki kurumsal değerlerinde çeşitlendirmeye gitmeleri yararlı olabilecektir. Kalkınma ajanslarının vizyon ifadeleri incelendiğinde göze çarpan husus, bazı ajanslarda ajansa yönelik vizyona çok, bölge vizyonuna ilişkin ifadelere yer verilmiş olduğudur. Oysa, vizyonun bir kuruma ait olduğu düşünüldüğünde, bu ajansların bölge odaklı vizyon yerine, ajansın kendine odaklı vizyon geliştirilmeleri gerektiği söylenebilir. Yapılan tez çalışmasının bir dizi kısıtı da bulunmaktadır. Bu kısıtlardan ilki, çalışmanın internet sayfalarındaki dokümanlara dayalı bir tarama niteliğinde olmasından kaynaklanmaktadır. Veri toplama araçlarında çeşitlemeye gidilmesi durumunda daha farklı kaynaklardan bilgi toplanarak, kalkınma ajanslarında kurumsal kimlik konusunda daha derinlemesine bir bakış açısı sağlanması olanaklı olabilecektir.

Ancak, 26 kalkınma ajansının Türkiye'nin tüm coğrafyalarına yayıldığı düşünüldüğünde, zaman sınırlaması ve diğer maliyetler düşünüldüğünde, internet üzerinden bir tarama yapılmasına karar verilmiştir. Ayrıca, alanyazında, kalkınma ajanslarında kurumsal kimlik bileşenlerine ilişkin herhangi bir çalışma bulunmadığından, tezin bulgularını başka çalışmalarla karşılaştırıp, bir değerlendirme yapma olanağı da bulunamamıştır.

Tez kapsamında, ilerleyen yıllarda kalkınma ajansları ve kurumsal kimlik, kurumsal iletişim konularında çalışma yapacak araştırmacılara yönelik bir dizi öneriler de getirilebilir. Kurumsal kimlik, örgütün kendini ifade ediş biçimi olduğundan, araştırmacılar, ajansların faaliyet gösterdikleri bölgelerde paydaşlarca nasıl algılandıklarına ilişkin çalışmalar yürütebilirler. Buna ek olarak, ajansların kurumsal felsefeleri ve kurum kültürleri de başka araştırmalara konu olabilecek niteliktedir. Yapılacak araştırmalarda, veri toplama araçlarında çeşitlendirmeye de gidilmelidir.

Kalkınma ajansları ülke ve bölge ekonomisine büyük katkılar sağlamaktadır. Elllerinde bulundurdıkları kaynaklarla kırsal kalkınmayı sürdürülebilir kılacak tüm proje tekliflerini değerlendirmeye almalı, doğrudan kırsal kalkınmayı destekleyici programlar açarak duyurusunu yapıp bu konuyla ilgili projelerin sayısının artırılmasına destek olmalıdır. Ancak konuyla ilişkili yükümlülük yalnızca kalkınma ajanslarına ait değildir. Ülkemizde proje yapma ve uygulama anlayışının yaygınlaşması için tüm kurum ve kuruluşların bu sürece dahil edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Afonso, A., Schuknecht L. ve Tanzi, Y. (2008) Income Distribution Determinants and Public Spending Efficiency, *European Central Bank Working Paper Series*, pp. 1-53.

Akat, Ö. (2000). *Pazarlama Ağırlıklı Turizm İşletmeciliği*. Ekin Kitabevi, Bursa.

Akça, Y. (2016). *Türkiye'nin Kalkınma Planlarında Turizm Politikası*. International Conference On Eurasian Economies, Session 5D: Turizm

Akman, D. A. (2007). *Turizm Gelişmesinin Yarattığı Doğal ve Kültürel Değişimler: Kaş Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aktaş, C. (2005). *Türkiye'nin Turizm Gelirini Etkileyen Değişkenler İçin En Uygun Regresyon Denkleminin Belirlenmesi*. Doğu Üniversitesi Dergisi.

Altun, S. ve İnceoğlu, M. (2006). *Tatil Amaçlı Konaklama Tesislerinde Zamana Bağlı Değişim*. İTÜ Dergisi/A Mimarlık, Planlama, Tasarım.

Avcıkurt, C. ve Köroğlu, A. ve Sarıoğlu, M. (2013). *Türk Turizminin Dünya Turizmindeki Yeri. Türk Turizm Tarihi Yapısal ve Sektörel Gelişim*. Detay Yayıncılık, Ankara.

Aydınlıgil, S. (2009). *İnsani Kalkınma ve Sosyal Politika*. [http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1282141128-7.SeyhanAydinligilInsani Kalkınma ve Sosyal Politika.pdf](http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1282141128-7.SeyhanAydinligilInsaniKalkinma%20ve%20SosyalPolitika.pdf), Erişim Tarihi: 01.03.2019.

Bahar, E. (2016). *Sürdürülebilir Turizm Gelişmesinin Boyutları, Sürdürülebilir Gelişimin Önündeki Sorunlar*. II. Ulusal Sürdürülebilir Turizm Kongresi, Antalya.

Bal, O. (2010). Teknolojinin Sosyo-Ekonomik Yapıya Etkileri. *Akademik Bakış Dergisi* (2), ss.1-21.

Başkaya, F. (2005). *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*. Ankara: Maki Basın Yayın.

Barut C. (2013). *Bitlis İlinin Ekonomik Kalkınmasında Turizm Arz Potansiyelinin Değerlendirilmesi*.Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Bastem, S. (1997). *Termal Turizmi ve Erzurum'un Termal Turizm Potansiyeli*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Bayer, E. (1997). *Türk Termal Turizm Potansiyeli ile Tesisleri ve Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Bayraktutan, Y. (1994). Bölgesel Dengesizlik ve Bölgesel Kalkınma, *Atatürk Üniversitesi İBBF Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 3-4, ss. 185.

Berber, M. (2006). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*. Trabzon: Derya Kitabevi.

Bilir, M. (2003). Köy Enstitüleri Sisteminde Toplum Kalkınması. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (10).

Büyükalvarcı, A. ve Şapcılar, M.C. ve Bayrakçı, S. (2016). *Kalkınma Planları Kapsamında Turizm Endüstrisinin Değerlendirilmesi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi.

Çakmak, E. (2006). *Yerel Ekonomi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları*. Ankara: İmaj Yayınevi.

Çelik, N. (1991). *Turizm Sektörüne Retrospektif ve Prospektif Bir Bakış*, 36, 41. İstanbul: Türkiye Kalkınma Bankası Yayını.

Çetin, M. (2007). Yerel Ekonomik Kalkınma Yaklaşımı ve Uluslararası Organizasyonlar. Yönetim ve Ekonomi, *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14 (1).

Demircan, E. S. (2003). Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (21), 97-116.

Deaton, A. (2001) Health, Inequality and Economic Development. *National Bureau of Economic Research*, NBER Working Paper No.

Dinler, Z. (2005). *Bölgesel İktisat*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.

Dinler, Z. (2010), *Cumhuriyetimizin Kuruluşundan Günümüze İzlenen Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Kalkınma Ajansları*. Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri Kalkınma Ajansları, Ekin Yayınevi.

DPT (2007). Dokuzuncu Kalkınma Planı Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

DPT (2014). Onuncu Kalkınma Planı Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

Ekodialog, *Türkçe Ekonomi Sözlüğü*, http://www.ekodialog.com/turkce_ekonomi_sozlugu.html, Erişim Tarihi: 01.03.2019.

Eraydın, A. (2004). *Bölgesel Kalkınma Kavramı, Kuram ve Politikalarda Yaşanan Değişimler*. Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu cilt-1, (ss.126-146). DPT – PAÜ.

Eren, İ. A. (2009). *Antalya İli, Alanya İlçesinde Sürdürülebilirlik Açısından Turizm ve Çevre Konulu Bir Alan Araştırması*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Erkan, B., Kara, O. ve Harbalıoğlu, M. (2013). *Türkiye’de Turizm Gelirlerinin Belirleyicileri*. Akademik Bakış Dergisi Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi.

Eşiyok, B. A. (2004). *Türkiye’nin Kalkınma Sürecinde Teknoloji, Yenilik ve Bilişim Sektörü*. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Araştırma Müdürlüğü Matbaası.

Gökdeniz, A. ve Erdem, B. (2015). *Turizm Politikasında Ekonomik Başarı Koşulları Ve Ayvalık Örneği*. Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi.

Gülbahar, O. (2009). *Turizmin Bölgelerarası Gelişmişlik Farklarını Gidermedeki Rolü (Türkiye Örneği)*. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi.

Gündüz, A. Y. (2006). *Bölgesel Kalkınma Politikası*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.

Günsoy, G. ve Erdinç, Z. (2013) *İktisadi Büyüme*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Gürlük, S. (2010). Sürdürülebilir Kalkınma Gelişmekte Olan Ülkelerde Uygulanabilir mi? *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı: 5(2), ss.85-99, Eskişehir.

Güven, S. (1995). *Sosyal Planlama*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

Hicks, N. ve Streeten, P. (1979). *Indicators of Development: The Search for a Basic Needs Yardstick*. World Development, c. 7, s. 104, pp. 567-580.

Ildırrar, M. (2004). *Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri*. Adana: Nobel Yayınları.

Işık, N. ve Kılınç, E. C. (2011). Bölgesel Kalkınma'da Ar-Ge ve İnovasyonun Önemi: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*.

İlkin, A. ve Dinçer, M. Z. (1991). *Turizm Kesiminin Türk Ekonomisindeki Yeri ve Önemi*. Ankara: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği.

Kara, M. (2008). *Bölgesel Rekabet Edebilirlik Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Politikalarına Yansımaları*. DPT Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara: DPT Yayını.

Karaduman, E. (1992). *Ekonomik Kalkınmada Finansman ve Organizasyon*. Ankara: TODAGE.

Karakılçık, Y. ve Sarıgül, C. E. (2010). *Bir 'Ekonomik Yönetişim Modeli' Olarak Bölge Kalkınma Ajansları (BKA) Uygulaması: Üniter Yapının ve Sosyal Devletin Tasfiyesi mi Tesviyesi mi?* Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi-1: Küresel Krizler ve Ekonomik Yönetişim Bildiriler Kitabı, 15-16 Nisan 2010, (ss. 384-407). Malatya: İnönü Üniversitesi İİBF.

Karataş, M. ve Çankaya, E. (2010). İktisadi Kalkınma Sürecinde Beşeri Sermayeye İlişkin Bir İnceleme. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*.

Karlı, H. (1997). *Türkiye'de Planlı Dönemde Turizm Yatırımları ve Uygulanan Politikalar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Kaya, A. (2009). *Türkiye'de Bölgesel Net mali Yansıma*. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No: 2009/395, Ankara.

Kaynak, M. (2005). *Kalkınma İktisadı*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Keleş, R. (1990). *Kentleşme Politikası*. Ankara: Simge Kitabevi Yayınları.

Kılıç, C. (2000). *Turizm Sektöründe İstihdamın Niteliğini Etkileyen Faktörler ve Türkiye'de Beş Yıldızlı Otellerin Analizi* (7. Basım). Ankara: Çizgi Kitabevi.

Kozak, N., Kozak, M. ve Kozak, M. (2010). *Genel Turizm İlkeler- Kavramlar*. Detay Yayıncılık, 9. Baskı, Ankara.

Köklü, A. (1973). *Makro İktisat*, Ankara: S Yayınları.

Kuter, N. ve Ünal, H. E. (2009). *Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo – Kültürel Etkileri*. Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Sayı: 9, Cilt: 2, Kastamonu.

Küçüker, C. (2001). *Türkiye’de Kentsel Ekonomik Gelişmeler*. Türkiye Ekonomisi Sektörel Analiz, Ankara: İmaj Yayıncılık.

Levin, J. ve Bigsten, A. (2000). Growth, Income Distribution and Poverty: A Review. *Working Paper in Economics*, 32, pp. 1-36.

McGillivray, M. (2007). *Human Well-Being Concept and Measurement*. Palgrave Macmillan: New York.

McKay, A. (2002). *Defining and Measuring Inequality*. Briefing Paper, 1, ss.1-6.

MTA, (2000). *Madencilik Ülke Ekonomisindeki Önemi*. Ankara: MTA Yayınları.

Muradov, S. (2006). *Turizmin Kentleşme Sürecine Etkisi: Alanya Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Özbek, A. (2019). *Sosyal Politika-Sosyal Kalkınma İlişkisi*. Yatırım Destek Ofisi <http://www.investdiyarbakir.com/tr-tr/koseyazilari/sosyal-politika-sosyalkalkinma-iliskisi-368>, Erişim Tarihi: 01.03.2019.

Özsoy, C. (2007). *Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitimin İktisadi Kalkınmadaki Yeri ve Önemi*. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Eskişehir.

Öztaş, K. ve Karabulut, T. (2006). *Turizm Ekonomisi Genel Turizm Bilgileri*. Nobel Yayın, No:405, Ankara.

Öztürk, N. ve Uzun, A. M. (2010). Bölgesel Kalkınma Dinamikleri: Bölgesel Dengesizliklerin Ortaya Çıkmasında Rol Oynayan İktisadi Etmenler. *Cumhuriyet Üniversitesi İBBF Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 2, ss.92.

Özyurt, H. (1981). *Atatürk Dönemi Birinci ve İkinci Beş Yıllık Sanayileşme Planları ve Türk Ekonomisindeki Yapı Değişikliğine Etkileri (1933-1938)*. Sosyoloji Konferansları, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını.

Polat, N. (2010). *Wellness Turizmine Sürdürülebilirlik Uygulamalarının Tespitine Yönelik Nitel Bir Araştırma ve Bir Model Önerisi: Afyon İli Örneği*. (Doktora Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Saylan, H. (2007). *Muş İlinde Kültür Turizmi Potansiyelinin Coğrafi Yönden Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Sayın, M. (2006). *Yerel Ekonomik Kalkınma Modeli Olarak GAP-GİDEM Projesi*. İnternet Adresi: http://www.tepav.org.tr/sempozyum/2006/bildiri/bolum5/5_3_sayin.pdf, Erişim Tarihi: 01.03.2019.

Sivil, H.İ. (2007). *Avrupa Birliği Turizm Politikaları ve Türkiye Turizmi*. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Somel A. ve Cengiz E. (2005). *AB Plancılığına Geçiş: Ön Ulusal Kalkınma Planı*”, *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?*, Ankara: Paragraf Yayınları.

Soubbotina, T. P. ve Sheram, K. A. (2000) *Beyond Economic Growth Meeting the Challenges of Global Development*, The World Bank: Washington.

Sözen Öztürk, M. (2006). *1982 Sonrası Dönemde Türkiye’de Uygulanan Turizm Politikaları Ve Turizm Politikalarının Çanakkale Ekonomisine Etkiler*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Şahin, G. (2017). *Artvin’de Yaşayan Yerel Halkın Turizme Yönelik Algı ve Tutumları Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tayebi et al, (2007). *Turizm ve İktisadi Kalkınmanın Birbirine Etkisinin İncelenmesi*. *SID Dergisi*, Iran.

Taymaz, E. (1994). Sanayi ve Teknoloji Politikaları: Amaçlar ve Araçlar. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 20 (4), ss.551:567.

Tezel, Y. S. (2002). *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Todaro, M. P ve Smith, S. C. (2012). *Economic Development*. Pearson: Boston.

Toskay, T. (1983). *Turizm Olayına Genel Yaklaşım*. Der Yayınları, İstanbul.

Türk Dil Kurumu, *Büyük Türkçe Sözlük*, <http://tdkterim.gov.tr/bts/>, erişim tarihi: 01.03.2019.

Türk, İ. (1970). *İktisadi Planlama Prensipleri*. Ankara: Emel Matbaası.

- UNDP, (1996). *Human Development Report*. New York.
- Ulucak, E. M. ve Yazgı, A. (2001). *Turizm*. İstanbul: Okyay Yayıncılık.
- Usta, Ö. (2014). *Turizm Genel ve Yapısal Yaklaşım*, Detay Yayıncılık, 4. Baskı, Ankara.
- Uzay, N. (2005). *Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Giderilmesi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Ünlüöner, K. ve Kılıçlar, A. (2004). *Ekonomik Yansımalarıyla Türk Turizminin Seksen Yılı*. Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi.
- Yaman, A. ve Kara, M. (2010). *Bölgesel Kalkınma Ajansları*. Türkiye’de Bölgesel Gelişme Politikasının Dönüşümü Sürecinde Kalkınma Ajanslarının Kuruluş Çalışmaları: Son Durum ve Değerlendirmeler. İstanbul: Günaydın Ofset.
- Yavilioğlu, C. (2002). Kalkınmanın Anabilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri. *C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, c. 3, s. 1, ss.59-77.
- Yıldız, Z. (2011). *Turizm Sektörünün Gelişimi ve İstihdam Üzerindeki Etkisi*. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi.
- Yurtseven, H. R. (2007). *Girişimcilik Küçük Bir İşletme Kurmak ve Yönetmek*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Zengin, E. (2014). Yerel Yönetimler ve Yerel Kalkınma. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (2), ss.95-120.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Resul PARLAK
Doğum Yeri ve Tarihi	Yozgat/Boğazlıyan 01.09.1990
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	2015 Yılı Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi Yiyecek İçecek İşletmeciliği Bölümü Mezunu
Y. Lisans Öğrenimi	2019 Yılı Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı mezunu
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce, Almanca
İş Deneyimi	
Stajlar	Antalya Kemer Ma Biche Otel
Çalıştığı Kurumlar	Milli Eğitim Bakanlığı, Erzurum Büyükşehir Belediyesi
İletişim	
E-Posta Adresi	Resulparlak.1071@gmail.com
Tarih	24/06/2019